

Caurviju prasmes pirmsskolā

Metodiskais līdzeklis pirmsskolas skolotājam

Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/1/002
Kompetenču pieeja mācību saturā

Caurviju prasmes pirmsskolā.

Metodiskais līdzeklis pirmsskolas skolotājam

Metodiskais līdzeklis ir izstrādāts Eiropas Sociālā fonda projektā "Kompetenču pieeja mācību saturā" (turpmāk – Projekts).

Mācību satura izstrādi pirmsskolas izglītības pakāpē Projektā vadīja **Zane Oliņa** un **Agrita Miesniece**.

Metodiskā līdzekļa izstrādi, aprobāciju un pilnveidi Projektā vadīja **Liene Rolanda**.

Metodisko līdzekli izstrādāja **Ginta Kārklīņa**, **Arita Lauka** un **Solvita Lazdiņa**.

Metodiskā līdzekļa izstrādē piedalījās arī **Daiga Brakmane**, **Liena Hačatrjana** un **Ilze Mazpane**.

Metodiskajā līdzeklī iekļautie foto uzņemti Ropažu pirmsskolas izglītības iestādē "Annele".

Metodisko līdzekli izvērtēja ārējie eksperti: mācību satura recenzente **Ineta Kromane** un zinātniskā recenzente **Zenta Anspoka**.

Projekts pateicas visām Latvijas pirmsskolas izglītības iestādēm, kuras Projekta ietvaros nodrošināja līdzekļa aprobāciju!

ISBN **978-9934-597-21-3**

Saturs

Ievads	5		
1. Caurviju prasmju grupas, to attīstīšanas plānošana un vērtēšana	6		
2. Caurviju prasmju grupas	14		
Kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmes	14		
Jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmes	19		
Pašvadītas mācīšanās caurviju prasmes	24		
Sadarbības caurviju prasmes	28		
Pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmes	33		
Digitālās prasmes caurviju prasmes	37		
Pielikumi	42		
1. pielikums. Bērna caurviju prasmju attīstības dokumentēšanas piemēri	42		
2. pielikums. Bērna kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs	43		
3. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmju attīstīšanai		46	
4. pielikums. Bērna jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs		47	
5. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmju attīstīšanai		48	
6. pielikums. Bērna pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs		49	
7. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju attīstīšanai		52	
8. pielikums. Bērna sadarbības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs		53	
9. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna sadarbības caurviju prasmju attīstīšanai		55	

10. pielikums. Bērna pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs	57
11. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmju attīstīšanai	59
12. pielikums. Bērna digitālās pratības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs	61
13. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna digitālās pratības caurviju prasmju attīstīšanai	62

Ievads

Mūsdienās, kad pārmaiņas ir viens no laikmetam zīmīgiem elementiem, jebkuram cilvēkam ir nepieciešamas ne tikai zināšanas un dažādām darbības jomām specifiskas prasmes, bet arī vispārīgas prasmes, kas palīdz mācīties un realizēt tuvākus un tālākus personīgos un profesionālos mērķus, darboties kompleksā pasaulē. Pilnveidotajā mācību saturā šādas 21. gadsimtā jo īpaši nepieciešamas vispārīgās prasmes dēvē par caurviju prasmēm, tādējādi simbolizējot šo prasmju būtību – tās atspoguļojas jebkurā mācību un dzīves jomā. Šīs prasmes rada iespēju apzināti un mērķtiecīgi izzināt sevi, sabiedrību, pasauli un darboties, radot personīgi vai sociāli nozīmīgo.

Vispusīgu zināšanu iegūšanai ir svarīgi, lai bērnam mācīšanās procesā būtu iespēja skaidrot, salīdzināt, meklēt piemērus, pretstatīt, vispārināt – aktīvi darboties un veidot savu intelektuālo izpratni jeb, citiem vārdiem sakot, mācīties iedziļinoties. Caurviju prasmju integrācijas mērķis pilnveidotajā mācību saturā ir sekmēt mācīšanās iedziļinoties procesus, piedāvāt bērniem domāšanas un darbošanās stratēģijas jeb rīkus, kas ir būtiski nepieciešami visās mācību jomās, lai tādējādi palīdzētu bērniem labāk un pamatīgāk apgūt mācību saturu, rīkoties arvien jaunās un nepazīstamās kompleksās situācijās, ko veido daudzveidīgu elementu mijiedarbība. Caurviju prasmes palīdz pilnvērtīgāk apgūt saturu visās mācību jomās, piemēram, bērns, kurš jau prot atbilstoši vecumam vadīt savu mācīšanos vai plānot uzdevuma izpildi, spēs labāk organizēt savu darbu. Caurviju prasmēm ir duāla loma mācībās: tās ietver gan domāšanas un darbošanās rīku kopumu mācību satura pamatīgākai izziņāšanai, gan prasmi rīkoties jaunās, nepazīstamās dzīves situācijās.

Pirmsskolā apgūtajās caurviju prasmēs balstīsies bērna turpmākā mācību pieredze mūža garumā, tādēļ pilnveidotajā mācību saturā un pieejā tās ir pirmsskolas izglītības obligātā satura pamats.

Bērnā attīstīt caurviju prasmes palīdz gan vecāki, gan skolotāji, tāpēc ir svarīgi pirmsskolā izveidot mācīšanās un sadarbības kopienas. Mēs varam bērniem mācīt to, ko paši protam un novērtējam kā svarīgu. Mēs varam mācīties kopā ar bērniem, ikdienā piedzīvojot gandarījumu un prieku par pārvarētajām grūtībām un sasniegumiem.

Metodiskie ieteikumi pirmsskolas skolotājiem izstrādāti Valsts izglītības satura centra (VISC) projektā "Kompetenču pieeja mācību saturā". Šajā metodiskajā līdzeklī ir aprakstītas caurviju prasmes, to pakāpeniska attīstība pirmsskolas vecumā un šo prasmju attīstības veicināšanas iespējas.

Metodiskie ieteikumi veidoti kā praktisks atbalsts skolotājiem, izglītības iestādes metodiskajiem, vadītājiem un vadītāju vietniekiem.

Metodisko ieteikumu struktūra

Metodiskos ieteikumus veido 2 nodaļas un ar tām saistītie pielikumi.

1. CAURVIJU PRASMJU GRUPAS, TO ATTĪSTĪŠANAS PLĀNOŠANA UN VĒRTĒŠANA – šajā nodaļā piedāvāti ieteikumi caurviju prasmju attīstīšanas plānošanai un vērtēšanai pirmsskolā.
2. CAURVIJU PRASMJU GRUPAS – šajā nodaļā sniegts katras caurviju prasmju grupas raksturojums un attīstības dinamika, aprakstīta skolotāja loma prasmju attīstīšanā un praktiski piemēri, kā šīs prasmes attīstīt pirmsskolas ikdienā.
Nodaļu un apakšnodaļu struktūrā tiek izmantotas šādas sadaļas.

- **VĒRO** – skolotāju prakses piemērs.
- **IEDZIĻINIES** – plašāks skaidrojums par nodaļas tematu.
- **IZMĒĢINI** – ieteicamie metodiskie paņēmieni ikdienas praksei.
- **IZVĒRTĒ** – jautājumi un paņēmieni savas līdzšinējās prakses izvērtēšanai.
- **PILNVEIDO** – papildliteratūra un citi resursi (raksti, video u. c.).

Metodiskajam līdzeklim ir ieteikuma raksturs, un to vēlams lietot kopā ar VISC izstrādāto pirmsskolas mācību programmu un metodisko līdzekli pirmsskolas skolotājam "Mācību satura un pieejas plānošana", pieejami <https://mape.skola2030.lv/>.

1. Caurviju prasmju grupas, to attīstīšanas plānošana un vērtēšana

Galvenās ziņas

- Caurviju prasmju izmantošana palīdz bērniem labāk izprast mācību saturu un rīkoties nepazīstamās dzīves situācijās.
- Dažādas caurviju prasmes ikdienas situācijās tiek izmantotas vienlaikus, tās ir savstarpēji saistītas.
- Caurviju jeb vispārīgās prasmes nepieciešamas ikvienam, neņemot vērā cilvēka vecumu un izvēlēto nodarbošanos.
- Bērns pirmsskolā caurviju prasmes apgūst un pielieto ikdienas situācijās mijiedarbībā ar apkārtējiem, patstāvīgu un skolotāja vadītu rotaļnodarbību laikā mācību jomu kontekstā.
- Caurviju prasmju attīstīšana ir visu bērna dzīvē iesaistīto pieaugušo atbildība.
- Caurviju prasmju attīstīšana ir individuāla un saistīta ar bērna vispārējo attīstību.
- Caurviju prasmju mācīšanu plāno, īsteno un vērtē tāpat kā jebkuru citu prasmju mācīšanu.

VĒRO

1. nodaļas 1. piemērs “Caurviju prasmju attīstīšanas plānošana mācību gadam”

Pirms mācību gada uzsākšanas pirmsskolas skolotāji izvērtē iepriekšējā mācību gadā kopā ar bērniem izpētīto, izziņāto un sasniegto, pārrunā iespējamās gada tēmas, kas varētu būt saistoši bērniem. Pēc izvērtējuma skolotāji izstrādā gada tematisko plānu¹, ievērojot nozīmīgākos bērnam sasniedzamos rezultātus mācību jomās un caurviju prasmēs atbilstošajā vecumposmā.

¹ Mācību satura un pieejas plānošana. Metodiskie ieteikumi pirmsskolas skolotājam 2. nodaļas 2. pielikums un 4. pielikums. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/materials/149>

Vispirms skolotāji izvērtē, kuras caurviju prasmes varēs attīstīt ikdienas darbībās un kuras būs nepieciešams aktualizēt un mērķtiecīgi mācīt tematu izziņas laikā. Ikdienas darbībās jebkura vecuma bērni attīstīs, piemēram, prasmi atpazīt un pārvaldīt savas emocijas (pašvadītas mācīšanās prasme), prasmi organizēt grupas darbības, kas vērstas uz sadarbību, – prasmi ievērot sabiedrībā pieņemtās uzvedības normas, rīkoties iejūtīgi (sadarbības prasme), prasmi definēt problēmu vai iespēju (kritiskā domāšana un problēmrisināšana). Konkrētas darbības šo prasmju attīstīšanai skolotāji plānos pēc katras pirmsskolas grupas bērnu prasmju izvērtēšanas.

Grupai, kurā bērni ir līdz 3 gadu vecumam, skolotāji tematos² “Es jaunā pasaulē” (sasniedzamais rezultāts bērnam: patstāvīgi izvēlas nepieciešamās lietas, apzināti darbojas, novieto tās paredzētajā vietā, iekams izvēlas nākamo), “Pārmaiņas un pārvērtības” (sasniedzamais rezultāts bērnam: ievērojot pārmaiņas, kas rodas, darbojoties ar vielām un materiāliem, izrāda emocijas) un “Protu ģērbties” (sasniedzamais rezultāts bērnam: patstāvīgi novelk apavus un virsdrēbes, ar pieaugušā atbalstu uzvelk apavus un virsdrēbes) var plānot iespējas pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju attīstīšanai. Savukārt tematā “Es piedalos” (sasniedzamais rezultāts bērnam: piedalās pieaugušā organizētās darbībās kopā ar citiem) var plānot mērķtiecīgu sadarbības caurviju prasmju attīstīšanu.

Trīs un četrus gadus veco bērnu skolotāji plāno, ka tematos “Darbojies droši!” (sasniedzamais rezultāts bērnam: ievēro grupas vienošanos, izmanto priekšmetus, darba rīkus un rotaļu laukuma aprīkojumu drošā veidā) un “Draudzēsīmies” (sasniedzamais rezultāts bērnam: izmanto vienu vai divas stratēģijas konfliktu risināšanai) var plānot iespējas sadarbības caurviju prasmju mācīšanai. Savukārt tematos “Būvējam” (sasniedzamais rezultāts bērnam: veido aprakstu pēc pazīmēm un salīdzina divus objektus) un “Kā rodas ēnas?” (sasniedzamais rezultāts bērnam: saskata un skaidro sakarības) plāno pievērst pastiprinātu uzmanību kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas, kā arī pašvadītas mācīšanās caurviju prasmēm.

² Mācību satura un pieejas plānošana. Metodiskie ieteikumi pirmsskolas skolotājam 4. nodaļas 5. pielikums. Piemēri tematos sasniedzamajam rezultātam un ziņai bērnam, sk. <https://mape.skola2030.lv/materials/149>

Piecus un sešus gadus vecu bērnu skolotāji, domājot par temata “Padejosim”¹ plānoto sasniedzamo rezultātu bērnam (sasniedzamais rezultāts bērnam: izdomā savu deju, izvēloties soļus un kustības atbilstoši mūzikas tempam un ritmam), vienojas, ka šis temats ir atbilstošs, lai vislabāk veicinātu sadarbības prasmes. Bērniem būs jādejo kopā gan pāros, gan grupās, jāuzklausā citam citu un jāmeklē kompromisi, lai vienotos par to, kā dejoj. Skolotāji pārrunā, ka šis būtu pateicīgs temats arī jaunrades un uzņēmējspējas un pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju attīstīšanai. Izvērtējot, kuru caurviju prasmi attīstīt citos tematos, skolotāji vienojas tematā “Padejosim” īpašu uzmanību pievērst pašvadītas mācīšanās prasmēm. Lēmuma pieņemšanā liela nozīme ir tam, ka temats “Padejosim” ir iekļauts mācību gada pirmajā pusē. Līdz ar to apgūtās pašvadītas mācīšanās prasmes palīdzēs bērniem citu tematu izziņas laikā.

Metodiskais komentārs

- Veidojot gada tematisko plānu, skolotāji plāno, kuras caurviju prasmes attīstīt ikdienas darbībās un kuras aktualizēt un mērķtiecīgi mācīt tematu izziņas laikā. Katra temata laikā skolotāji izvēlas mācīt atsevišķas caurviju prasmes, kuras vieglāk integrēt kopā ar temata saturu.
- Vienas un tās pašas caurviju prasmes iespējams mācīt un vingrināt vairāku tematu izziņas laikā, katru reizi izvirzot citu sasniedzamo rezultātu.
- Izvēloties, kuras caurviju prasmes aktualizēt un mācīt katra temata laikā, skolotāji izvērtē, kuras prasmes ir svarīgi apgūt jau mācību gada sākumā, lai, tās izmantojot, bērns varētu veiksmīgāk mācīties.
- Skolotāji plāno aktualizēt caurviju prasmes tā, lai gada laikā mērķtiecīgi pievērstu uzmanību visām caurviju prasmēm.

Skolotāja komentārs

Gada tematisko plānu veidojam kopā ar visiem citiem mūsu pirmsskolas skolotājiem. Tas palīdzēja saprast, kuru caurviju prasmi bērni ir diezgan labi attīstījuši un kurām vajadzētu pievērst papildu uzmanību jau mācību gada sākumā. Skolotāji, kuri ar bērniem strādāja iepriekšējā mācību gadā, varēja pastāstīt, kā caurviju prasmes apguvusi grupa kopumā, gan katrs bērns atsevišķi.

Veidojot gada plānu, apzinājāmies, ka katram bērnam ir savas stiprās puses un savas vajadzības, kurām pievērsīsim papildu uzmanību. Katra bērna vajadzības izvērtēsim tad, kad uzsāksim mācības un atbilstoši plānosim, kā mācīt izvēlētas caurviju prasmes.

1. nodaļas 2. piemērs “Bērni mācās izvēlēties”

Mācību gada sākumā skolotāji novēro, ka daļa bērnu, ienākot grupā, gaida, līdz skolotāji ierosinās kādas rotaļdarbības vai arī norādīs, kur un ar ko rotaļāties. Uz jautājumu, ko tu vēlētos darīt, bērni atbild “Nezinu!” vai arī parausta plecus. Skolotāji saprot, ka jāpalīdz šiem bērniem attīstīt pašvadītas mācīšanās prasmes, sākot ar to, ka viņi apzinās savas intereses un iemācās patstāvīgi izdarīt izvēles atbilstoši tām. Skolotāji izvirza pirmo bērnam sasniedzamo rezultātu: izvēlas rotaļdarbību atbilstoši savām interesēm.

Plānojot, kā palīdzēt bērniem sasniegt plānoto rezultātu, skolotāji vispirms pārrunā, kā rīkoties: viņiem pašiem pēc iespējas biežāk jāmodelē bērniem paraugs, ka arī skolotāji izdara izvēles. Piemērs. *Kopā ar bērniem šķirstot grāmatas, demonstrē iekšējo runu: “Šīm abām grāmatām uz vāka ir vilcieni, abas varētu būt interesantas. Kuru man skatīties? Uz šīs grāmatas vāka vilciens ir lielāks, skatīšos šo grāmatu.”* Līdzīgi skolotāji modelēs savu domu gājienu, izvēloties papīra vai rakstāmpiederuma krāsu, saliekamo bildi, gūša krāsas vai zīmuļus, saldiskābās vai rupjmaizes šķēli pusdienās.

Skolotāji pārrunā, ka bērni, ierodoties grupā, iespējams, apjūk dažādajās patstāvīgajās rotaļdarbību iespējās. Tā vietā, lai ieteiktu bērniem doties, piemēram, uz rotaļu virtuvi, skolotāji katram bērnam piedāvās divas izvēles iespējas, piemēram, doties uz rotaļu virtuvi vai darboties pie smilšu galda. Ja bērniem būs grūti izvēlēties vienu no piedāvātajām iespējām, skolotāji mācīs, kā uzzināt, kas bērniem interesē vairāk: vispirms izmēģināt abas iespējas, īsu brīdi darbojoties tajās kopā ar bērniem un pēc tam pārrunājot, kā viņiem patika katra no šīm rotaļdarbībām. Skolotāji ar saviem ieteikumiem pamazām palīdzēs bērniem iepazīt visas grupā pieejamās rotaļdarbību iespējas. Pēc tam, kad bērni jutīsies ērti, izvēloties no divām iespējām, skolotāji palielinās piedāvāto iespēju skaitu.

¹ Mācību satura un pieejas plānošana. Metodiskie ieteikumi pirmsskolas skolotājam 2. nodaļas 3. piemērs un 7. pielikums

Skolotāji vienojas, ka viņu organizētajās rotaļnodarbībās vienmēr piedāvās izvēles iespējas, piemēram, pēc pastaigas uz pilsētas parku bērni pastaigas laikā redzēto un piedzīvoto varēs uzzīmēt, izveidot no plastilīna vai atainot uz paklāja, izmantojot grupā atrodamos materiālus. Savukārt bērnu brīvo rotaļdarbību laikā vispirms vēros bērnu, dodot laiku viņam pašam izdarīt izvēli. Ja bērns tikai stāvēs un skatīsies apkārt vai arī nāks pie skolotāja prasīt, kas tagad jādara, skolotāji vispirms rosinās bērnu nosaukt dažas iespējas, ko viņš redz telpā. Skolotāji izteiks savu piedāvājumu tikai pēc tam, ja bērns nepateiks neko. Tā skolotāji varēs novērtēt, kad bērns sāk patstāvīgi ieraudzīt dažādās iespējas rotaļdarbībām un kad sāk izvēlēties savām interesēm atbilstošas rotaļdarbības.

Metodiskais komentārs

- Skolotāji novēro un novērtē bērna caurviju prasmju attīstību, tās pielietojot ikdienas situācijās, kā arī īpaši radot situācijas, kurās nepieciešams izmantot caurviju prasmes.
- Vienas grupas bērniem caurviju prasmes var būt attīstītas atšķirīgā līmenī.
- Skolotāji plāno, kā attīstīt katram bērnam nepieciešamās caurviju prasmes un kā tās mācīt bērnu grupām un visai grupai kopā.
- Lai veicinātu caurviju prasmju attīstību, skolotāji tās modelē savā darbībā, rada vidi, kurā bērns var attīstīt izvēlētas caurviju prasmes, kā arī virza to attīstību ar mērķtiecīgi izplānotu darbību un uzdevumu palīdzību.

Skolotāja komentārs

Mācību gada sākumā vairākiem bērniem bija grūti izvēlēties, ar ko patstāvīgi nodarboties. Daži bērni, no rīta ienākot grupā, kā arī pēc katras mūsu vadītās rotaļnodarbības, vaicāja: "Kas man tagad jādara?", bet daži citi bērni apjukuši stāvēja grupas vidū, lai arī redzēja, ka lielākā daļa grupas bērnu aktīvi darbojas dažādās telpas daļās. Sākumā mēs bērniem ieteicām, piemēram, pagatavot brokastis rotaļu virtuvē, uzzīmēt vecākiem zīmējumu vai pašķīstīt grāmatas. Drīz secinājām, ka bērni tikai turpina gaidīt no mums norādes, un līdz ar to mēs viņus radinām pie tā, ka viņu vietā izlemj kāds cits.

Domājām, kā palīdzēt bērniem attīstīt pašvadītas mācīšanās prasmes. Izvirzījām sasniedzamo rezultātu: bērns spēj izvēlēties vienu no divām skolotāja piedāvātajām darbībām. Pārrunājām šo sasniedzamo rezultātu ar pirmsskolas metodiķi, viņa mums palīdzēja saprast, ka patiesībā mēs gribam, lai bērns patstāvīgi spēj izvēlēties savām interesēm atbilstošu nodarbošanos, nevis tikai sekot skolotāju norādēm. Skolotāju piedāvātās divas iespējas palīdzēs bērnam mācīties izvēlēties.

Sākumā bērniem bija grūti izvēlēties pat no divām iespējām. Viņi turpināja raustīt plecus, teica, ka nezina, ko izvēlēties, vai arī apgalvoja, ka viņiem ir vienalga. Palīdzēja tas, ka mēs kopā ar bērniem rotaļājāmiem dažādās telpas daļās un pēc tam rosinājām bērnus pasacīt, kas viņiem patika un kas nepatika. Pagāja vairāk nekā nedēļa, līdz daļa bērnu sāka izteikt savas domas. Tikai daži no bērniem jau pēc pāris nedēļām patstāvīgi sāka izvēlēties rotaļdarbības, bet ar citiem bērniem mums vajadzēja darboties ilgāk. Viens no bērniem līdz pat pavasarim katru rītu prasīja: "Kas man tagad jādara?"

Mēs ieguldījām daudz laika, mācot bērniem patstāvīgi izvēlēties rotaļdarbības, bet pēc tam, kad viņi iemācījās sekot savām interesēm, mums uzreiz kļuva vieglāk īstenot plānotās rotaļnodarbības nelielām bērnu grupām.

IEDZIĻINIES

Liela daļa bērnu un jauniešu nākotnē strādās profesijās, kuras šodien vēl nav zināmas, un risinās problēmas, par kurām šobrīd mums vēl nav ne jausmas. Viņiem (un arī mums) arvien biežāk nāksies atbildēt uz jautājumu "Ko man darīt tad, kad es nezinu, ko darīt?" **Lai iegūtu noturīgas zināšanas un spētu tās sekmīgi pielietot** daudzveidīgās dzīves situācijās, nepieciešamas caurviju jeb vispārīgās prasmes. Pastāv dažādi caurviju jeb vispārīgo prasmju, bieži dēvētu arī par 21. gadsimta prasmēm, saraksti. Pilnveidotā mācību satura pamatā ir redzējums par to, kādu vēlamies redzēt katru skolēnu – atbildīgu un aktīvu sabiedrības dalībnieku, personību ar pašapziņu, kurš ciena un rūpējas par sevi un citiem, radošu darītāju un lietpratēju izaugsmē, kam mācīšanās kļuvusi par ieradumu, lojālu valstij.

Lai mērķtiecīgi virzītos uz šī redzējuma sasniegšanu, caurviju prasmes ir sagrupētas sešās nozīmīgās grupās: kritiskā domāšana un problēmrisināšana, jaunrade un uzņēmējspēja, pašvadīta mācīšanās, sadarbība, pilsoniskā līdzdalība, digitālās prasmes. Caurviju prasmju grupas ietver ne tikai prasmes, bet arī noteiktas personības īpašības un attieksmes, kuras pakāpeniski iespējams attīstīt par ieradumiem. Caurviju prasmju grupas ir **savstarpēji saistītas**. Kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes ir apvienotas vienā prasmju grupā, jo gan ikdienā, gan mācību procesā domāšana mijas ar aktīvu rīcību. Vērtēšanai, analīzei un ideju radīšanai seko pārdomāta un pamatota rīcība, kuras rezultātā var tikt atrisinātas gan ikdienišķas situācijas, gan jauni un sarežģīti uzdevumi vai izaicinājumi. Pašvadīta mācīšanās un digitālās caurviju prasmes ietver sevis izzināšanu, vadības

un refleksijas prasmes. Sadarbība un pilsoniskā līdzdalība ir prasmju kopums savas lomas sabiedrībā izpratnei un īstenošanai. Ikdienas situāciju risināšanai reti tiek izmantota tikai viena caurviju prasme, izolēti no pārējām. Piemērs. *Būvējot pašu izgudrotu celtni, bērni izmanto pašvadītās mācīšanās (lai plānotu, novērtētu), sadarbības (lai vienotos, kā veiks nepieciešamos darbus, un koordinētu šo darbu veikšanu), problēmrisināšanas un jaunrades (lai izgudrotu un izmēģinātu dažādus celtnu veidus) prasmes.*

Katra caurviju prasmju grupa ietver vairākas ar to saistītas prasmes, kuras bērns sāk attīstīt pirmsskolā un turpina nostiprināt skolā. Mācību procesā skolotāji plāno un virza katras nozīmīgās prasmes attīstību, bet dzīvē šīs prasmes ir savstarpēji saistītas, tās lieto kā vienotu veselumu. Piemērs. *Lai attīstītu pašvadītās mācīšanās prasmes, izkopj prasmi plānot, prasmi īstenot un uzraudzīt mācīšanos, prasmi apzināties un pārraudzīt savas emocijas un prasmi reflektēt par paveikto un izjūtām, virzīt savu izaugsmi.* Lai prastu patstāvīgi vadīt savu mācīšanos, bērnam nepieciešamas visas pašvadītās mācīšanās prasmes, nevis tikai, piemēram, prasme plānot.

Kā jau iepriekš minēts, caurviju prasmes **nepieciešamas ikvienam**, neņemot vērā vecumu un izvēlēto nodarbošanos. Jau pavisam mazs bērns **izmanto** caurviju prasmes ikdienā, piemēram, kritisko domāšanu – izrāda zinātkāri (*metot peļķē čiekurus, akmentiņus, zariņus, lapas*), uzdod jautājumus (*Kāpēc putni lido? Kā rodas varavīksne?*), iesaistās problēmrisināšanā, izmēģinot vairākus variantus problēmas risināšanai (*Ar kurām krāsām vislabāk nokrāsot lielu laukumu? Kurus klučus izmantot visaugstākā torņa būvēšanai?*) –, sadarbības prasmes (*Kā vienoties, kurš būs spēles vadītājs? Kā kopā uzbūvēt sniega māju?*). Pirmsskolā bērnam ir svarīgi iepazīt sevi, savas emocijas un saprast, kā tās regulēt; apzināties veidus, kā izzināt dabu un cilvēku radīto pasauli; mācīties izpaust savas domas un idejas; sadarboties ar citiem. Tieši caurviju prasmju **mērķtiecīga apguve** palīdz bērnam jau agrīni iegūt izziņas un darbības prasmes, kas noder mācībās un dzīvē. Tā kā bērnam ir dabiska vēlme izzināt pasauli, uzdot jautājumus, mēģināt un kļūdīties, būt kopā ar citiem un sadarboties, būt patstāvīgam, nepieciešamās caurviju prasmes var veiksmīgi attīstīt jau no agras bērnības. Dažkārt pieaugušie, pārlieku rūpējoties un vēloties pasargāt bērnu no kļūdām, panāk pretēju efektu. Bērns sāk baidīties būt patstāvīgs un kļūdīties, vēlas vienmēr atbildēt “pareizi”, mēģinot uzminēt, ko no viņa sagaida pieaugušais, nevis izteikt savas domas un izpausties radoši.

1. attēls. Mācību saturā iekļautās caurviju prasmju grupas

Caurviju prasmju izmantošana un attīstība ir saistīta ar zināšanām, konkrētām dzīves situācijām un kontekstu, kādā tās tiek risinātas. Tādēļ šīs prasmes attīstāmas **saistībā ar mācību jomu saturu**, nevis, piemēram, atsevišķās kritiskās vai radošās domāšanas nodarbībās. Caurviju prasmes dažādās mācību jomās var izpausties atšķirīgi, piemēram, problēmu risināšanas prasmes bērni attīsta, gan plānojot un īstenojot eksperimentus (dabaszinātņu mācību joma), gan radot vizuālās mākslas darbu (kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma), gan noskaidrojot vajadzības un izvēloties atbilstošus materiālus un tehnoloģijas savam projektam (tehnoloģiju mācību joma). Sadarbības un pilsoniskās līdzdalības prasmes ir saistītas ar sociālās un pilsoniskās mācību jomas saturu. Piemērs. *Sasniedzamais rezultāts bērnam sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā pirmsskolas izglītības 2. posmā "Rotaļļas un darbojas pāri un nelielā grupā" attīsta sadarbības prasmes.*

Caurviju prasmju attīstība ir **visu bērna dzīvē iesaistīto pieaugušo atbildība**, tāpēc pirmsskolas skolotājiem, speciālistiem un vecākiem ieteicams sadarboties caurviju prasmju attīstīšanas plānošanā un īstenošanā. Pieaugušajiem jāpievērš bērnu uzmanību tam, kā jau apgūtās caurviju prasmes izmantot dažādās situācijās, dažādās mācību jomās. Piemērs. *Prasme plānot savas darbības noder, gan gatavojot stāstījumu par izvēlēto dzīvnieku, gan risinot matemātikas uzdevumu, gan izveidojot vingrojumu kompleksu.*

Caurviju prasmju attīstīšana ir **saistīta ar bērna vispārējo attīstību**. Ja bērna mācīšanās pirmsskolā ir nevienmērīga un skolotājam rodas priekšstats, ka bērna attīstība ir aizkavēta, ieteicams izvērtēt bērna attīstības atbilstību vecumam (piemēram, izmantojot VISC informatīvo materiālu par bērna attīstību¹). Situācijā, ja bērns trīs gadu vecumā neizrāda interesi par citiem bērniem, turpina spēlēties nomaļus vai blakus citiem, atsakās pieņemt palīdzību, nedalās ar mantām un skolotājam rodas priekšstats, ka viņam ir grūtības izprast citu cilvēku emocijas, jāpārrunā savas bažas un secinājumi ar bērna vecākiem. Iespējams, bērnam ir nepieciešams citu atbalsta speciālistu (logopēda, speciālā pedagoga, psihologa) konsultācijas un iesaiste. Speciālistu konsultācija palīdzēs saprast bērna attīstības atbilstību vecumam un vajadzības gadījumā atrast pirmsskolā un ārpus tās piemērotākos atbalsta pasākumus, lai sekmētu bērna vispārēju izaugsmi. Savlaicīgs bērna vajadzībām nepieciešamais atbalsts, ko nodrošina dažādi speciālisti, var būtiski sekmēt viņa vispārējo izaugsmi.

¹ VISC (2018) VECĀKIEM. Informatīvs materiāls par bērna attīstību.

Pieejams: https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/inf_mat_vecakiem.pdf

Būtiski, lai caurviju prasmju attīstība notiktu **pēctecīgi**, konsekventi rīkojoties visai pirmsskolas darbinieku kopienai, arī vecākiem. Tāpēc ir svarīgi kopīgi izveidot gada plānu, kurā paredz, kā tematos un ikdienā attīstīs caurviju prasmes katrā vecumposmā, ņemot vērā iepriekšējos vecuma posmos plānoto un apgūto.

Lai labāk atbalstītu bērnu caurviju prasmju **attīstību visā izglītības iestādē**, pirmsskolas skolotāju kopienai ieteicams veikt esošās prakses izvērtēšanu. Uzsākot mērķtiecīgu caurviju prasmju attīstību, iespējams sākt ar jau esošās labās prakses nostiprināšanu (piemēram, kritiskās domāšanas attīstīšanā) vai izvēlēties prioritāri strādāt pie mazāk attīstītās prasmju grupas mācīšanas. Piemērs. *Skolotāji secina, ka viņu pirmsskolā bērniem nepieciešams uzlabot pašvadītās mācīšanās prasmes, lai bērni nebūtu atkarīgi no pieaugušo palīdzības. Skolotāji izvirza bērnam sasniedzamo rezultātu katrā vecuma grupā. Tas būs iestādes kopīgais fokuss, kuru attīstīs paralēli ikdienas mācībām katrā grupā. Mācību gada laikā visa iestādes kopiena mācīsies, lai labāk izprastu, kā šīs prasmes attīstīt un kā tās labāk mācīt bērniem. Pirmsskolas darbinieku kopiena sadarbosies, lai panāktu labāku rezultātu: plānos, dalīsies pieredzē par to, kas ir izdevies, atklās, kas sagādāja grūtības, un palīdzēs meklēt risinājumus. Mācību gada beigās kopīgi izvērtēs sasniegto un atbilstoši sasniegtajam izvirzīs jaunu mērķi vai turpinās pilnveidot tās pašas caurviju prasmes ar citu sasniedzamo rezultātu.*

Lai būtu pārliecība, ka bērni attīsta visas caurviju prasmes, to **mācīšana ir jāplāno**. Mērķtiecīgi pievēršot uzmanību caurviju prasmju attīstībai, saistot to apguvi ar mācību jomu saturu un ikdienas situācijām, skolotājs rada iespējas bērnam regulāri apgūt un pielietot tās. Piemērs. *Pirmsskolā ir svarīgi attīstīt prasmi atpazīt emocijas un kontrolēt savu uzvedību, kas ir pamats pašvadītās mācīšanās spējai. Lai īstenotu šo mērķi, skolotājs regulāri izmanto ikdienā radušās situācijas, nosaucot savas emocijas, un aicina bērnus nosaukt savas emocijas; skolotājs novēro, kā katram bērnam veicas ar emociju atpazīšanu un regulāciju, pēc tam māca vairākas emociju regulācijas stratēģijas, atgādina par to izmantošanu reālās situācijās. Šīs prasmes bērns varēs izmantot gan mācību, gan ikdienas situācijās. Tas savukārt radīs iespēju izprast sevi, motivēti vadīt savu mācīšanos, sadarboties ar citiem.*

Caurviju prasmju mācīšanu un vērtēšanu skolotāji plāno¹ tāpat kā jebkuru citu prasmju mācīšanu.

1. Izvērtē bērnu caurviju prasmes, lai izvirzītu sasniedzamo rezultātu caurviju prasmju attīstīšanai atbilstoši bērna vajadzībām un vecumposma attīstībai.
2. Plāno, kādā veidā bērns sasniegs plānoto sasniedzamo rezultātu: apgūs un pielietos caurviju prasmes ikdienas darbībās un rotaļnodarbībās.
3. Plāno, kā skolotājs atbalstīs un veicinās caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu (sk. 2. attēlu. "Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam"):

- modelē caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru;
- izveido vidi, radot mācību situācijas, kuras sekmē caurviju prasmju mācīšanos un to pielietošanu;
- mērķtiecīgi virza nepieciešamo caurviju prasmju attīstību, dodot laiku to vingrināšanai, sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām.

Konkrēti skolotāja darbības piemēri, kas atbilst katrai caurviju prasmju grupai, aprakstīti nākamajā nodaļā.

2. ttēls. Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam

¹ Mācību satura un pieejas plānošana. Metodiskie ieteikumi pirmsskolas skolotājam 2. nodaļa un 3. nodaļa. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/materials/149>

4. Vērtē mācību procesu, bērna caurviju prasmju attīstības dinamiku un sasniegto, lai izvirzītu nākamo bērnam sasniedzamo rezultātu.

Skolotājs modelē caurviju prasmes, nosaucot savas darbības, raksturojot domāšanas un lēmumu pieņemšanas procesu, palīdz bērnam saprast, kā šie procesi notiek, tādējādi veidojot pamatu viņa apzinātai darbībai. Bērni saskata un pārņem skolotāja modelētās darbības, pieeju situāciju risināšanai un domāšanas paņēmienus. Tas viņus rosina rīkoties līdzīgi. Piemērs. *Regulāra skolotāja pausta zinātkāre un uzdotie jautājumi veido pamatu, lai bērni sāktu uzdot sev līdzīgus jautājumus.* Lai vēlamās darbības un prasmes kļūtu par ieradumu, skolotājam svarīgi pašam konsekventi tās īstenot arī tad, ja bērni šo procesu neredz. Piemērs. *Skolotājs atkritumus šķiro kopā ar bērniem, bet situācijā, kad bērnu grupā nav, visu met vienuviet. Bērni, atgriežoties grupā, ievēro, ka, mainoties apstākļiem, iespējams rīkoties citādi, nekā mācīts.*

Skolotājs rada iespējas bērnam pašam attīstīt un vingrināt caurviju prasmes, veidojot vidi, kura rosina domāt un meklēt risinājumus daudzveidīgām situācijām. Ikdienā pārrunā dažādas situācijas, ar kurām sastopas bērni un skolotājs, kā arī regulāri uzdod atvērtos jautājumus, kuri rosina izdomāt, izziņāt, izprast: kāpēc, kā varētu, kā tu domā, kā būtu, ja..., kā... u. c. Pēc jautājumu uzdošanas skolotājs vienmēr atvēl laiku, lai visi bērni pārdomātu iespējamās atbildes. Emocionāli labvēlīgu vidi veido visu atbilžu – arī neprecīzo un kļūdaino – uzklaušana. Bērnu piedāvātās atbildes skolotājam sniedz informāciju par to, ko vēl jāturpina izziņāt, lai bērns nenostiprinātu kļūdainus priekšstatus. Skolotājs var uzdot jautājumus, lai mudinātu domāt un nonākt pie atbilstošas atbildes, palīdzēt meklēt precīzāku informāciju ("Jūs nosaucāt vairākus kukaiņus: mušas, odus, mārītes, zirnekļus, spāres. Kā varam pārbaudīt, ka tie visi tiešām ir kukaiņi? Padomāsim, kas visiem kukaiņiem ir kopīgs."). Skolotājs tādējādi palīdz bērnam nonākt pie atbilstošas atbildes, nekritizējot bērnu un nepārmetot kļūdas. Tādos gadījumos skolotājs uzsver, ka jebkura atbilde ļauj iedziļināties tematā, jautājumā, problēmā, izpētot to vēl rūpīgāk. Dažādo atbilžu uzklaušana dod arī iespēju skolotājam pašam izprast, par kuriem jautājumiem bērniem ir neprecīza vai neatbilstoša izpratne un kas būtu jāpaskaidro precīzāk.

Ikdienas un mācību situācijās skolotājs virza bērna caurviju prasmju attīstību: novērtējot esošo stāvokli un izvirzot konkrētus bērnam sasniedzamos rezultātus prasmes attīstīšanai, plānojot un īstenojot atbilstošas mācību situācijas, mērķtiecīgi piedāvājot uzdevumus un iespēju vingrināties.

Plānojot **caurviju prasmju vērtēšanu**, skolotājs atbild uz tiem pašiem jautājumiem, kā plānojot jebkuras citas mācības.

- Kāds ir plānotais bērnam sasniedzamais rezultāts?
- Kāds ir vērtēšanas mērķis?
- Kā es iegūšu informāciju?
- Kad es to veikšu?
- Kas šo informāciju izmantos?
- Ko no iegūtās informācijas es dokumentēšu un saglabāšu? Kādā veidā?

Sekojoši līdzīgi bērna caurviju prasmju attīstībai, jāapzinās, ka tas nav lineārs process. Bērns var pārstāt ikdienā izmantot prasmes, kuras pirms tam ir apguvis, tādēļ tās ir regulāri jāaktualizē un jārosina, lai ikviens bērns tās izmanto.

Lai **iegūtu informāciju** par konkrēta bērna vai visu grupas bērnu caurviju prasmju attīstību, turpmākām izaugsmes vajadzībām un nepieciešamajam atbalstam izmanto dažādas informācijas ieguves metodes: vēro bērnus grupā (organizētajās mācību situācijās, brīvās rotaļdarbībās, savstarpējā mijiedarbībā), sarunājas ar bērniem par konkrētu tēmu/jautājumu, izvērtē bērna darbību, veicot uzticētos vai izvēlētos pienākumus grupā.

Lai iegūto informāciju **saglabātu izmantošanai** turpmākajā darbā, to dokumentē. Skolotāji var izvēlēties sev pieņemamākos informācijas dokumentēšanas veidus, kuri būs nodēriģi, īstenojot bērna snieguma izvērtēšanu, plānojot turpmāko mācību saturu vai sarunājoties ar vecākiem, lai sniegtu informāciju par bērna mācīšanos (sk. 1. pielikumu "Bērna caurviju prasmju attīstības dokumentēšanas piemēri").

Aprakstot bērna sniegumu, beidzot pirmsskolu, svarīgi iekļaut arī caurviju prasmju izvērtējumu, izmantojot mācību gada laikā uzkrātos pierādījumus, kas raksturo bērna prasmju attīstību: stiprās puses un attīstības vajadzības, lai veicinātu bērna izaugsmi. Caurviju prasmju snieguma līmeņu aprakstu piemēros (sk. pielikumus nr. 2., 4., 6., 8., 10., 12.) sasniedzamais rezultāts caurviju prasmēs, beidzot pirmsskolu, ir formulēts līmenī *Apguvīs*. Iespējams, būs arī bērni, kuri jau pirmsskolas vecumā būs apguvuši prasmi padziļinātā līmenī, kuru plānots attīstīt sākumskolā.

IZMĒĢINI

Pārlicinies, cik lielā mērā tu radi iespējas bērnam pašam pielietot caurviju prasmes. Nedēļas laikā mērķtiecīgi novēro bērnus, lai redzētu, kurās situācijās bērni zina, ko darīt, un kurās nezina. Apzināti pievērs uzmanību **savai** darbībai situācijās, kad bērns nezina, ko darīt, un pieraksti novērojumus. Situāciju piemēri:

- *bērns nevar izvēlēties, ar ko nodarboties;*
- *bērns grib apsēsties pie galda, bet citi bērni jau ir aizņēmuši visus pie galda esošos krēslus;*
- *cits bērns izrauj no rokām rotaļlietu;*
- *pie pusdienu galda apgāžas krūze un izlīst dzēriens;*
- *sagāžas kluču tornis;*
- *neizdodas ievietot saliekamā attēla gabalu;*
- *bērnā zīmējot nolūst zīmulis;*
- *neizdodas izveidot no plastilīna dzīvnieku tā, kā gribētos;*
- *citas situācijas.*

Situācija	Mana rīcība

IZVĒRTĒ

Izmanto IZMĒĢINI daļā iegūto informāciju un izvērtē **savu** rīcību situācijās, kad bērns nezina, ko darīt, un kad bērnam nepieciešama palīdzība. Piemēri:

- *steidzies bērnam palīgā un izdari viņa vietā (piemēram, atnes krēslu, saslauci izlijušo dzērienu, liec atdot paņemto mantu);*
- *parādi bērnam/pasaki priekšā, kā rīkoties šajā situācijā;*
- *piedāvā bērnam vairākas risinājuma iespējas, no kurām izvēlēties;*
- *ar jautājumiem rosini bērnu pašam domāt par risinājuma iespējām;*
- *dod laiku bērnam pašam atrisināt problēmu, vēro bērnu un iesaisties tikai pēc laika, virzot bērnu domāt par problēmas risinājumu;*
- *māci bērnam, kā veikt darbības, kas palīdzēs rast risinājumu.*

Izvēlies, ko mainīt vai turpināt pilnveidot savā darbībā:

- modelē vēlamās prasmes ikdienas un mācību darbībās;
Piemērs. *Pēc aplikāciju veidošanas, noliec vietā papīru, līmi un citus materiālus, kurus izmantoji, un pavadī savas darbības ar runu.*
- veido vidi, radot iespējas, kurās bērniem ir iespējams attīstīt un vingrināt vēlamās prasmes;
Piemērs. *Novieto mācību materiālus tā, lai bērni tiem patstāvīgi var piekļūt, nelūdzot skolo-tājam atļauju vai palīdzību.*
- mērķtiecīgi virzi vēlamu prasmju attīstību.
Piemērs. *Māci, kā turēt un savietot rāvējslēdzēja daļas.*

PILNVEIDO

Oliņa, Z., Namsone, D., & France, I. *Kompetence kā komplekss skolēna mācīšanās rezultāts*. Kolektīvā monogrāfija "Mācīšanās lietpratībai". Rīga : LU Akadēmiskais apgāds [tiešsaiste]. 2018. g. [skatīts 2020. g. 2. aprīlī]. Pieejams: https://www.siic.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/Kolektiva_monografija/1-nodala-Macisanas_Lietpratibai.pdf

Oliņa, Z., & Namsone, D. *Kas ir mācīšanās iedziļinoties jeb kādā procesā mācīšanās rezul-tāts var būt kompetence*. Kolektīvā monogrāfija "Mācīšanās lietpratībai". Rīga : LU Akadēmiskais apgāds [tiešsaiste]. 2018. g. [skatīts 2020. g. 2. aprīlī]. Pieejams: https://www.siic.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/Kolektiva_monografija/2-nodala-Macisanas_Lietpratibai.pdf

2. Caurviju prasmju grupas

Kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmes

VĒRO

Mērķtiecīga nosacīto mēru lietošana

3. nodaļas 1. piemērs "Grupas paklāja mērīšana"

Spēlēm ar klučiem nepieciešams jauns paklājs. Skolotājs ierosina bērniem izmērīt vecā paklāja garumu un platumu, lai varētu iegādāties pēc izmēra tikpat lielu paklāju. Rotājnodarbībā piecgadīgam bērnam sasniedzamie rezultāti: pieņem lēmumu par nosacīto mēru, nosaka garumu ar izvēlēto nosacīto mēru, nosauc rezultātu un skaidro mērīšanas procesu (matemātikas mācību joma; kritiskā domāšana un problēmrisināšana).

Kad bērni izmērījuši paklāju, skolotājs aicina skaidrot mērīšanas rezultātu un veidu, kā tas tika sasniegts. Skolotājs sarunājas ar bērnu, kurš paklāja platuma mērīšanai izvēlējies 7 klučīšus – krāsainas arkas.

Skolotājs: "Cik plats ir paklājs?"

Bērns: "Septiņi klučīši."

Skolotājs: "Kā tu to zini?"

Bērns: "Es saskaitīju klučīšus."

Skolotājs: "Kurus klučīšus tu saskaitīji?"

Bērns: "Visus!" (Skaita: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.)

Skolotājs: "Kā tu izdomāji, ar ko mērīsi?"

Bērns: "Es saliku tās lielās arkas. Atradu daudz! Gribēju zaļos jumtiņus, bet nesanāca pilna rinda."

Skolotājs: "Re, te ir zilais jumtiņš! Kāpēc tas nederēja?"

Bērns: "Tas ir īsāks."

Skolotājs: "Jā, zilais jumtiņš ir īsāks nekā zaļais jumtiņš. Pastāsti, kā tu saliki klučīšus!"

Bērns: "Pirmo klučīti noliku te, stūrī, pēc tam citus rindiņā."

Skolotājs: "No tā, ko stāstīji, es sapratu, ka tu vispirms mērīji ar zaļajiem jumtiņiem, bet tev nesanāca pilna rinda. Tu meklēji vēl tikpat garus jumtiņus, bet tā kā nevarēji atrast, izvēlējies arkas. Tu liki arkas cieši citu aiz citas no paklāja malas. Es redzu, ka pēdējā arka ir pāri paklāja malai. Ja pārdevējam teiksim, ka vajag 7 klučīšus platu paklāju, tas būs platāks. Kā varētu izmērīt precīzāk?"

Metodiskais komentārs

Aprakstītajā piemērā bērni integrētā veidā apgūst un pielieto gan caurviju prasmes (kritiskā domāšana un problēmrisināšana, pašvadīta mācīšanās), gan pamatprasmes mācību jomās (matemātikas un valodu mācību jomas). Uzdevuma veikšanā bērni piedalās grupai nozīmīgas reālas situācijas risināšanā pēc pieaugušā iniciatīvas.

Bērni

- izmanto prasmi izdomāt risinājumu vienkāršai problēmai (kā izmērīt paklāju) un pieņemt lēmumu par nosacīto mēru (kritiskā domāšana un problēmrisināšana);
- mācās pamatot savu izvēli, skaidro, kādēļ izvēlējušies konkrēto nosacīto mēru (kritiskā domāšana);
- ar skolotāja atbalstu vērtē pabeigto darbu un meklē citu risinājumu, lai precīzāk izmērītu paklāju (problēmrisināšana);
- plāno savu darbību atbilstoši mērķim, uzrauga un izvērtē sava plāna sasniegšanu (pašvadīta mācīšanās).

Šajā rotaļnodarbībā bērns apgūst arī pamatprasmes matemātikas un valodu mācību jomās:

- ar nosacīto mēru nosaka garumu (matemātikas mācību joma);
- praktiskā darbībā nosauc priekšmetu skaitu desmit apjomā (matemātikas mācību joma);
- saprotami un secīgi stāsta par savu rīcību (valodu mācību joma).

Skolotāja komentārs

Aktualizēju mērīšanas nepieciešamību, radot reālu problēmsituāciju, balstoties bērnu iepriekšējā pieredzē: ar nosacīto mēru (soļiem un pēdām) mērīts attālums rotaļu laukumā no smilšu kastes līdz šķūnim un līdz grupas durvīm.

Man bija iespēja novērot, kā bērni izmanto kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes: izdomā, ar ko un kā mērīt, pieņem lēmumu par nosacīto mēru. Grupas bērni piedāvāja dažādus risinājumus, kā izmērīt paklāju: ar pēdām, kociņiem, palūgt skolotājam, lai izmēra ar lineālu.

Novēroju, kā bērniem veicās ar problēmrisināšanu un lēmuma pieņemšanu. Lūdzu skaidrot savu darbību. Plānoju, kā sniegt atbalstu un virzīt mācīšanos bērniem,

- kuri patstāvīgi atrisināja mērīšanas uzdevumu, piedāvājot risināt sarežģītākas problēmas: "Kā pēc iespējas precīzāk izmērīt?", "Kurš no mērīšanas instrumentiem precīzāks?";
- kuri sekoja citu bērnu darbībām, aicinot izmēģināt un izvērtēt vairākus citu bērnu lietotos nosacītos mērus un izvēlēties sev pieņemamāko;
- kuri gaidīja skolotāja paraugu, mācot pieņemt lēmumu dažādās situācijās (ikdienas/mācību: dosi man labo vai kreiso roku, krāsosi ar zaļo vai zilo zīmuli, iesim uz laukumu ar lieliem vai maziem soļiem). Kopā ar bērniem modelēju lēmuma pieņemšanu un demonstrēju savu domāšanas procesu (iekšējo runu).

IEDZIĻINIES

Kritiskā domāšana un problēmrisināšana ir mērķtiecīga informācijas analīze un situāciju izzināšana, novērtēšana, risinājumu meklēšana un to īstenošana. Pirmsskolā šīs prasmes apgūst, vērojot, pētot dabas objektus, parādības, identificējot un nosaucot dažādas

sakarības, apzinoties darbību secību, cēloņus un sekas, izvērtējot redzētā un dzirdētā ticamību, kā arī risinot ikdienas problēmsituācijas. Bērnam jau pirmsskolā ir būtiski ne tikai mācīties domāt, analizēt parādības un plānot, bet arī praktiski īstenot savas ieceres un vērtēt paveikto, tāpēc kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes ir cieši saistītas. Pieņemot lēmumus vienkāršās ikdienas situācijās, bērns mācās uzņemties atbildību un izdarīt izvēles, kā arī piedzīvo izdošanos vai kļūdas.

3. attēls. Kritiskās domāšanas caurviju prasmes

Kritiskās domāšanas prasmju attīstīšana pirmsskolas izglītības 1. posmā sākas, bērnam izzinot pasauli, pievēršot uzmanību priekšmetiem un parādībām, to detaļām. Bērns salīdzina ar maņām iegūto informāciju (krāsu, lielumu, garšu, smaržu) un sāk veidot savus spriedumus par pasauli.

Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns kārto objektus skolotāja piedāvātajās kategorijās, salīdzina jauno informāciju ar zināmo, izsaka un pamato spriedumus par pieredzēto, dzirdēto un redzēto, paredz pazīstamu situāciju un notikumu sekas.

Pirmsskolas izglītības 3. posmā bērns kārto objektus un skaidro grupēšanas kritērijus, salīdzina informāciju no zināmiem informācijas avotiem, apkopo to. Skaidro redzēto, dzirdēto, piedzīvoto, veido vispārinājumus, balstoties pieredzē un zināmajā.

Skolas vecumā bērni turpinās padziļināti attīstīt prasmes izvērtēt informāciju, sistematizēt to, analizēt situācijas, skaidrot darbību secību, savienot un pārveidot informāciju, formulēt secinājumus, noteikt vienkāršu situāciju cēloņus un sekas.

Pirmsskolas izglītības 1. posmā bērns parasti, risinot problēmu, pieņem pieaugušā piedāvātu atrisinājumu, izdarot vienkāršas izvēles personīgi nozīmīgās situācijās. Problēmrisināšana notiek praktiskā darbībā, izmantojot mēģinājumu un kļūdu metodi. Bērns novēro citu bērnu un pieaugušo rīcību dažādās situācijās, lai gūtu idejas, kā risināt problēmas. Ja problēmu izdevies veiksmīgi risināt, bērns izmantotās produktīvās darbības atkārtoti atkārt.

Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns sāk izvērtēt vienkāršas problēmas un pieņemt lēmumu, kā pats tās risinās, izvēloties sociāli vēlamus risinājumus. Bērns arvien labāk atpazīst savas un citu vajadzības un problēmas. Viņš izvēlas kādu no piedāvātajiem risinājumiem vai ar pieaugušā atbalstu izdomā problēmrisināšanas soļus un tos īsteno. Bērns apzinās brīdi, kad problēma ir atrisināta, un priecājas par veikumu, līdzīgā situācijā to atkārt.

Pirmsskolas izglītības 3. posmā bērns ar pieaugušā palīdzību jau formulē vienkāršu problēmu un vēlamu problēmas atrisinājumu. Viņš izvērtē dažādus savus un citu risinājumus, izvēlas, viņaprāt, atbilstošo un pamato savu izvēli. Bērns izdomā un īsteno vairākas problēmas risināšanas darbības. Neizdošanās gadījumā izmanto citus zināmus risinājumus. Ar pieaugušā atbalstu bērns mācās izprast īstenotās problēmrisināšanas veiksmes un neveiksmes.

Skolas vecumā bērni turpinās patstāvīgi izmantot kritiskās domāšanas prasmes, formulēt un risināt problēmas, pamatot vēlamu atrisinājumu, izvērtēt risinājumus un izvēlēties optimālo, rīkoties pēc plāna, izvērtēt darba gaitu un neizdošanās gadījumā meklēt jaunus risinājumus.

PROBLĒMRISINĀŠANAS CAURVIJU PRASMES

4. attēls. Problēmrisināšanas caurviju prasmes

Kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērus (sk. 2. pielikumu "Bērna kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas snieguma līmeņu apraksta piemērs") kopā ar bērna vecumposmu attīstības rādītājiem var izmantot, lai novērtētu situāciju un izvirzītu konkrētus bērnam sasniedzamos rezultātus prasmes attīstīšanai. Jāņem vērā, ka bērns jebkurā vecumā, pirmo reizi izmantojot jaunu caurviju prasmi,

visbiežāk sāks to demonstrēt zemākajā līmenī. Piemērs. Ja bērnam 4 vai 5 gadu vecumā nav bijusi iespēja pašam izvēlēties, viņam tas jāmācās, sākot ar vienkāršām izvēlēm situācijās, kurās viņš ir ieinteresēts.

Meitene praktiskā darbībā meklē risinājumu būvēšanai

Skolotāja loma bērna kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmju attīstīšanā

Lai attīstītu kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes, skolotājs plāno to attīstīšanu gan ikdienas darbībās, gan tematu izziņas laikā, saistot ar sasniedzamajiem rezultātiem

mācību jomās. Piemērs. Sadalot cienastu līdzīgās daļās, bērni lieto problēmrisināšanas prasmes un vienlaicīgi sasniedz matemātikas mācību jomā izvirzīto sasniedzamos rezultātu – salīdzina priekšmetu kopas –; dabaszinātņu mācību jomā, iegūstot informāciju par dabas norisēm, izvērtējot to un secinot, bērns vienlaicīgi attīsta kritiskās domāšanas prasmes; pamatojot savas domas un viedokli, bērns demonstrē gan kritiskās domāšanas, gan valodu mācību jomas prasmes.

Ikdienas darbībās un organizētajās rotaļdarbībās **skolotājs** atbalsta un veicina caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu: **modelē** caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru; **izveido vidi**, radot mācību situācijas, kurās apgūst un pielieto caurviju prasmes; **mērķtiecīgi virza** nepieciešamo caurviju prasmju attīstīšanu, dodot laiku to vingrināšanai un sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām (sk. 2. attēlu "Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam").

Modelē kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes:

- nosauc īstenotās darbības, kas ir cēloņsakarīgas;
Piemērs. "No garderobes ieplūst auksts gaiss, aizvērsu durvis." "Ārā ir apmācies, vilks lietus mētelī." "Es nomazgāšu rokas, jo tās ir lipīgas pēc līmes lietošanas."
- demonstrē, kā kombinē vai savieno priekšmetus vai simbolus;
Piemērs. "Es secīgi lieku kopā lielos mūsu kopīgi izgrieztos burtus, kas veidos nosaukumu mūsu izstādei, un tos pielīmēšu šeit. Zem nosaukuma liksim visu bērnu darbus" "Lai atzīmētu, kuri bērni dosies uz katru no nodarbībām, es paņemšu sarakstu ar visu jūsu vārdiem un pretī te pielīmēšu lapiņu ar visām nedēļas dienām. Pēc tam mēs varēsim atzīmēt, kad katrs no jums dosies uz kādu no aktivitātēm."
- pieņem lēmumus bērniem dzirdot (apraksta problēmjautājumus, kurus risina, pastāsta, kā nonāca pie atbildēm, kādus lēmumus pieņēma);
Piemērs. "Pulkstenis jau ir 9.00. Šajā laikā mēs gatavojamies ēst brokastis un klājam galdus. Taču jūs, bērni, esat aizrāvušies, gatavojot pārsteigumu mammām. Darīsim tā: atvēlēsim darbam vēl 10 minūtes, pēc tam pārtrauksim darboties, darbu varēsiet turpināt vēlāk. Es ziņošu, kad būs palikušas piecas minūtes, divas minūtes un viena minūte."
- modelē savu zinātkāri; Piemērs. "Kas te tā smaržo?" "Interesanti, kāpēc grupā šodien ir tik karsts?" "Kas varētu būt tajā kastītē, ko mums atnesis Juris?" "Kaimiņu kaķenei piedzima kaķēni, viņiem visiem ir ciet acis. Interesanti, vai citiem dzīvniekiem ir tāpat?"
- demonstrē apņēmīgu attieksmi pret problēmsituācijām.
Piemērs. "Izskatās, ka mums nesanāks, kā bija iecerēts. Bet mēs to atrisināsim – izdomāsim, kā mainīt plānu; izdomāsim, kā soli pa solim to realizēt."

Veido vidi, kurā bērniem ir iespējams attīstīt un vingrināt kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes:

- iesaista bērnus ikdienas situāciju risināšanā, kurās jāpieņem pārdomāti lēmumi;
Piemērs. *Skatī uzdodot jautājumus: "Tikko telpā ielidoja lapsene. Ko mēs tagad varētu darīt?" "Āra nodarbībai esam paņēmuši līdzīgu papīru, lai zīmētu, bet krāsas un ota aizmirsām. Kā zīmēsīm?" "Plānojām iet ārā, bet sācies negaiss, ko darīsim?" "Vēlējāties braukt ekskursijā uz muzeju, taču tas ir slēgts tehnisku iemeslu dēļ, ko darām?"*
- palīdz bērniem ieraudzīt pašu īstenotās izvēles un to sekas;
Piemērs. *Ārā nedaudz līst, skolotājs apgalvo, ka laukā būs pelķes, un iesaka vilkt mitrumizturīgus apavus, lai varētu kāpt pelķēs. Ja bērns nevēlas vilkt mitrumizturīgus apavus, skolotājs atļauj pašam pieņemt lēmumu, kurus apavus vilkt. Savukārt esot ārā, skolotājs atgādina, ka tikai tie bērni, kuriem ir mitrumizturīgi apavi, drīkst droši kāpt pelķēs.*
- uzdod bērniem jautājumus, kuri rosina domāt par viņa ikdienu un apkārtējo pasauli;
Piemērs. *"Kāpēc jāiet gulēt?" "Kāpēc svarīgi atvainoties?" "Kāpēc krūzei ir osiņa?" "Kāpēc pudelei ir korkis?" "Kāpēc krēslam vajadzīgas četras kājas?"*
- uzklauša visas atbildes, uzdod precizējošus, rosinošus jautājumus, lai noskaidrotu un izprastu, kas tieši bērnam nav skaidrs, kā arī lai rosinātu viņa domāšanu un izpratni par atbilstošo atbildi situācijās, kurās ir viennozīmīga atbilde;
- dod laiku bērnam pārdomāt un noformulēt savu atbildi; ielāno laiku, kad bērnam ir iespēja domāt un uzdot jautājumus par tematu, aktualitātēm, ikdienas dzīvi un problēmsituācijām kopā sanākšanas laikā, piemēram, rīta aplī, pirms pusdienām u. c.;
- veido un kopā ar bērnu lieto dažādus paņēmienus informācijas organizēšanai, rosinot grupēt, salīdzināt, saskatīt likumsakarības.
Piemērs. *Kopā ar bērniem veido domu karti, runājot par dažādiem dzīvniekiem un apkopojot zināmo informāciju kategorijās (kur dzīvo, ko ēd, kāds izskatās) vai par kādu citu tematu.*

Mērķtiecīgi virza kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmju attīstīšanu:

- māca, kā iegūt un analizēt informāciju;
Piemērs. *Āra nodarbības piedāvā iespēju darboties praktiski un eksperimentēt ar dažādiem dabas materiāliem – smiltīm, ūdeni, sniegu –, izmantojot dažāda tilpuma traukus, un rosina salīdzināt rezultātus, ar zīmējumu, simbolu palīdzību attēlot iegūto informāciju.*
- māca bērnam pamatot savas atbildes un spriedumus, skaidrojot, kā iegūta informācija;
Piemērs. *Uzdod jautājumus: "Kā tu to zini? Kāpēc tu tā domā?", aicina parādīt atbilstošo attēlu, objektu u. tml.*

- māca saistīt cēloņus un sekas;
Piemērs. *Izmanto cēloņu un seku kartītes vai spēlē cēloņu un seku spēles. Skolotājs aicina nosaukt situāciju (cēloni), bērni pasaka situācijas turpinājumu vai sekas. "Šodien ārā ir saulains laiks, tāpēc.." ("Jāvelk galvā cepure", "..var vairāk laika pavadīt ārā..").*
- māca bērniem ikdienā risināt dažādas pašam būtiskas problēmsituācijas;
Piemērs. *Elza raud, jo nevar atrast rozā zīmuli. "Tu nevari atrast rozā zīmuli? Padomāsim, ko tu varētu darīt?" Skolotājs ietur pauzi, gaida, lai bērns piedāvā kādu ideju. Ja idejas nav, to var piedāvāt kāds cits bērns vai skolotājs: "Kur telpā vēl varētu būt zīmuli? Paskatīsimies!"*
- māca plānot, kā atrisināt problēmu un izvērtēt risinājumus;
Piemērs. *Bērns cenšas ar līmes zīmuli salīmēt vairākas iepakojuma kastes, lai izveidotu mašīnu, bet viņam neizdodas, kastes neturas kopā. Skolotājs rosina bērnu domāt par to, kā vēl iespējams salīmēt vai sastiprināt kastes (ar PVA līmi, ar līmlenti, ar skavām), un pārbaudīt visus iespējamus risinājumus ar citām iepakojuma kastēm. Pēc tam pārrunā, kuras kastes vislabāk turas kopā un kāpēc. Bērns izmanto šo risinājumu, lai turpinātu veidot mašīnu.*
- māca nošķirt īstenību no izdomas.
Piemērs. *Stāsta ticamus un neticamus notikumus ("Es vakar vakarā biju Japānā!"), kurus vērtē citi bērni, paceļot kartīti: "Jā" (īstenība) vai "Nē" (izdoma). Pēc tam pārrunā, kāpēc tas ir izdomājums.*
Aicina bērnus veidot īstenības un izdomas stāstus, kurus pēc tam izvērtē grupas bērni. Rāda bērniem sirreālus attēlus (cūkas kokos, spainis cepures vietā u. c.), mudinot meklēt to, kas īstenībā nav sastopams.

IZMĒĢINI

Izvēlies kādu no kritiskās domāšanas vai problēmrisināšanas caurviju prasmēm, kuru tavā grupā nepieciešams attīstīt. Izmēģini modelēt šo caurviju prasmi savā darbībā, radi vidi, lai veicinātu izvēlētas prasmes attīstību, un plāno, kā to mērķtiecīgi virzīsi un kā novērtēsi sasniegto rezultātu. Piemērs. *Skolotājs novēro, ka divgadīgi bērni, kārtējot telpu, dažāda veida rotaļlietas liek vienā kastē nevis katru tai paredzētajā kastē, tāpēc viņiem jāpalīdz attīstīt prasmi analizēt, kuras rotaļlietas ir līdzīgas un kuras atšķirīgas. Skolotājs izvērta bērnam sasniedzamo rezultātu: grupē objektus pēc vienas vai vairākām pazīmēm.*

Bērnām sasniedzamais rezultāts	
Kā es modelēšu šo prasmi?	
Kā es veidošu vidi?	
Kā es mērķtiecīgi virzišu prasmes attīstīšanu?	
Kā es zināšu, ka bērns sasniedzis plānoto rezultātu?	

IZVĒRTĒ

Izvērtē savas darbības mērķtiecīgai kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmju attīstīšanas rosināšanai, izmantojot skolotāja darbības izvērtējuma kritēriju lapu. Pēc kritēriju lapas aizpildīšanas ieteicams dalīties vērtējumā ar kolēģiem, kuri strādā grupā, kopīgi pārdomājot, ko skolotāji un skolotāju palīgi varētu darīt turpmāk. Vari izvēlēties vienu vai dažas darbības, kuras apņemies izmēģināt tuvākās nedēļas laikā. Atgriezieties pie izmantoto darbību vērtējuma pēc pašu noteikta laika (piemēram, *pēc trim nedēļām*), īpašu uzmanību pievēršot tam, vai ikdienā izdevies ieviest pārmaiņas (sk. 3. pielikumu "Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmju attīstīšanai").

PILNVEIDO

Kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmju padziļinātai izzināšanai un veicināšanai pirmsskolā ieteicams papildus izmantot video par kritisko domāšanu un problēmrisināšanu: Hačatrjana, L. *Kritiskā domāšana un problēmrisināšana*. Valsts izglītības satura centrs | Projekts "Kompetenču pieeja mācību saturā" [tiešsaiste, video]. 2019. g. jūl. [skatīts 2019. g. 9. aug.]. Pieejams: <http://ejuz.lv/kritiskadomasana>

Jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmes

VĒRO

2. nodaļas 2. piemērs "Stāsts par dabas materiāliem"

Trīsgadīgais Toms no rīta ierodas grupā un uzreiz apņēmīgi dodas pie dabas materiāliem, kurus viņš jau vairākas dienas aizrautīgi pēta. Skolotāja ievēro, ka šajā rītā Toms tos sāk izvietot uz koka ripas. Pirmo viņš uz ripas uzliek akmeni un gliemežvāku, pēc tam pupas un kociņus.

Skolotājs: "Izskatās interesanti. Pastāsti vairāk par to, ko tu dari!"

Toms: "Tas ir akmens. Tas ir gliemezis." (Toms parāda akmeni un gliemežvāku.)

Skolotājs: "Akmens? Pastāsti vairāk par akmeni!"

Bērns kārtro dabas materiālus uz koka ripas

Toms: "Akmens dzīvo mājā." (Toms paņem mazos kociņus un liek tos apkārt akmenim.)

Skolotājs: "Ko dara gliemezis?"

Toms: "Gliemezis atnāca apciemot akmeni." (Paņem gliemežvāku.)

Skolotājs: "Ko gliemezis un akmens dara?"

Toms: "Viņi iet uz mežu. Viņi meklē dinozauru.

Skolotājs: Kas notiek mežā?"

Toms: "Pēkšņi haizivs parādījās un apēda koku. (Paņem rokās vienu mazo kociņu.) Gliemezis aizbaidīja haizivi projām."

Metodiskais komentārs

Bērnam sasniedzamais rezultāts caurviju prasmju attīstīšanā: bērns izmanto pieejamos resursus radošā veidā, kombinējot tos un iztēlojoties, ka tie ir kaut kas cits.

Aprakstītajā piemērā bērns izzina pieejamos materiālus un tos radoši izmanto, lai parādītu savu ideju: stāstu par akmeni, gliemezi un haizivi. Rotaļājoties bērns atbild uz skolotāja jautājumiem gan darbībā, gan ar vārdiem (valodu mācību joma).

Bērni jaunus materiālus vispirms iepazīst ar maņām, pievērš uzmanību detaļām, tos pārvieto no vienas vietas uz citu. Pēc tam, kad bērni ir ilgstoši pētījuši materiālus, viņi var sākt tos radoši izmantot.

Skolotāja komentārs

Iepriekšējā mācību gada beigās visi skolotāji un pirmsskolas vadība nolēmām, ka meklēsim iespējas, kā rosināt bērnus izmantot pieejamos resursus radošā veidā, kombinējot tos un iztēlojoties, ka tie ir kaut kas cits. Viens no risinājumiem bija piedāvāt plašāku dažādu dabas un sadzīves materiālu klāstu, pēc iespējas atbrīvojoties no rotaļlietām, kuras bērnam pasaka priekšā, kas tās ir un kā tās jāizmanto.

Stāstot stāstus un rotaļājoties kopā ar bērniem, es bieži izmantoju dažādus dabas materiālus, tādā veidā parādot, ka iztēlē tie var pārtapt par kaut ko citu. Vispirms bērni materiālus tikai pārbēra no viena trauka citā, nesa no vienas telpas daļas uz citu. Vēlāk viņi sāka likt tos rindās un veidot dažādus sakārtojumus, izmantot rotaļu virtuvē kā ēdienu. Tikai pēc vairākiem mēnešiem bērni sāka ar dažādiem materiāliem atveidot sižetus un stāstīt stāstus.

IEDZIĻINIES

Jaunrade ir process, kurā rodas jaunas idejas, kas ir noderīgas cilvēkam vai cilvēku grupai, bet **uzņēmējspēja** ļauj šīs idejas īstenot praksē, sasniedzot savus un sabiedrības mērķus. Pirmskolā bērns, kura iniciatīvu, vēlēšanos eksperimentēt un meklēt atbildes uz paša jautājumiem atbalsta skolotājs, gūst pārliecību par savām spējām, ir gatavs apgūt kaut ko jaunu, radīt idejas un tās īstenot. Rotaļājoties un eksperimentējot ar ierastām darbībām un priekšmetiem, bērns rada dažādas iepriekš nepieredzētas lietu kombinācijas, stiprina vēlmi apgūt jaunas zināšanas un prasmes, kā arī veido ieradumu izrādīt iniciatīvu un paveikt iesākto līdz galam.

JAUNRADES UN UZŅĒMĒJSPĒJAS CAURVIJU PRASMES

Apņēmīgi īsteno idejas

Neatlaidīgi darbojas, pārvar grūtības, lai savu ideju pārvērstu rezultātā.

Ir atvērts jaunai pieredzei

Izrāda zinātkāri, pētot un eksperimentējot izzina jauno, ir gatavs pārvarēt nedrošību, nepatiku un pieņemt izaicinājumu.

Savieno savstar- pēji atšķirīgus elementus jaunās kombinācijās

Praktiski darbojoties, izpēta atšķirīgus objektus, materiālus, domas un idejas, izmēģina tos savienot vēl nebijušās kombinācijās.

Rada daudzveidī- gas, jaunas un atbilstošas idejas

Fantazē, rotaļās un sarunās rada dažādas reālas un nereālas idejas, cenšas tās īstenot.

5. attēls. Jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmes

Pirmsskolas izglītības 1. posmā bērns arvien biežāk izdara izvēli, kā rīkoties, eksperimentē un darbojas ar dažādiem materiāliem, rīkiem un rotaļlietām. Ar pieaugušā atbalstu bērns pārvar nedrošību. Pieejamos materiālus un rotaļlietas bērns izmanto radošā veidā.

Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns izsaka savas idejas un tās apņēmīgi īsteno. Viņš aktīvi izzina jauno un ir gatavs izmēģināt dažādus paņēmienus, iegūt jaunu pieredzi, veikt

līdz šim nezināmas darbības. Bērns fantazē, piemēram, izliekas par kādu citu, spēlē iztēles spēles. Viņš rada daudz dažādu ideju, taču ne vienmēr tās īsteno praktiski.

Pirmsskolas izglītības 3. posmā bērns, pieaugušā mudināts vai patstāvīgi, izdomā vairākas risinājuma iespējas ierastu darbību veikšanai, pats izrāda iniciatīvu kaut ko darīt vai īstenot, atrod pašam interesantas nodarbes brīvajā laikā un izrāda vēlēšanos apgūt jaunas prasmes. Bērns darbojas, līdz paveic iecerēto līdz galam, pārvar grūtības, nepieciešamības gadījumā atgriežoties pie iecerētā vairākkārt. Izzinot jauno, bērns ir gatavs pārvarēt nedrošību, nepatiku un pieņemt izaicinājumus.

Skolas vecumā bērns turpinās apņēmīgi īstenot savas ieceres, pārvarēt grūtības un mēģinās vairākkārt atkārtot nepieciešamās darbības, līdz sasniegs rezultātu. Viņš piepūlēsies, lai sasniegtu iecerēto, kombinēs dažādus objektus neierastos savienojumos. Bērns apgūs radošās domāšanas stratēģijas, lai radītu jaunas idejas. Sabiedriskās un mācību situācijās uzņemsies iniciatīvu.

Meitene iepazīst dažādas pogas, tās pārvietojo un radoši kārtojot

Jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērus (sk. 4. pielikumu "Bērna jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs") kopā ar bērna vecumposmu attīstības rādītājiem var izmantot, lai novērtētu situāciju un izvirzītu konkrētus bērnam sasniedzamos rezultātus prasmes attīstīšanai. Jāņem vērā, ka bērns jebkurā vecumā, pirmo reizi izmantojot jaunu caurviju prasmi, visbiežāk sāks to demonstrēt zemākajā līmenī. Piemērs. *Ja bērns jebkurā vecumā sastopas ar kaut ko jaunu (piemēram, neredzētiem materiāliem) un nonāk neierastā vidē, viņam var būt nedrošības izjūta un nepieciešams pieaugušā atbalsts tās pārvarēšanai.*

Skolotāja loma jaunrades un uzņēmējspējas prasmju attīstīšanā

Lai attīstītu jaunrades un uzņēmējspējas prasmes, skolotājs plāno šo prasmju attīstīšanu gan ikdienas darbībās, gan tematu izziņas laikā, saistot ar sasniedzamajiem rezultātiem mācību jomās. Piemērs. *Eksperimentējot ar dažādām krāsām un materiāliem, bērns arī izmanto kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomas prasmes; izdomājot stāstu turpinājumus, bērns izmanto arī valodu mācību jomas prasmes; izvēloties vairākus iespējamos risinājumus, lai radītu paša iecerēto konstrukciju, bērns izmanto tehnoloģiju mācību jomas prasmes.*

Ikdienas darbībās un organizētajās rotaļdarbībās **skolotājs** atbalsta un veicina caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu: **modelē** caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru; **izveido vidi**, radot mācību situācijas, kas sekmē caurviju prasmju apgūšanu un to pielietošanu, un **mērķtiecīgi virza** nepieciešamo caurviju prasmju attīstību, dodot laiku to vingrināšanai un sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām (sk. 2. attēlu "Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam").

Modelē jaunrades un uzņēmējspējas prasmes:

- ikdienā demonstrē savu gatavību jauniem izaicinājumiem un stāsta, kā pārvar satraukumu, bailes;
- rāda, kā no šķietami nesaistītām idejām var izveidot ko jaunu, atrast kādu neierastu risinājumu, kā iespējams aplūkot jautājumus un parādības no citas vai neierastas perspektīvas;
Piemērs. *Zupas šķīvī ielej ūdeni un tajā ieliek bērnu salasītos pieneņu ziedus, novieto uz galda kā rotājumu.*
- izmanto savā darbā ideju radīšanas stratēģijas;
Piemērs. *Veido skici, domu karti, "ideju vētru" (Pabeidz teikumu: "Kā būtu, ja..."u. tml.) un stāsta bērniem, kā nonāk pie idejām, kuras ir vērts īstenot.*

- darbojoties kopā ar bērniem, īsteno radošas idejas;
Piemērs. *Veido aplikācijas, izgatavo kaut ko no māla un komentē savas darbības.*
 - dalās ar jaunu pieredzi savā dzīvē, stāsta, kas pašu iedvesmo;
Piemērs. *Stāsta, kuru izstādi vai koncertu ir apmeklējis, ar kādiem neparastiem cilvēkiem ir saticies un ko kopā runājuši, darijuši.*
- rāda, kā pats īsteno ideju jeb praktizē jaunradi un uzņēmējspēju.
Piemērs. *Ja radusies ideja ierīkot jaunu, ērtāku kancelejas piederumu skapi, rāda bērniem skices un idejas, jautā, ko viņi par to domā. Skapi izgatavojot, ļauj bērniem redzēt, kā tas tiek uzstādīts.*

Veido vidi, kurā bērnam ir iespējas attīstīt un vingrināt jaunrades un uzņēmējspējas prasmes:

- veicina atvērtību jaunai pieredzei: stimulē bērna zinātkāri, rada iespējas izvēlēties, stiprina atvērtību jauniem izaicinājumiem, atbalsta drosmi uzņemties iniciatīvu, izmanto kļūdas kā izaugsmes iespēju, sekmē drosmīgi uzņemties saprātīgu risku:
 - mudina bērnus stāstīt par pārsteidzošu, jaunu pieredzi,
Piemērs. *Aicina pastāstīt, kas bērnu pēdējā laikā izbrīnījis, aizrāvis, raisījis prieku, pārsteigumu, interesi.*
 - atbalsta bērna zinātkāri un iniciatīvu, izsakot atzinīgus vārdus un ļaujot savas ieceres īstenot,
 - piedāvā jaunus materiālus izpētei un radošai darbībai;
- atbalsta ideju rašanos: piedāvā iespēju eksperimentēt un radīt, veidot sakarības starp savstarpēji iepriekš nesaistītām lietām, iztēloties; veido drošu vidi spontanitātei, brīvai asociāciju plūsmai un rotaļīgumam:
 - rosina izteikt idejas,
Piemērs. *Mērķtiecīgi jautā mazāk aktīvajiem bērniem, runā ar šiem bērniem mazās grupās, lai viņiem būtu ērtāk izteikties. Piedāvā spēles, rotaļas, kur katram bērnam ir jāuzņemas iniciatīva.*
 - rosina bērnus spēlēt dažādas lomu rotaļas, grupā novietojot (un mainot) rekvizītus, kas ļauj iejusties dažādos tēlos,
Piemērs. *Vienu nedēļu bērniem ir pieejami ārsta prakses instrumenti, kādā citā nedēļā – celtniecības ķiveres un dažādi būvmateriāli.*
 - piedāvā bērnam savienot pēc iespējas dažādus priekšmetus, materiālus un/vai tehnikas, tā radot ko jaunu,

- aicina bērnu iztēloties ikdienišķas lietas neikdienišķos veidos,
Piemērs. *Kas vēl varētu būt krēsls (galdiņš, augsts spilvens), ja tas ir apgāzts? Varbūt nogāze bumbiņu ripināšanai, liels telefons, kaste, ragi utt.?*
- atbalsta bērnu, kad viņš fantazē vai spēlē iztēlošanās spēles,
Piemērs. *Ieraugot, ka meitene tēlo bitīti Maiju, saka: "Redzu, ka mums grupā ir čaklā un izpalīdzīgā bitīte Maija." Bēnam, kurš tēlo tīgeri: "Vai tu esi ievērojis, kā kustas tīgeris?"*
- rosina bērnu izdomāt, kā veikt uzdevumu, izvēlēties nepieciešamos materiālus, formu, rīkus, tehniku (nesagaidi sev zināmu konkrētu rezultātu);
- plāno un veido pasākumus pirmsskolā kopā ar bērniem: trīs, četrus gadu vecumā rada iespēju izvēlēties vienu no divām vai vairākām iespējām (piemēram, dziesmu, ko dziedāt);
- spēlējot teātri, sadala lomas kopā ar bērniem, vērtējot katra stiprās puses un ieguldījumu;
- no piecu gadu vecuma iesaista bērnus scenārija veidošanā;
- vecākajās grupās kopā ar bērniem meklē alternatīvas dažādu ikdienā ierastu darbību veikšanai;
Piemērs. *Dodoties uz mežu zīmēt, apzināti nepaņemt līdzī zīmuļus un krāsas. Jautā bērniem: "Ar ko vēl varētu zīmēt un krāsot? Varbūt daba mums var palīdzēt?"*
- virza ideju īstenošanu, veicina neatlaidību īstenot idejas dzīvē un paveikt iesākto līdz galam:
 - palīdz bērnam īstenot kādu viņa ideju, ja tā ir uzsākta, bet netiek pabeigta,
Piemērs. *Uzdod jautājumu: "Ko varētu darīt turpmāk?"*
 - atbalsta bērna mēģinājumu – kļūdu – mēģinājumu procesu, darbojoties kopā vai paralēli ar bērnu; komentē savas darbības,
Piemērs. *"Es pamēģināšu... Nesanāca. Ko lai vēl pamēģina? Varbūt varētu..."*
 - organizē bērna ikdienu un dienas kārtību, plāno laiku brīvas izvēles radošiem darbiem.
Piemērs. *Ieviešot sistēmu, kā bērns var izvēlēties īstenot vai uzsākt un turpināt kādu paša iecerētu ideju. (Bērnu grupa izdomā būvēt kosmosa kuģi. Bērni noliek iesākto kuģa konstrukciju norunātā vietā, lai turpinātu darboties plānotajā laikā brīvas izvēles darbā. Kuģi turpina gatavot, līdz tas ir pabeigts.)*

Mērķtiecīgi virza jaunrades un uzņēmējspējas prasmju attīstīšanu:

- māca, kā savienot dažādus materiālus, tehnikas un darbības;
Piemērs. *Jautā, kurus materiālus izmantos, lai izveidotu izvēlēto dzīvnieka modeli, – lauvas ķermeni, galvu ar krēpēm, asti, kājas.*
- māca meklēt risinājumu un pieņemt lēmumu;

Piemērs. *Jautā: "Kā tu savienosi paša gatavotās aploksnes malas?" Ja bērns nepiedāvā risinājumu, piedāvā laiku domāt, kā dažādas lietas savieno, atgādina par situācijām, kurās bērns kaut ko ir savienojis.*

- māca uzņemties iniciatīvu, piedāvā izvērtēt riskus;
Piemērs. *Būvējot kluču māju, jautā, cik stabila un noturīga būs šī konstrukcija, kā tā turēsies kopā vai cik droša tā ir?*
- māca īstenot savu ideju līdz galam, pabeigt iesākto.
Piemērs. *Jautā: "Vai esi pabeidzis, ko tu gribēji pagatavot, uzzīmēt?" Pievērš uzmanību nepabeigtām detaļām, ierosina turpināt vēlāk.*

IZMĒĢINI

Izvēlies kādu no jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmēm, kuru tavā grupā nepieciešams attīstīt. Izmēģini modelēt šo caurviju prasmi savā darbībā, radi vidi, lai veicinātu jaunradi un uzņēmējspēju, un plāno, kā mērķtiecīgi virzīsi izvēlēto prasmi un kā novērtēsi sasniegto rezultātu. Piemērs. *Skolotājs novēro, ka vairākiem piecgadīgiem bērniem ir grūtības pabeigt iesākto darbu līdz galam: tiklīdz kaut kas nesanāk, viņš dodas darīt kaut ko citu. Skolotājs secina, ka jāpalīdz viņiem attīstīt prasmi apņēmīgi īstenot idejas, pārvarēt grūtības un pabeigt iesākto. Skolotājs izvērta bērnam sasniedzamo rezultātu: ar pieaugušā atbalstu turpina iesākto vai atgriežas pie tā vēlāk, lai pabeigtu darbu.*

Bēnam sasniedzamais rezultāts	
Kā es modelēšu šo prasmi?	
Kā es veidošu vidi?	
Kā es mērķtiecīgi virzīšu prasmes attīstīšanu?	
Kā es zināšu, ka bērns sasniedzis plānoto rezultātu?	

IZVĒRTĒ

Izvērtē savas darbības mērķtiecīgai jaunrades un uzņēmējspējas prasmju attīstīšanai, izmantojot skolotāja darbības izvērtējuma tabulu (sk. 5. pielikumu "Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmju attīstīšanai").

Pēc tabulas aizpildīšanas ieteicams dalīties vērtējumā ar kolēģiem, kuri strādā grupā, kopīgi pārdomājot, ko skolotāji un skolotāju palīgs varētu darīt turpmāk. Atgriezieties pie darbību vērtējuma pēc pašu noteikta laika (piemēram, *pēc trim nedēļām*), īpašu uzmanību pievēršot tam, vai ikdienā izdevies ieviest pārmaiņas.

PILNVEIDO

Jaunrades un uzņēmējspējas prasmju padziļinātai izzināšanai un veicināšanai pirmsskolā ieteicams papildus izmantot video: Mazpane, I. *Jaunrade un uzņēmējspēja*. Valsts izglītības satura centrs | Projekts "Kompetenču pieeja mācību saturā" [tiešsaiste, video]. 2019. g. jūl. [skatīts 2019. g. 9. aug.]. Pieejams: <http://ejuz.lv/jaunradeuznemejspeja>

Pašvadītas mācīšanās caurviju prasmes

VĒRO

2. nodaļas 3. piemērs "Rotaļu plāni"

Janvārī skolotāja kopā ar 4 vai 5 gadus veciem bērniem sāk veidot rotaļu plānus. Bērni plānus veido no rīta, tiklīdz ieradusies pirmsskolā. Vienaicīgi skolotāja strādā ar 3 vai 4 bērniem. Skolotāja katrā nākamajā dienā veido plānus ar citiem bērniem.

Darbošanos iesāk ar diskusiju par to, ko nozīmē rotaļāties un ko nozīmē plāns un plānot. Uz lielas lapas skolotāja kopā ar bērniem veido domu karti, pierakstot bērnu izteiktās idejas.

Katram bērnam ir sagatavota lapa, kurā veidot savu plānu. Lapas apakšā ir vieta datumam un bērna vārdam. Skolotāja pievērš bērnu uzmanību vārdu *datums* un *vārds* pirmajiem burtiem (D – *datums*, V – *vārds*) un izlasa rakstīto. Katrs bērns ieraksta savu vārdu tam paredzētajā daļā, skolotāja ieraksta datumu.

Pēc tam skolotāja atgādina, ka šis plāns ir domāts, lai bērni izplānotu, kā rotaļāties. Bērni kopā pārrunā, kādas ir viņu iespējas, ko katrā telpas daļā var darīt.

Katru reizi, kad bērni veido plānus, viņi skolotājam vispirms izstāsta, kurā telpas daļā viņi rotaļāsies un kurus materiālus izmantos. Pēc tam bērni uzzīmē plānu, atspoguļojot, ko viņi plāno darīt. Kad plāni uzzīmēti, viņi par tiem izstāsta skolotājam, viņa uzdod papildu jautājumus. Piemērs. *Ja bērns uzzīmējis, ka darbosies ar klučiem, skolotājs jautā par kluču skaitu, izmēriem un formām. Ja bērns uzzīmējis, ka ceps picu, skolotājs jautā, no kādām sastāvdaļām*

veidos picu. Skolotājs pieraksta, ko bērni saka. Pavasarī, kad daži bērni jau sāk rakstīt, viņi paši pieraksta plānā atsevišķus vārdus vai teikumus.

Pēc tam, kad rotaļāšanās laiks tuvojas beigām, skolotājs kopā ar bērniem secina, ko no plānotā izdevās un ko neizdevās paveikt. Pārrunā, kāpēc kaut kas neizdevās un ko varētu mainīt nākamajā reizē.

Metodiskais komentārs

Bērnam sasniedzamais rezultāts caurviju prasmes attīstīšanai: bērns plāno darbības, lai īstenotu savas ieceres.

Aprakstītajā piemērā bērns

- mācās apzināties savas darbības mērķi: izvēlēties, ar ko rotaļāsies; kurus materiālus izmantos un ko vēlas paveikt;
- mācās plānot darbības, lai īstenotu savas ieceres: plānot, cik daudz un kuri materiāli būs nepieciešami un kā tos izmantot;
- saprot, ka, īstenojot un uzraugot savu darbību, plāns var mainīties, jo iecerēto var mainīt kaut kas neparedzēts;
- mācās izvērtēt paveikto, lepojas par padarīto un izvērtē grūtības;
- pēc skolotāja rosinājuma ir gatavs izmēģināt jaunas darbības, redzot to saistību ar paša interesēm.

Mācību jomā sasniedzamo rezultātu nosaka bērna izvēlēta darbība. Piemērs. *Izsaka idejas savas ieceres īstenošanai un izvēlas materiālus (tehnoloģiju mācību joma). Nosauc objekta atrašanās vietu telpā, lietojot jēdzienus virs, zem, pie, aiz, blakus (matemātikas mācību joma).*

Skolotāju komentārs

Manā grupā bija vairāki bērni, kuri darbojās tikai ar klučiem un kurus bija grūti iesaistīt citās mācību rotaļdarbībās. Mērķtiecīgi domāju par to, kā panākt, lai viņi vēlētos arī zīmēt un mēģinātu rakstīt, mācītos skaitīt. Apzinājos, ka man mācību rotaļdarbības jāpiesaista bērnu interesēm, bet nezināju, kā to izdarīt.

Reiz, satiekoties ar skolotājiem no citas pirmsskolas, runājām par to, ka bērniem ir svarīgi iemācīties darboties, lai sasniegtu konkrētu mērķi, kā arī izvērtēt paveikto. Šīs sarunas rezultātā man radās doma, ka bērni varētu apzināti plānot, ko un kā viņi darīs, šo plānu dokumentēt un pēc tam izmantot, lai izvērtētu paveikto.

Pirmos plānus veidoju kopā ar diviem bērniem. Pēc tam, kad gan es, gan bērni bijām vingrinājušies veidot rotaļdarbību plānus, strādāju vienlaicīgi ar 3 vai 4 bērniem, lai varētu ar katru bērnu pārrunāt viņa plānu. Sākotnēji es paredzēju šādus plānus veidot tikai ar saviem *celtniekiem* – bērniem, kuri neiesaistījās citās nodarbībās.

Mūsu darbošanos ievēroja arī citi bērni, viņiem radās interese, pakāpeniski visi sāka veidot savu rotaļdarbību plānus. Es ierosināju šādus plānus veidot reizi divās nedēļās, bet bērni tā aizrāvās, ka paši sāka zīmēt savus plānus gandrīz katru dienu. Es pierakstīju, ar kuriem bērniem esmu kopā veidojusi plānus un tos pārrunājusi, lai mēneša laikā visu bērnu plāniem veltītu līdzvērtīgu uzmanību un atbilstoši bērna mācību vajadzībām rosinātu papildināt plānu ar pierakstītiem skaitļiem, burtiem vai vārdiem. Šo laiku izmantoju arī, lai pārrunātu ar bērnu viņa mīļākās rotaļdarbības un rosinātu izmēģināt kaut ko jaunu.

Pirmajā mēnesī mēs tikai veidojām plānus, bet tos vēl neizmantojām paveiktā izvērtēšanai, lai gan es biju ieplānojusi to darīt. Plānu veidošana aizņēma diezgan ilgu laiku, tāpēc bērniem atlika mazāk laika plāna īstenošanai. Protams, vairumā gadījumu paveiktais tikai daļēji atbilda plānotajam. Pēc mēneša, kad bērni jau bija iepraktizējušies plānu veidošanā, sākām tos izmantot, lai salīdzinātu īstenoto rotaļdarbību ar plānoto. Piemērs. *Salīdzinājām uzbūvēto celtni ar plānā uzzīmēto, salīdzinājām izmantoto kluču skaitu, lielumu un formu ar plānoto.* Uzsākot darboties, mēs kopā ar bērniem secinājām, ka ne vienmēr uzrakstītais plāns precīzi atbildīs dzīvē īstenojamajam; dažkārt ieplānoto nav iespējams realizēt, kā iecerēts. Man bija svarīgi, lai bērni nejostos slikti par to, ka nav sekojuši savam plānam. Viņi sastapās ar situāciju: dzīvē plāni tiek mainīti vai tos nepieciešams mainīt noteiktu iemeslu dēļ, un vingrinājās saglabāt mieru. Vairākārt izvērtējot plānus, bērni sāka nopietnāk pārdomāt, ko viņi tiešām var uzbūvēt vai izveidot.

PAŠVADĪTAS MĀCĪŠANĀS CAURVIJU PRASMES

6. attēls. Pašvadītas mācīšanās caurviju prasmes

IEDZIĻINIES

Pašvadīta mācīšanās ir apzināta spriešana, reflektēšana par savām mācīšanās darbībām un spēja vadīt savu mācīšanos jebkurā dzīves situācijā, kontekstā. Pirmsskolā pašvadīta mācīšanās tiek virzīta, attīstot prasmi apzināties un pārvaldīt savas emocijas, domas un uzvedību, mācoties izvirzīt mērķus, plānojot, kā tos sasniegt, un īstenojot plānu, izvērtējot procesu un sasniegto rezultātu, lai panāktu izaugsmi.

Pašvadītas mācīšanās prasmju attīstīšana pirmsskolas izglītības 1. posmā sākas, bērnam apzinoties sevi: ierauga sevi spogulī un nosauc sevi vārdā, sāk apzināties savas un citu jūtas. Pieaugušais/skolotājs sekmē prasmju attīstīšanu agrīnā vecumā, mācot bērnam pievērsties rotaļām un dažādiem darbiņiem, aizvien vairāk noturot uzmanību, kopā ar pieaugušo mērķtiecīgi mācoties gaidīt savu kārtu un attīstot patstāvību ikdienas ritma ievērošanā: kopā kārtā rotaļlietas un spēles, aizvien patstāvīgāk gērbjas u.tml.

Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns kļūst pacietīgāks, ir gatavs mācīties kontrolēt dusmas un impulsīvas reakcijas, spēj sagaidīt savu kārtu spēlēs, ko vada pieaugušais, un sekot līdz pieaugušā dotām vairāku pakāpju instrukcijām, to skaitā izpilda doto uzdevumu vai pienākumu grupā.

Pirmsskolas izglītības 3. posmā bērns atpazīst emocijas un to nianšes dažādās ikdienas situācijās, zina un spēj nosaukt to, kas viņam patīk vai nepatīk, vēlas dalīties pieredzē ar citiem. Vērojams būtisks progress impulsu kontrolē – mazinās ārēji pausti pārdzīvojumi, ja neizdodas iecerētais vai piedzīvots zaudējums spēlē. Strauji attīstās spēja plānot iecerētās darbības. Ja pirmsskolas sākumposmā bērns spēj plānot vienkāršas darbības, iecerēto dažkārt arī nepabeidzot, pirmsskolas posma beigās bērns ar pieaugušā atbalstu spēs plānot un īstenot arī grupā organizētu pasākumu norisi.

Pirmsskolā labi attīstītas pašvadītas mācīšanās prasmes ir pamats bērna apzinātam, patstāvīgam mācību procesam skolā. Bērni ar labām pašvadītām mācīšanās prasmēm uzrāda augstākas sekmes un apmierinātību ar skolā notiekošo, turklāt personīgajā dzīvē prot labāk plānot un sasniegt iecerēto.

Zēns rāda, ko pamanījis meiteņu izvēlētajā grāmatā

Pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērus (sk. 6. pielikumu “Bērna pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs”) kopā ar bērna vecumposmu attīstības rādītājiem ieteicams izmantot, lai novērtētu situāciju un izvirzītu konkrētus bērnam sasniedzamos rezultātus prasmes attīstīšanai. Jāņem vērā, ka bērns jebkurā vecumā, pirmo reizi izmantojot jaunu caurviju prasmi, visbiežāk sāks to demonstrēt zemākajā līmenī. Piemērs. *No neveiksmēm un kļūdām sargātam bērnam vispirms jāiemācās pieņemt, ka viņš drīkst kļūdīties un tas nav nekas slikts, jo tikai tā bērns spēs meklēt un izmēģināt dažādus risinājumus mācībās, uzdrošināsies eksperimentēt un nebaidīties.*

Skolotāja loma pašvadītas mācīšanās prasmju attīstīšanā

Lai attīstītu pašvadītas mācīšanās prasmes, skolotājs plāno to attīstīšanu gan ikdienas darbībās, gan tematu izziņas laikā, saistot ar sasniedzamajiem rezultātiem mācību jomās. Piemērs. *Nosaucot savas emocijas un situācijas, kurās tās rodas, bērni sasniedz sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā izvirzītos sasniedzamos rezultātus; plānojot, kā bērns apgūs tehnoloģiju mācību jomas saturu, skolotājs vienlaicīgi plāno attīstīt pašvadītas mācīšanās prasmes, lai īstenotu savu ieceri un novērtētu darba procesu un rezultātu; fizisko aktivitāšu un veselības nodarbībās, veicot kustību vingrinājumus, bērns patstāvīgi mēģina pārvarēt grūtības.*

Ikdienas darbībās un organizētajās rotaļdarbībās **skolotājs** atbalsta un veicina caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu, **modelē** caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru; **izveido vidi**, radot mācību situācijas, kas sekmē caurviju prasmju apgūšanu un to pielietošanu, un **mērķtiecīgi virza** nepieciešamo caurviju prasmju attīstīšanu, dodot laiku to vingrināšanai un sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām (sk. 2. attēlu “Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam”).

Modelē pašvadītas mācīšanās prasmes:

- nosauc savas emocijas un situācijas, kurās tās rodas;
Piemērs. *“Šodien esmu patiesi priecīgs – jūs atcerējāties bez atgādinājuma sakārtot mantas pirms brokastīm!”*
- vārdiski apraksta savu domāšanu, plānojot un īstenojot darbības un izvērtējot rezultātu;
Piemērs. *Kārtojot vai dodoties pēc nodarbībai nepieciešamām lietām, bērniem dzirdot, komentē savu darbošanos: “Tā, tagad aiziešu pēc kastes ar zīmuliem, kas mums noderēs nodarbībā. Paņemšu arī zīmēšanas papīru, lai nav jāiet divas reizes.”*

- raksturo situācijas, kad piedzīvo kļūdas vai neveiksmes, un pastāsta, ko darīs turpmāk. Piemērs. *"Mēģināju pielikt pie sienas mūsu veicamo darbu sarakstu, bet tas nokrita uz grīdas. Laikam stiprinājumi bija par vāju. Ko es tagad varētu darīt? Varbūt jāliek vairāk lipekļa? Kurš man palīdzēs?"*

Veido vidi, kurā bērniem ir iespējams attīstīt un vingrināt pašvadītas mācīšanās prasmes:

- izveido grupā dienas kārtību, kas darbojas ikdienā kā rutīna;
- laikus informē bērnus par pārmaiņām, skaidrojot to nepieciešamību. Jaunākā vecuma bērniem atgādina par izmaiņām, bet vecāko grupu bērnus aicina pierakstīt dienas plānu ar izmaiņām tā, lai bērni apgūtu plānu vizuāli;
- pašapkalpošanās prasmju attīstības procesā stimulē patstāvību:
 - vēro bērnus un vērtē to, ko viņi apgūst, Piemērs. *"Tu mācies uzvilkt kreklus pats. Jā, kreklis ir uzvilgts pareizi."*
 - daļai bērnu patstāvīgās ģērbšanās iemaņas iespējams veicināt, pie skapīša/gultas novietojot vizuālu atgādni, kas norāda uz ģērbšanās secību; mācīšanās procesa sākumā skolotājs rosina izmantot atgādni, pēc tam bērns ģērbjas patstāvīgi, ja nepieciešams, atgādni izmanto pats,
 - vecāko grupu bērniem pārmaiņus uztic pienākumus, kurus viņi spēj veikt patstāvīgi; jaunākajās grupās bērni veic pienākumus kopā ar pieaugušo;
- izveido rituālus, kuros svin padarīto un priecājas par veikumu; tā var būt gan ierastu dziesmu dziedāšana un kustību veikšana, ko izmanto ikdienā, gan pikniki/pasākumi temata noslēgumos, tā veidojot pirmsskolas tradīcijas;
- gan bērni, gan skolotāji sarunājas valodā, kurā kļūdas pieņem kā daļu no mācīšanās procesa; skolotājs izvairās no kategorisku noliegumu vai nosodošu izteikumu lietošanas; ja bērns mācās un viņam neizdodas, izmanto pozitīvas ievirzes pamudināšanos izteikumus; Piemērs. *"Tas nav pareizi"* vietā izmantot *"Varbūt var pamēģināt darīt šādi?"* *"Vai vēl kaut kā citādi to varētu izdarīt?"* *"Vai drīkst tev parādīt, kā to vislabāk var izdarīt?"* utt. *"Ko tu te dari?"* vietā labāk izmantot *"Redzu, ka tu centies darīt ..."* *"Skatos, ka tu izmanto ..."* *"Pado-māsim kopā, ko te vēl citādi var izdarīt!"* utt.;
- regulāri sniedz pozitīvu un konkrētu atgriezenisko saiti, tā ļaujot bērnam apzināties, ko viņš jau prot, kas viņam padodas un ko nepieciešams pilnveidot. Raksturo bērna domāšanu un īstenotās darbības, procesu: ieguldījumu, interesi, uzmanības noturību un sasniegto rezultātu.

Mērķtiecīgi virza pašvadītas mācīšanās prasmju attīstīšanu:

- māca apzināties emocijas un pārvaldīt uzvedību:
 - ikdienā, pabeidzot darba uzdevumu vai sastopoties ar sarežģītām situācijām, aicina bērnus nosaukt savas emocijas, Piemērs. *"Esmu dusmīgs, man neizdevās iecerētais."* *"Priecājos, ka pabeidzu darbu līdz galam."* *"Esmu sabēdājis, mani vecāki vakar strīdējās."*
 - pārrunā emocijas, kuras rodas, uzvarot vai zaudējot spēlē; salīdzina bērnu pieredzi, veido priekšstatu, ka prasmes pieņem zaudējumu palīdz ar prieku iesaistīties nākamajās iecerētajās darbībās, Piemērs. *Jānis ir dusmīgs par piedzīvoto zaudējumu domino spēlē, viņš strauji pieceļas un, ejot projām, pagrūž spēles kastīti. Ievērojot situāciju, skolotājs jautā Jānim: "Tu izskaties dusmīgs, kas notika?" Jānis klusē, citi bērni atbild, ka viņam ir visvairāk neizlietoto spēles kauliņu, tāpēc viņš ir zaudējis. Skolotājs komentē situāciju, sakot, ka zaudējums spēlē var izraisīt neapmierinātību, dusmas, taču Jāņa dusmas ietekmēja citus, jo spēles kauliņi tika nogrūsti uz grīdas. "Jāni, kā tagad vajadzētu rīkoties?" Skolotājs aicina Jāni izdomāt risinājumus un palīdz tos īstenot.*
- māca bērnus runāt pa vienam, ieklausoties citu teiktajā; ja šīs prasmes nav pietiekami attīstītas, izveido ar rituālu saistītas darbības, kas palīdz sagaidīt savu kārtu, Piemērs. *Paņemiet rokās kādu mantu, ja sēžat aplī! Uzlieciet roku uz skolotājas rokas, ja saruna rit nelielā grupā!*
- organizē spēles, kuras palīdz trenēt spēju pagaidīt (klusēšana, kustības un apstāšanās),
- pēc aktīvām darbībām – rotaļām, sportošanas – māca bērnus nomierināties, Piemērs. *Kopā vienmērīgi, dziļi elpo; atguļoties skaita līdz 10; 10–15 sekundes visi kopā koncentrē skatienu uz konkrētu priekšmetu u. c.*
- individuāli palīdz katram bērnam saprast, kā rīkoties, ja ir noguris: pārvarot nogurumu, darbu paveikt līdz galam vai arī turpināt vēlāk, piemēram, citā dienā;
- māca kļūdu uztvert kā darba procesa daļu; Piemērs. *Jautā: "Kā tu varētu to izlabot? Ko tu varētu darīt citādi?"* Ja bērns nepiedāvā risinājumu, piedāvā vismaz divus risinājumus, lai bērns varētu izvēlēties sev vēlamo.
- māca plānot, īstenot iecerēto un vērtēt padarīto:
 - rada iespējas bērniem izvēlēties, jo izvēle dod iespēju attīstīt papildu prasmes patstāvīgi plānot – ko un kā es darīšu – un vērtēt, kas no iecerētā ir izdevies, kas nav, Piemērs. *Kādu kluču māju celt; kādu uzdevumu pildīt, darbojoties ar priekšmetiem un skaitļiem; kā vingrināt roku rakstīšanai?*

- vada bērnu iesaisti mācību procesa plānošanā un pasākumu organizēšanā,
- jaunākā vecuma bērniem palīdz plānot, uzdodot jautājumus,
Piemērs. *Ko tu vēlies izveidot? Kādi materiāli tev ir nepieciešami? Procesā laikā komentē jau paveikto un jautā, kurš būs nākamais darbības solis: "Kuru rotaļu jūs gribētu spēlēt?" Aicina vecākos bērnus pārdomāt un izstāstīt iecerēto.*
- uzdodot jautājumus, māca bērnus vērtēt paša paveikto,
Piemērs. *Kas tev savā darbā patīk visvairāk? Kāpēc? Ja varētu kaut ko mainīt, ko tu darītu? Ko paveikt bija visvieglāk/visgrūtāk, kāpēc? Ja tev būtu burvju spējas, ko tu izmainītu?*
- māca bērnus cieņpilni vērtēt citu bērnu paveikto, vērsot uzmanību tam, kas ir izdevies.
Nosauc, kuriem kritērijiem pievērst uzmanību, vērtējot cita darbu, piemēram, precīzas līnijas, dažādas krāsas.

IZMĒĢINI

Izvēlies kādu no pašvadītas mācīšanās caurviju prasmēm, kuru tavā grupā nepieciešams attīstīt. Izmēģini modelēt šo caurviju prasmi savā darbībā: radi vidi, lai veicinātu pašvadītu mācīšanos, un plāno, kā mērķtiecīgi virzīsi izvēlēto prasmi un kā novērtēsi sasniegto rezultātu.

Piemērs. *Skolotājs novēro, ka četrgadīgi bērni prot pastāstīt par savu veikumu (ko ir izdarījuši un kas labi izdevies), bet nesaskata, ko un kā vajadzētu uzlabot vai izmainīt. Skolotājs secina, ka jāpalīdz viņiem attīstīt prasmi reflektēt par savu darbu vai darbību un virzīt izaugsmi. Skolotājs izvirza bērnam sasniedzamo rezultātu: ar skolotāja atbalstu izvērtē paveikto un nosauc vienu savu darbību, ko uzlabot vai izmainīt.*

Bērnam sasniedzamais rezultāts	
Kā es modelēšu šo prasmi?	
Kā es veidošu vidi?	
Kā es mērķtiecīgi virzīšu prasmes attīstīšanu?	
Kā es zināšu, ka bērns sasniedzis plānoto rezultātu?	

IZVĒRTĒ

Izvērtē savas darbības pašvadītas mācīšanās prasmju attīstībā, izmantojot skolotāja darbības izvērtējuma tabulu (sk. 7. pielikumu "Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju attīstīšanai"). Pēc tabulas aizpildīšanas ieteicams dalīties vērtējumā ar kolēģiem, kuri strādā grupā, kopīgi pārdomājot, ko skolotāji un skolotāja palīgi varētu darīt turpmāk. Atgriezieties pie prasmju vērtējuma pēc pašu noteikta laika (piemēram, pēc trim nedēļām), īpašu uzmanību pievēršot tam, vai ikdienā izdevies ieviest pārmaiņas.

PILNVEIDO

Pašvadītas mācīšanās prasmju padziļinātai izzināšanai un veicināšanai pirmsskolā ieteicams papildus izmantot video: Vanags, E. *Pašvadīta mācīšanās*. Valsts izglītības satura centrs | Projekts "Kompetenču pieeja mācību saturā" [tiešsaiste, video]. 2019. g. jūl. [skatīts 2019. g. 9. aug.]. Pieejams: <http://ejuz.lv/pasvaditamacisanas>

Sadarbības caurviju prasmes

VĒRO

2. nodaļas 4. piemērs "Gatavošanās grupas pasākumam"

Sešgadīgo bērnu grupa gatavojas ballītei. Skolotājs organizē ballītes plānošanu kā vienu no rotaļnodarbībām. Bērni darbojas grupās pa 3 vai 4.

Skolotājs aicina bērnus grupās pārrunāt, kādu cienastu viņi vēlētos, un vienoties par vienu vai divām izvēlēm, kurām piekristu visi grupas dalībnieki. Pēc tam katra grupa pasaka savas izvēles (tās var atkārtoties) un skolotājs visu nosaukto pieraksta uz tāfeles.

Skolotājs jautā bērniem, kā varētu noskaidrot visas grupas kopīgo izvēli – vispopulārāko cienastu. Viens no bērniem ierosina balsot, katram paceļot roku, un pie atbilstošā cienasta ar svītrām atzīmēt balsu skaitu.

Skolotājs lūdz, lai bērni atgādina balsošanas noteikumus. Vairāki bērni uzreiz atbild, ka roku drīkst celt tikai vienu reizi. Skolotājs jautā, cik kopā būs svītru pie cienasta veidiem, kad visi būs nobalsojuši. Vairāki bērni uzreiz sāk skaitīt bērnus grupā un atbild – 18. Viens no bērniem papildina, sakot, ka būs 20, jo jāpieskaita arī abi skolotāji.

Skolotājs izlozē tā bērna vārdu, kurš skaitīs balsis pirmā cienasta izvēlei. Pārējie bērni noliec galvas un aizver acis, lai savā izvēlē neietekmētos no citiem. Tie bērni, kuri balso par konkrētā cienasta izvēli, paceļ roku. Bērns pie tāfeles pēc katras uzvilktās svītras pasaka, kurš bērns var nolaist roku.

Tādā pašā veidā saskaita balsis pārējām cienasta izvēlēm, katru reizi izlozējot citu bērnu, kurš skaita balsis.

Kad par visiem cienasta veidiem ir nobalsots, skolotājs aicina salīdzināt balsu skaitu, izlozē bērna vārdu, kurš paskaidros pārējiem, kā var noskaidrot grupas izvēli. Bērns to izskaidro, norādot uz lielāko svītru skaitu.

Pēc tam tādā pašā veidā bērni grupās apspriež un izvēlas, ko darīt ballītē. Kad jānoskaidro grupas izvēle, viens no bērniem ierosina, ka bērni varētu sastāties rindās, atspoguļojot, kurā aktivitātē katrs vēlas piedalīties. Tas palīdzēs saprast un saskaitīt, cik daudz bērnu vēlas darīt katru no piedāvātajām aktivitātēm.

Skolotājs uzraksta grupu piedāvātās izvēles iespējas uz lapām un noliek tās uz grīdas. Bērni sastājas rindās pie katras lapas, tādā veidā parādot savu izvēli. Skolotājs kopā ar bērniem saskaita, cik bērnu ir nostājušies pie katras lapas. Skolotājs pozitīvi novērtē to bērnu rīcību, kuri palika vieni paši pie savas izvēles, neietekmējoties no citiem.

Metodiskais komentārs

Bērnām sasniedzamais rezultāts caurviju prasmes attīstīšanai: bērni izmanto balsošanas stratēģiju, lai vienotos par kopīgu izvēli.

Aprakstītajā piemērā bērni

- kopīgi plāno grupas ballīti un mēģina vienoties un nonākt pie risinājuma, kas pieņemams visiem grupas bērniem;
- vienojas par kopīgu izvēli gan mazās grupās, gan visā grupā kopā;
- izmanto balsošanas stratēģiju, lai vienotos; skolotāja vadībā mēģina balsot un reģistrēt balsošanas rezultātus dažādos veidos;
- mēģina cits no cita, izmēģinot draugu ierosinātos balsošanas veidus un uzklausa skaidrojumu, kā analizēt balsojuma rezultātus.

Bērnām sasniedzamie rezultāti mācību jomās:

- sadarbojoties īsteno kopīgu uzdevumu un vienojas par kopīgu mērķi (Sociālā un pilsoniskā mācību joma);
- salīdzina priekšmetu kopas pēc skaita, lietojot jēdzienus *vairāk, mazāk, tikpat* (Matemātikas mācību joma).

Skolotāju komentārs

Kopš mācību gada sākuma vairākas reizes rosināju bērnus izmantot balsošanas stratēģiju, lai vienotos, piemēram, par grāmatu, kuru lasīt priekšā visai grupai. Plānojot grupas ballīti, vēlējos noskaidrot, vai bērni ierosinās izmantot šo stratēģiju grupas viedokļa noskaidrošanai. Bērni izmantoja šo stratēģiju. Man bija prieks, ka bērni ierosināja reģistrēt balsojuma rezultātus, ne tikai velkot svītras, kā mēs to bijām darījuši iepriekš, bet arī pašiem sastādoties rindās pie spēlēm un rotaļām. Šo stratēģiju mēs grupā bijām izmantojuši matemātikas rotaļnodarbībās, salīdzinot dažādus lielumus. Bērni ierosināja šo stratēģiju izmantot citā veidā.

Bērni vispirms izteica savus ierosinājumus mazās grupās (trīs vai četri bērni), tā viņiem tika radīta iespēja katram izteikt savas domas un ieklausīties citu teiktajā. Mazajās grupās bērni vienojās, savstarpēji sarunājoties.

Es mācu bērniem, ka sarunās jāpiedalās visiem grupas bērniem, nevis tikai tiem dažiem, kuri vienmēr pirmie ir gatavi atbildēt un izteikt savas domas. Lai to īstenot, es izlozēju bērnu vārdus, kuri atbildēs uz jautājumu vai veiks konkrētu uzdevumu. Šoreiz izlozētie bērni reģistrēja balsojuma rezultātus un tos skaidroja citiem. Izmantojot šo stratēģiju, bērni saprot, ka jebkurš no viņiem var būt tas, kurš darbosies grupas priekšā, nevis tikai skolotāja izvēlēts bērns, kurš pirmais ir pacēlis roku.

IEDZIĻINIES

Sadarbība ir iespēja apzināti mācīties citam no cita, kopā rodot radošus risinājumus grupas un indivīdu vajadzībām un gūstot gandarījumu par paveikto. Pirmsskolas sākumposmā sadarbības prasmes attīstīta, veicot dažādus uzdevumus kopā ar pieaugušo. Laika gaitā par ieradumu attīsta nepieciešamās iemaņas cieņpilnu attiecību veidošanā un vārdu krājuma lietošanā. Pieaugot bērns kopā ar vienaudžiem mēģina risināt mācību un sadzīvības situācijas.

SADARBĪBAS CAURVIJU PRASMES

Vērigi klausās, izsakās skaidri un saprotami

Sazinās, izmantojot vārdus un ķermeņa valodu un ieklausoties citu teiktajā; saprotami un secīgi izsaka savas domas un jūtas. Seko sarunai un atbilstoši tai pielāgo savu sakāmo.

Spēj vienoties

Darbojas pāri vai grupā, vienojas ar citiem par darbībām, izpildījumu, kopīgu mērķi. Mācās rast kompromisus, risināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas.

Iesaistās grupas darbībās un organizē citus

Ierosina darbības, palīdz citiem un pieņem palīdzību, mācās uzņemties atbildību, saskaņot darbības ar citiem, lai kopīgi paveiktu pašu izvēlētu vai pieaugušā ierosinātu uzdevumu.

Pirmsskolas izglītības 1. posmā sadarbības prasmes tiek attīstītas, bērnam darbojoties kopā ar pieaugušo. Pieaugušais palīdz bērnam iemācīties klausīties, reaģēt uz dzirdēto un redzēto. Sadarbībā ar pieaugušo bērns seko norādēm, sarunājas, pievērš uzmanību atgādinājumam lietot pieklājības vārdus. Bērns izrāda vēlmi veikt kādu darbību kopā ar citiem, veikt konkrētu uzdevumu un pildīt grupai nepieciešamo lomu. Mācās saprast, ka viņa uzvedība ietekmē citus.

Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns izsaka savas domas un jūtas un ieklausās citu teiktajā, atbilstoši reaģējot. Viņš mācās izteikties atbilstoši sarunas tematam, gaidīt savu kārtu diskusijā. Bērns darbojas nelielā grupā, kurai ir noteikts mērķis, izrāda iniciatīvu un apgūst prasmi uzņemties dažādas lomas grupā. Palīdz citiem un mācās lūgt palīdzību. Risinot sadarbībā radušās nesaskaņas, pieņem pieaugušā piedāvātus kompromisus.

Pirmsskolas izglītības 3. posmā bērns sazinās arvien mērķtiecīgāk: klausās citu teiktajā, lai uzzinātu un saprastu, saprotami un secīgi izsaka savas domas un jūtas. Sarunā gaida savu kārtu, nepārtrauc runātāju, seko sarunai. Bērns vienojas par kopīgu mērķi un sadarbojas, lai īstenotu uzdevumu. Mācās veidot noturīgas attiecības, saskaņot darbības ar citiem, uzņemties atbildību un dalīt to ar citiem, iejusties dažādās lomās. Izturas pieklājīgi. Palīdz, pieņem un prasa palīdzību. Mācās risināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas.

Skolā bērns turpinās mācīties saprasties ar citiem, mācību procesā uz klausot dažādus viedokļus, vienojoties un toleranti rīkojoties. Bērns strādās dažādās grupās, ievērojot dalībnieku vajadzības un sasniedzot grupai nozīmīgus mērķus.

Divi zēni sadarbojas, virzot automašīnu uz priekšu pēc iespējas ātrāk, lai varētu noķert trešo zēnu

7. attēls. Sadarbības caurviju prasmes

Sadarbības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērus (sk. 8. pielikumu "Bērna sadarbības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs") kopā ar bērna vecumposmu attīstības rādītājiem var izmantot, lai novērtētu situāciju un izvirzītu konkrētus bērnam sasniedzamos rezultātus prasmes attīstīšanai. Jāņem vērā, ka bērns jebkurā vecumā, pirmo reizi izmantojot jaunu caurviju prasmi, visbiežāk sāks to demonstrēt zemākajā līmenī. Piemērs. *Ja bērns ir pieradis noteikt, kas, kad un kā jādara, viņam būs grūti ar citiem vienoties par kopīgu mērķi vai uzdevumu, tādēļ vispirms jāmācās piedalīties cita ierosinātā darbībā.*

Skolotāja loma sadarbības prasmju attīstīšanā

Lai attīstītu sadarbības prasmes, skolotājs plāno to attīstīšanu gan ikdienas darbībās, gan tematu izziņas laikā, saistot ar sasniedzamajiem rezultātiem mācību jomās. Piemērs. *Bērni attīsta sadarbības prasmes un sasniedz sociālās un pilsoniskās mācību jomas sasniedzamos rezultātus: rotaļājas kopā ar citiem, sadala lomas, vienojoties par kopīgu mērķi; ieklausās otrā un sarunājoties pielieto valodu mācību jomas prasmes; fizisko aktivitāšu un veselības nodarbībās, piedaloties kustību rotaļās, risina nesaskaņas un arī svin kopīgas uzvaras.*

Ikdienas darbībās un organizētajās rotaļdarbībās **skolotājs** atbalsta un veicina caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu, **modelē** caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru; **izveido vidi**, radot mācību situācijas, kas sekmē caurviju prasmju apgūšanu un to pielietojšanu, un **mērķtiecīgi virza** nepieciešamo caurviju prasmju attīstību, dodot laiku to vingrināšanai un sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām (sk. 2. attēlu "Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam").

Modelē sadarbības prasmes:

- modelē tādu saziņas procesu, kādu sagaida, ik dienu sarunājoties ar bērniem un viņu vecākiem;
Piemērs. *Runā mierīgā balsī, izrāda cieņpilnu attieksmi, nepārtrauc runātāju, uzklausa; sasveicinās ar katru pieaugušo un bērnu, kas ienāk grupā, pasmaida, pajautā kaut ko, paspiež roku vai samīļo bērnu, parunājas.*
- ik reizi ieklausoties, ko bērns stāsta, modelē klausīšanās prasmes;
Piemērs. *Velta nedalītu uzmanību runātājam, pārjautā, ja kaut ko nesaprot.*
- darbojas kopā ar bērniem kā līdzvērtīgs partneris viņu izvēlētajās rotaļdarbībās, modelē sadarbības valodu;
Piemērs. *Palīdz, atvairojas, jautā padomu, seko bērnu ierosinājumiem.*

- atbilstoši spējām, aicina palīgā bērnus, nevis citus pieaugušos, kad vajadzīga palīdzība;
Piemērs. *Kopā ar bērniem pārvieto galdu vai veic kādu citu kopīgi nozīmīgu darbu.*
- sadarbojas ar citiem pieaugušajiem (kolēģiem, vecākiem), pēc tam bērniem stāsta par paveikto, par to, kā sadarbojoties uzdevumu varēja veikt ātrāk, labāk;
- risina domstarpības bērnu klātbūtnē un pēc tam izmantotās stratēģijas pārrunā ar bērniem.

Veido vidi, kurā bērniem ir iespējams attīstīt un vingrināt sadarbības prasmes:

- īsteno ikdienā priekpilnas aktivitātes kopā ar bērnu grupu;
Piemērs. *Kopā ar bērniem dzied dziesmas, dejo, rotaļājas, izspēlē pasaku sižetus.*
- iekārto grupas un āra teritoriju, lai rosinātu bērnus darboties kopā;
Piemērs. *Pieejamā vietā novieto spēles, darbarīkus, lomu spēļu rekvizītus.*
- dod bērniem laiku pašiem atrisināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas, iesaistās tikai tad, ja bērni paši netiek galā;
- atbalsta bērnus, kuri izsaka ierosinājumus kopīgām grupas darbībām un gatavi uzņemties atbildību.

Mērķtiecīgi virza sadarbības prasmju attīstību:

- māca un atgādina bērniem sasveicināties, atvadīties, teikt – "lūdzu" un "paldies", atvainoties;
Piemērs. *Jaunākā vecuma bērniem modelē šīs prasmes ikdienā un vecākiem bērniem atgādina, kad tas darāms; runā ar bērniem par to, kāpēc tas ir tik svarīgi, kā mēs jutamies, kad tiekam sveicināti vai sveicinām citus.*
- grupu sarunu/diskusiju laikā māca nepārtraukt runātāju un gaidīt savu kārtu;
Piemērs. *Izceļ runātāju: nosēdina runātāju uz krēsla, iedod rokās rotaļu mikrofonu vai mīksto rotaļlietu, kuru runātājs nodod nākamajam runātājam.*
- prasmju mācīšanas procesā ikdienā nosauc situācijas un bērnu īstenoto vēlamu uzvedību, tādējādi to nostiprinot;
Piemērs. *Tu palīdzēji Jānim sakārtot mantas." "Tu klausījies Janas stāstītajā." "Redzu, ka jūs kopā salikāt puzzle! Jūsu pašu izvēlētais darbs ir paveikts!"*
- māca ievērot citu cilvēku vajadzības;
Piemērs. *Bērnā, kurš, pamodies diendusas laikā, vēlas doties uz tualeti, saka: "Tagad klusiņām, jo citi vēl gul!"*

- māca uzņemt atbildību;
Piemērs. Kad veido kopdarbu, sadala pienākumus, vienojoties, izlozējot, skaitot skaitāmpantu, pārrunājot, kuram bērnam ir un kuram nav bijusi iespēja uzņemt konkrēto lomu.
- aicina bērnus pāros vai mazās grupās veikt noteiktas darbības kopā un novēro bērnus darbībā, māca nepieciešamās sadarbības prasmes;
Piemērs. Aicina slaucīt grīdu (viens tur lāpstīņu, otrs slauka grūžus), būvēt kluču torni, nolikt plauktā kasti ar mantām, kopīgi zīmēt vienu attēlu.
- palīdz risināt nesaskaņas un konfliktsituācijas, mācot, kā to darīt. Nosauc notiekošo: ko dara un kā jūtas visi sadarbībā iesaistītie.

Piemēri:

- Raksturo situāciju un piedāvā risinājumu: "Tu paņēmi Jēkaba izvēlēto lāpstīņu, to nepalūdzot. Jēkabs ir bēdīgs/dusmīgs. Palūdz atļauju izmantot lāpstīņu." Pēc tam, kad situācija atrisināta, komentē rezultātu: "Jēkabam patīk dalīties, ja kāds to lūdz. Un tu proti palūgt to, ko vēlies."
- Rosina bērnus nosaukt/aprakstīt situāciju un piedāvāt risinājumu. Aicina, lai vienkāršas konfliktsituācijas bērni atrisina paši.
- Māca bērniem pašiem meklēt kompromisu nesaskaņu gadījumā, ar visiem konfliktā iesaistītajiem bērniem dodoties uz citu telpu un lūdzot katram bērnam izstāstīt visu, kas notika no paša sākuma, uzdodot jautājumus. Šīs sarunas mērķis ir saprast darbību secību, kas radīja nesaskaņas vai konflikta sākumu. Kad viens bērns stāsta, pārējiem bērniem jāklaušas un viņi nedrīkst pārtraukt, labot stāstītāja sacīto. Kad visi izstāstījuši, skolotājs saviem vārdiem izveido kopsavilkumu, raksturojot situāciju. Skolotājs nevērtē, nevienu nenosoda, tikai konstatē faktus, pēc tam pasakot: "Es tagad jūs atstāšu vienus un jums ir jāsarunā, kā rīkosieties, lai visi būtu apmierināti. Kad būsiat izlēmuši, kā rīkoties, atnāciet man pastāstīt, ko un kā nolēmāt darīt. Ja visiem lēmums būs pieņemams, varēsiet turpināt rotaļāties." Skolotājs attālināti seko līdzī bērnu sarunām, tajās neiesaistoties. Bērni var turpināt darboties, ja ir raduši risinājumu, kam visi piekrīt.

IZMĒĢINI

Izvēlies kādu no sadarbības caurviju prasmēm, kuru tavā grupā nepieciešams attīstīt. Izmēģini modelēt šo caurviju prasmi savā darbībā, radi vidi, lai veicinātu sadarbības prasmju attīstību un vingrināšanu, un plāno, kā mērķtiecīgi virzīsi izvēlēto prasmi un kā novērtēsi sasniegto rezultātu. Piemērs. Skolotājs novēro, ka vairāki trīsgadīgi bērni bieži izjauc citu bērnu

spēles brīžos, kad patiesībā vēlas šai spēlei pievienoties. Skolotājs secina, ka jāpalīdz bērniem attīstīt prasmi veidot kopīgu izpratni par vēlamu darbību. Skolotājs izvirza bērnam sasniedzamo rezultātu: pievienojas cita bērna rotaļdarbībai, saglabājot un turpinot viņa iesākto.

Bērnam sasniedzamais rezultāts	
Kā es modelēšu šo prasmi?	
Kā es veidošu vidi?	
Kā es mērķtiecīgi virzīšu prasmes attīstīšanu?	
Kā es zināšu, ka bērns sasniedzis plānoto rezultātu?	

IZVĒRTĒ

Izvērtē savas darbības sadarbības prasmju attīstīšanā, izmantojot skolotāja darbības izvērtējuma tabulu (sk. 9. pielikumu "Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna sadarbības caurviju prasmju attīstīšanā"). Pēc tabulas aizpildīšanas ieteicams dalīties vērtējumā ar kolēģiem, kuri strādā grupā, kopīgi pārdomājot, ko skolotāji un skolotāju palīgs varētu darīt turpmāk. Atgriezieties pie prasmju vērtējuma pēc pašu noteikta laika (piemēram, pēc trim nedēļām), īpašu uzmanību pievēršot tam, vai ikdienā izdevies ieviest pārmaiņas.

PILNVEIDO

Sadarbības prasmju padziļinātai izzināšanai un veicināšanai pirmsskolā ieteicams papildus izmantot video Brakmane, D. *Sadarbība*. Valsts izglītības satura centrs | Projekts "Kompetenču pieeja mācību saturā" [tiešsaiste, video]. 2019. g. jūl. [skatīts 2019. g. 9. augustā]. Pieejams: <http://ejuz.lv/sadarbibas>

Pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmes

VĒRO

2. nodaļas 5. piemērs "Rotaļlietu kārtošana"

Zinot, ka divgadnieki mācību gada sākumā iepazīst grupā esošos materiālus, tos izgāžot no plauktiem un kastēm uz grīdas, pārnesot uz citām telpas daļām un tur atstājot, skolotājs plāno, kā jau no paša gada sākuma mācīt bērniem būt līdzatbildīgiem par savas grupas telpu un kārtību tajā.

Iekārtojot telpu, skolotāji gada sākumā izvēlas nelielu rotaļlietu un mācību materiālu klāstu: plauktu ar grāmatām cietos vākos, spilvenus, grozu ar mīkstajām rotaļlietām, divas kastes ar klučiem, grozu ar vienkāršām koka mašīnām, lielu pogu trauku un otru trauku, kurā ir lieli un izturīgi gliemežvāki, vannu ar smiltīm un dažāda izmēra un tilpuma traukus. Skolotāji sagatavo divus komplektus ar rotaļlietu un mācību materiālu fotogrāfijām: vienu piestiprina pie groziem vai kastēm, bet otru pie plaukta vai telpas daļā, kur materiāli glabāsies.

Pirms bērni pirmo reizi sāk kārtot mantas, skolotājs viņiem visiem kopā parāda fotogrāfijas uz kluču kastēm un nodemonstrē, kā ieliek klučus šajās kastēs. Pēc tam skolotājs mudina bērnus salasīt telpā visus klučus un ielikt tos kastēs. Skolotājs meklē klučus kopā ar bērniem, dziedot: "Kluči, kluči, visi kluči kastē, viens, divi, trīs, viens, divi, trīs, visi kluči kastē."

Kamēr skolotājs kopā ar bērniem kārto klučus, skolotāja palīgs sakārto pārējās rotaļlietas. Daži bērni izvēlas kārtot arī pārējās mantas, bet citi bērni atkārtoti jāaicina palīgā.

Nākamajā reizē, kad bērniem jau diezgan ātri izdodas salasīt izmētos klučus, skolotājs pēc to sakārtošanas parāda grozu ar mīkstajām mantām, kasti ar koka mašīnām un to fotogrāfijas. Sadala bērnus divās grupās: viena grupa, kura sameklēs visas mīkstās rotaļlietas, un otra grupa, kura salasīs visas mašīnas. Skolotājs kopā ar bērniem meklē atbilstošās rotaļlietas, pielāgojot kārtošanas dziesmu: "Rotaļlietas, katra savā grozā, viens, divi, trīs, viens, divi, trīs, katra savā grozā."

Pakāpeniski bērni iepazīst visām rotaļlietām un materiāliem paredzētās vietas un mācās tās sakārtot.

Metodiskais komentārs

Bērnam sasniedzamais rezultāts caurviju prasmes attīstībai: bērns, pieaugušā mudināts, palīdz sakārtot savas grupas telpu.

Aprakstītajā piemērā bērns mācās

- saprast, ka viņa rīcība ietekmē kārtību grupā;
- rūpēties par grupā esošajiem materiāliem;
- palīdzēt paveikt kopīgu uzdevumu (sakārtot rotaļlietas).

Bērnam sasniedzamie rezultāti mācību jomās:

- praktiskā darbībā atlasa priekšmetus pēc kopīgām un atšķirīgām pazīmēm (Matemātikas mācību joma);
- praktiskā darbībā atšķir jēdzienus *viens*, *daudz* (Matemātikas mācību joma);
- pārvieto priekšmetus sev pieņemamā veidā: tver, padod, ripina, velk, stumj (Veselības un fiziskās aktivitātes mācību joma);
- izrāda vēlmi veikt kādu darbību kopā ar citiem (Sociālā un pilsoniskā mācību joma).

Skolotāju komentārs

Katru gadu rotaļlietu kārtošana mūsu grupā ir bijis process, ko ar nepatiku gaida gan bērni, gan skolotāji. Bērni tādēļ, ka viņi labprāt turpinātu rotaļāties, bet skolotāji tādēļ, ka mums pašiem visbiežāk nācās sakārtot telpu sākotnējā kārtībā. Nolēmām, ka šajā mācību gadā centīsimies panākt, lai bērni izjūt atbildību par grupas telpu un kārtību tajā.

Pirmajās kārtošanas reizēs bērni ar lielu prieku lasīja rotaļlietas un lika paredzētās kastēs un grozos. Pēc tam, kad viņi saprata, ka tas jādara katru dienu, daļa bērnu kārtoja telpu bez īpaša pamudinājuma, bet citi sāka izvairīties no rotaļlietu kārtošanas un turpināja rotaļāties. Zinot, ka bērnam ir svarīgi pabeigt iesākto, sarunājām, ka dažas minūtes pirms rotaļlietu kārtošanas nozvanišu zvaniņu. Daļai bērnu šāds signāls palīdzēja sagatavoties tam, ka drīz būs jābeidz rotaļāties. Daži bērni, izdzirdot signālu, meklēja vietas, kur paslēpties, lai nebūtu jāpiedalās rotaļlietu kārtošanā.

Gada laikā ar rotaļlietu kārtošanu reizēm veicās labāk, bet reizēm sliktāk. Regulāri ar bērniem pārrunājām, ka rotaļlietām jāatrodas atbilstošās kastēs un grozos, kamēr neviens ar tām nerotaļājas. Runājām arī par to, ka nesakārtotā telpā uz rotaļlietām varam uzkāpt, tās sabojāt vai paši savainoties. Pēc šādām pārrunām bērni parasti labāk piedalījās rotaļlietu kārtošanā, bet pēc tam pakāpeniski atkal sāka izvairīties no šī darbiņa, atstājot telpas kārtošanu apzinīgākajiem.

Mēs redzējām, ka bērni ļoti labi saprot – rotaļlietas jākārt, zina, kur tām jāatrodas, bet viņi izvēlas to nedarīt. Otrajā pusgadā, kad bērni jau bija mazliet paaugušies un pieraduši pie dienas kārtības, atradām veiksmīgu risinājumu, ļaujot bērniem izvēlēties, par kurām rotaļlietām viņi būs atbildīgi. Pirms rotaļlietu kārtošana bērni pa vienam, pāros vai mazās grupās izvēlējās kastī vai grozu, kurā salasīt visas tajā paredzētās rotaļlietas. Šī stratēģija ļoti labi darbojās.

IEDZIĻINIES

Pilsoniskā līdzdalība ir apzināta rīcība sabiedrības, vides un cilvēku labā, pieņemot daudzveidību un ietekmējot procesus kopienā. Pirmsskolā bērni mācās būt atbildīgi par sevi, līdzcilvēkiem un apkārtni. Nākotnē viņi veidos kopienas, kurā iespējams justies droši un līdzvērtīgi ar citiem, ietekmēt notiekošo. Viņi atbilstoši rīkosies nepieņemamās situācijās. Pirmsskolas ikdienā pilsoniskās līdzdalības prasmes sāk apgūt, veidojot un ievērojot noteikumus grupā, mācoties saprast citus, līdzpārdzīvojot un rīkojoties videi draudzīgi. Tādējādi bērni sāk apzināti uzņemties atbildību un atbilstoši rīkoties.

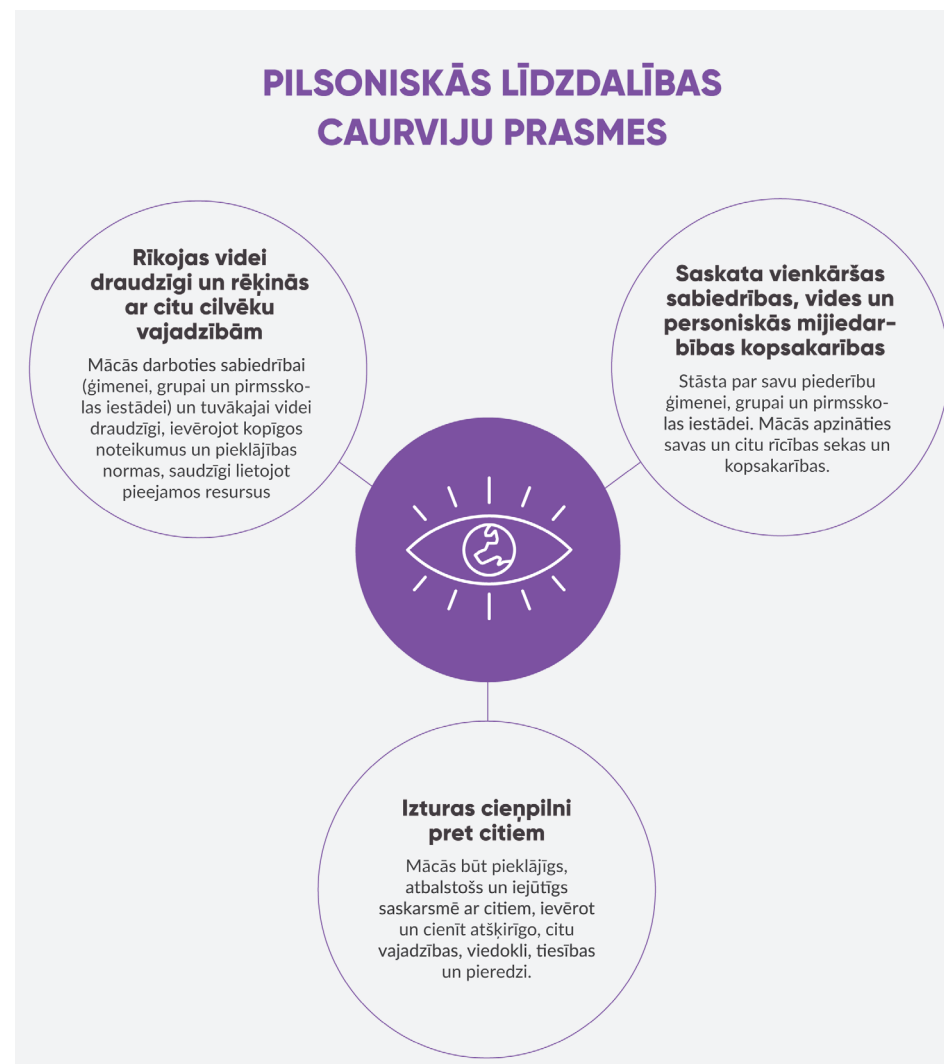
Pirmsskolas izglītības 1. posmā bērns stāsta par savu tuvāko kopienas: ģimeni, grupu un pirmsskolas iestādi. Viņš sāk izrādīt empātiju: sākumā seko pieaugušā modelētai uzvedībai, bet ar laiku patstāvīgi spēj mierināt otru un just līdzīgu, uzdot jautājumus, lai noskaidrotu, kā jūtas citi. Bērns labprāt izvēlas izdarīt kaut ko labu un palīdzēt pieaugušajiem, par ko gūst prieku. Pieaugušā mudināts taupa ūdeni. Mācās ievērot vienotus noteikumus.

Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns stāsta par aktualitātēm savā tuvākajā kopienā. Ar pieaugušo atbalstu mācās saprast citu vajadzības un tiesības. Mierina rotaļu biedrus. Palīdz pieaugušajam vai savam draugam. Pieaugušo vadībā mācās ievērot videi draudzīgus ieradumus. Pieaugušā mudināts, taupa grupas materiālus un resursus. Piedalās kārtības noteikumu izveidē un apspriešanā, zina to nepieciešamību un tos ievēro ar skolotāja atbalstu.

Pirmsskolas izglītības 3. posmā bērns mēģina skaidrot, kā ir iesaistīts ar citiem ikdienas kopsakarībās. Mācās ievērot un cienīt citu vajadzības un tiesības, interesējas par citu viedokli. Izrāda empātiju, palīdz citiem bērniem un pieaugušajiem. Mācās darboties videi draudzīgi. Piedalās kārtības noteikumu izveidē un apspriešanā, saprot un pieņem tos, vairumā gadījumu tos ievēro.

Skolā bērni turpinās attīstīt pilsoniskās līdzdalības prasmes, veidojot viedokli par aktualitātēm, mācoties pieņemt cilvēkus ar atšķirīgiem viedokļiem, izrādīt empātiju. Bērni

mācīsies rīkoties atbildīgi, piedaloties kopienai nozīmīgās darbībās un veidojot izpratni par sabiedrību, kurā dzīvojam. Bērni turpinās mācīties rīkoties videi draudzīgi. Pašu izstrādātos un pieņemtos kārtības noteikumus mācēs pamatot un ievērot.

8. attēls. Pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmes

Bērns rūpējas par grupas augiem

Pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemēru (sk. 10. pielikumu "Bērna pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs") kopā ar bērna vecumposmu attīstības rādītājiem var izmantot, lai novērtētu situāciju un izvirzītu konkrētus bērnam sasniedzamos rezultātus prasmes attīstīšanai. Jāņem vērā, ka bērns jebkurā vecumā, pirmo reizi izmantojot jaunu caurviju prasmi, visbiežāk sāks to demonstrēt zemākajā līmenī. Piemērs. *Bērnam jebkurā vecumā nonākot jaunā vidē (pirmskolas iestādē, grupā), jāiepazīstas ar pieņemtajiem noteikumiem, jācenšas tos izprast un ievērot, lai pēc tam varētu piedalīties to apspriešanā un jaunu noteikumu izvirzīšanā.*

Skolotāja loma pilsoniskās līdzdalības prasmju attīstīšanā

Lai attīstītu pilsoniskās līdzdalības prasmes, skolotājs plāno to attīstīšanu gan ikdienas darbībās, gan tematu izziņas laikā saistībā ar sasniedzamajiem rezultātiem mācību jomās.

Piemērs. *Bērni attīsta pilsoniskās līdzdalības prasmes un sasniedz sociālās un pilsoniskās mācību jomas sasniedzamos rezultātus – vienojas par noteikumiem grupā un tos īsteno, mācoties iejūtīgi izturēties pret citiem, ieraugot, runājot par atšķirīgo un pieņemot dažādību sev apkārt; piedalās apkārtnes labiekārtošanā, īstenojot videi draudzīgus pasākumus (atkritumu šķirošana, ūdens un elektrības taupīšana). Vienlaicīgi sasniedz dabaszinātņu mācību jomā izvirzītos sasniedzamos rezultātus.*

Ikdienas darbībās un organizētajās rotaļdarbībās **skolotājs** atbalsta un veicina caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu, **modelē** caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru; **izveido vidi**, radot mācību situācijas, kas sekmē caurviju prasmju apgūšanu un to pielietošanu, un **mērķtiecīgi virza** nepieciešamo caurviju prasmju attīstīšanu, dodot laiku to vingrināšanai un sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām (sk. 2. attēlu "Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam").

Modelē pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmes:

- modelē empātisku uzvedību: pamana, kā jūtas citi, un atbilstoši rīkojas;
Piemērs. *"Es redzu, ka tu izskaties noskumusi, vai vēlies pastāstīt, kas noticis?" "Izskatās ka tev nepieciešama palīdzība" "Tu esi priecīgs un es priecājos kopā ar tevi!"*
- runā par sevi kā grupai un pirmskolas iestādei piederīgu;
Piemērs. *"Es aiziešu saslaucīt gaitenī izlijušo ūdeni, lai neviens nepaslīdētu."*
- izrāda interesi par pirmskolā sastapto citu tautību bērnu pārstāvētajām kultūrām;
Piemērs. *Iemācās sasveicināties citā valodā; aicina atnest bērnu grāmatas dzimtajā valodā; aicina bērna ģimeni mācīt savas kultūras tradīcijas.*
- izsaka un pamato savu viedokli; stāsta, kā uzklusījis un apsvēris citu viedokļus, kuri ir atšķirīgi;
- ievēro kopā ar bērniem izveidotos kārtības noteikumus, pēc darba sakārto savu darba vietu;
Piemērs. *Ja kopā ar bērniem spēlējis atmiņas spēli, palīdz to arī sakārtot, nevis liek to izdarīt citiem bērniem.*
- vienmēr rīkojas videi draudzīgi.
Piemērs. *Izmanto lietotu papīru piezīmēm vai mākslas darbiem, lieto atkārtoti uzpildāmu ūdens pudeli, šķiro atkritumus.*

Veido vidi, kurā bērniem ir iespējams attīstīt un vingrināt pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmes:

- grupā veido savstarpējo uzvedības kultūru, lai bērni ievērotu citu cilvēku emocijas, vajadzības un rīkotos atbalstoši;
Piemērs. *Paužot gandarījumu par novēroto empātiju un savstarpējo palīdzību: "Es vakar vakarā atcerējos, kā Jorens papūta Emīlijas roku pēc tam, kad viņa bija nokritusi un sasitās. Ir laba izjūta, ja zini, ka tavi grupas bērni ievēro un atbalsta viens otru!"*
- veido fizisko vidi kopā ar bērniem;
Piemērs. *Kopīgi vienojas par kādām pārmaiņām vai uzlabojumiem un pēc tam tās īsteno.*
- uztur drošu un iekļaujošu vidi, kurā katram ir iespēja izteikties, spēlēties, būt pašam un justies pieņemtam;
Piemērs. *Jautā un ņem vērā bērnu viedokli, aicina izteikt priekšlikumus.*
- kopā ar bērniem veido pozitīvas uzvedības grupas noteikumus/grupas vienošanos atbilstoši grupas bērnu vecumam un vajadzībām, noteikumu pārkāpumu gadījumā ir konsekvents;
- novieto bērniem pieejamā vietā uzkopšanas rīkus un rosina sakārtot savu darba vietu pēc darbošanās;
Piemērs. *Aicina salasīt papīra atgriezumus, saslaucīt izbīrušo augsni, izlijušo ūdeni.*
- iesaistās bērnu sarunās par aktualitātēm, izceļot to nozīmi;
Piemērs. *Pievērš uzmanību klimata pārmaiņām, notikumiem valstī vai tuvākajā apkārtnē, putnu migrācijai, gaidāmajām vēlēšanām, akcentē to aktualitāti.*
- kopā ar bērniem un vecākiem labo un atjauno grāmatas, rotaļlietas un mēbeles, tā demonstrējot iespēju tās ilgstoši lietot;
- izveido un grupā izvieto vizuālas atgādnas vai piktogrammas par videi un sabiedrībai draudzīgu vēlamu uzvedību, kas iepriekš pārrunāta grupā.
Piemērs. *Pie izlietnēm izvieto piktogrammu, kurā attēlotas no krāna tekošas divas ūdens strūklas: liela un neliela. Lielā strūkla ir pārsvītrotā, tā atgādinot, ka, pārdomāti lietojot ūdeni, to ir iespējams taupīt.*

Mērķtiecīgi virza pilsoniskās līdzdalības prasmju attīstību:

- lai norādītu uz bērnu vēlamu uzvedību, pievērš uzmanību viņu savstarpēji īstenotam atbalstam, nosaucot redzēto, dzirdēto un to, kā jūtas bērni, kuri snieguši vai saņēmuši palīdzību;

Piemērs. *"Tu redzēji, ka Jēkabs pakrita, sasitās, un piesteidzies palīgā. Jēkabam ir patīkami, ja kāds par viņu parūpējās šādā situācijā." "Tu papūti Emīlijas sasisto roku. Paldies, ka tu palidzi otram pārvarēt sāpes!"*

- māca saprast, ka dažādiem cilvēkiem ir dažādas vēlmes un vajadzības;
Piemērs. *Māca pieņemt, ka ēdiens, kas pašam negaršo, garšo citam, tādēļ nevajag nicīgi par to izteikties. Lasa grāmatas par dažādām kultūrām un tradīcijām.*
- māca, kā šķirot atkritumus, taupīt energoresursus, regulāri rūpēties par apkārtējās vides sakopšanu (grupā, teritorijā, parkā);
Piemērs. *Vienojas, kur grupā tiks papīra atgriezumus un kā tos izmantos.*
- pārrunā ar bērniem apkārtnē novēroto, paveikto kopīga un visiem nozīmīga mērķa sasniegšanā un atbildības uzņemšanos veikuma uzturēšanai ilgtermiņā;
Piemērs. *Kas būtu jādara, lai vidi ikdienā saglabātu tikpat tīru un sakoptu kā pēc talkas?*
- izmanto bērniem interesējošas aktualitātes grupā, pirmsskolas iestādē, pilsētā vai valstī kā kontekstu mācībām;
Piemērs. *Vēlēšanu laikā mācās, kā grupā pieņemt kopīgus lēmumus balsojot.*
- māca ievērot grupas noteikumus tāpat kā jebkuru citu prasmi.
Piemēri.
 - *Nosauc darbības, kuras jāveic ikdienā, lai ievērotu grupā vai āra teritorijā noteikto kārtību: "Noliec vietā paņemto mantu!" "Pirms ēšanas ejam nomazgāt rokas!"*
 - *Kopīgā sanāksmā vai rīta aplī nosauc to, ko mācīsies tuvākajā laikā, aprakstot, kāpēc tas ir svarīgi: "Mēs mācīsimies sastāties pa pāriem, lai ietu uz zāli. Ejot pa pāriem, pārvietošanās ir raitāka."*
 - *Veido noteikumus kopā ar bērniem: ieplāno laiku, kurā pārrunās un vienosies par noteikumiem grupā; palīdz noteikumus pierakstīt vai sniedz atbalstu bērniem, lai tos attēlotu vizuāli; atgādina par noteikumu ievērošanu ikdienā.*

IZMĒĢINI

Izvēlies kādu no pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmēm, kuru tavā grupā nepieciešams attīstīt. Izmēģini modelēt šo caurviju prasmi savā darbībā, radi vidi, lai veicinātu pilsoniskās līdzdalības prasmju attīstīšanu un vingrināšanu, un plāno, kā mērķtiecīgi virzīsi izvēlēto prasmi un kā novērtēsi sasniegto rezultātu.

Piemērs. *Skolotājs novēro, ka piecgadīgie bērni izlieto ļoti daudz papīra nelietderīgi: uzzīmē nelielu zīmējumu lielā lapā vai izgriež nelielu detaļu no krāsaina papīra, atlikumu izmet. Skolotājs secina, ka jāpalīdz viņiem attīstīt prasmi darboties videi draudzīgi, izvēloties darbam atbilstošus*

resursus un saudzīgi tos lietojot. Skolotājs izvirza bērnam sasniedzamo rezultātu: izmanto lietoto papīru saviem darbiem.

Bērnā sasniedzamais rezultāts	
Kā es modelēšu šo prasmi?	
Kā es veidošu vidi?	
Kā es mērķtiecīgi virzišu prasmes attīstīšanu?	
Kā es zināšu, ka bērns sasniedzis plānoto rezultātu?	

IZVĒRTĒ

Izvērtē savas darbības pilsoniskās līdzdalības prasmju attīstīšanā, izmantojot skolotāja darbības izvērtējuma tabulu (sk. 11. pielikumu "Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmju attīstīšanai"). Pēc tabulas aizpildīšanas ieteicams dalīties vērtējumā ar kolēģiem, kuri strādā grupā, kopīgi pārdomājot, ko skolotāji un skolotāju palīgi varētu darīt turpmāk. Atgriezieties pie prasmju vērtējuma pēc pašu noteikta laika (piemēram, *pēc trim nedēļām*), īpašu uzmanību pievēršot tam, vai ikdienā izdevies ieviest pārmaiņas.

PILNVEIDO

Pilsoniskās līdzdalības prasmju padziļinātai izzināšanai un veicināšanai pirmsskolā ieteicams papildus izmantot video par pilsonisko līdzdalību: Brakmane, D. *Pilsoniskā līdzdalība*. Valsts izglītības satura centrs | Projekts "Kompetenču pieeja mācību saturā" [tiešsaiste, video]. 2019. g. jūl. [skatīts 2019. g. 9. augustā]. Pieejams: <http://ejuz.lv/pilsoniskalidzdaliba>

Digitālās pratības caurviju prasmes

VĒRO

2. nodaļas 6. piemērs "Jūras ērgļa ligzdā"

Lai radītu iespēju sešgadīgajiem bērniem iepazīt dažādu dzīvu būtnu dzīves ciklu, skolotājs plāno izmantot arī datoru un projektoru. Vispirms bērni dodas pētīt dzīvās būtnes zooveikalā un zooloģiskajā dārzā. Pēc tam mazās grupās pārrunā un attēlo redzēto, sākot kārtojot informāciju par katru dzīvo būtni uz atsevišķām lapām. Bērni attēlo, kā dzīvā būtne rodas, kā augot mainās un kā izskatās pieaugusi. Patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību pie raksta zīmējumu nosaukumus.

Kādu dienu skolotājs ar projektoru parāda Latvijas Dabas fonda nodrošināto tiešraidi no jūras ērgļa ligzdas. Šobrīd jūras ērgļa mātīte sēž uz olām, lai perētu mazuļus. Kopā ar skolotāju bērni aplūko ērgļus, to ligzdu, pārrunā putnu patiesos izmērus un salīdzina ar digitālo versiju projekcijā un datorā. Bērni izrāda interesi sekot jūras ērgļu perēšanas procesam. Kopīgi vienojas, ka skolotāja datorā atradīs tiešraides vietni un to varēs vērot vienlaicīgi 1–4 bērni ne ilgāk kā 15 minūtes. Tie, kuri būs veikuši vērojumu, reģistrēs to tabulā, pie sava vārda atzīmējot kāsi. Novērojuma piezīmes veiks kopīgā lapā.

Bērni un bērnu grupas dienas laikā mainās, veicot vērojumu datorā. Sākumā interese ir ļoti aktīva, pēc tam samazinās, bet, notiekot kādai darbībai ligzdā, bērnu interese atkal palielinās. Reizēm visi kopīgi vēro ligzdu, izmantojot projektoru. Jūras ērgļa ligzdas tiešraidi bērni turpina vērot arī pēc temata noslēguma, jo vēlas redzēt, kā izšķilsies mazuļi.

Izzinot dažādu dzīvu būtnu dzīves ciklu, bērni lūdz skolotājas palīdzību atrast informāciju internetā. Šādā veidā viņi var redzēt īstu dzīvu būtnu fotogrāfijas vai video.

Metodiskais komentārs

Bērnā sasniedzamais rezultāts digitālo prasmju attīstīšanai: pieaugušā pārraudzībā izmanto digitālas ierīces, lai meklētu nepieciešamo informāciju. Vienlaicīgi bērni atkārtoti digitālu ierīču lietošanas noteikumus.

Bērnā sasniedzamie rezultāti mācību jomās:

- saskata un novēro dzīvniekus, stāsta par to augšanu (Dabaszinātņu mācību joma);
- saprotami un secīgi stāsta par redzēto, dzirdēto un piedzīvoto. Piedalās sarunā, izsaka domas, mēģina tās pamatot (Valodu mācību joma);

- saprot vienotu kārtības un drošības noteikumu nozīmi, ievēro tos (Sociālā un pilsoniskā mācību joma);
- stāsta par savu vērošanas pieredzi zīmējot, gleznojot, veidojot (Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslas mācību joma).

Skolotāju komentārs

Lai iepazītu dažādu dzīvu būtnu dzīves ciklu tematā “Dzīves cikls” plānojam viesoties zooveikalā un Zooloģiskajā dārzā. Tā kā visas dzīvās būtnes tur nevar novērot, mēs paredzējam izmantot digitālās tehnoloģijas, lai iepazīstinātu bērnus ar citām dzīvajām būtnēm. Mūsuprāt, šī bija jēgpilna situācija, lai demonstrētu bērniem, kā digitālās tehnoloģijas var palīdzēt iepazīt dabu un virtuāli nokļūt vietās, kur tas īstenībā nebūtu iespējams. Bērniem bija liela interese par manis parādīto tiešraidi no jūras ērgļa ligzdas. Tas radīja interesi sekot jūras ērgļu dzīvei un vēlāk arī sameklēt citas tiešraides iespējas, informāciju par citām dzīvām būtnēm.

Bērni centās ievērot mūsu vienošanos par datora lietošanu, izmantoja taimeri, lai regulētu laiku, veidoja rindas pierakstu, lai katrs varētu tikt pie datora.

Šajā laikā regulāri informēju vecākus par to, ko darām ar digitālo tehnoloģiju palīdzību un cik ilgi tās izmantojam. Arī ģimenes ieinteresējās par jūras ērgļu dzīvi un veidoja izzinošas, interesantas sarunas ar bērniem.

Secinājām, ka labāks un reālāks vērojums ir uz lielā ekrāna, bet tā kā mēs nevarējām nodrošināt nepārtrauktu projekciju atsevišķā telpā, iztikām ar datoru. Arī tad, ja mums būtu digitālā tāfele, vērojumam vajadzētu atsevišķu telpu, lai regulētu bērnu pavadīto laiku pie ekrāna.

IEDZIĻINIES

Digitālās prasmes palīdz efektīvi, gudri un atbildīgi lietot digitālās tehnoloģijas. Pirmsskolā ir būtiski mācīties izšķirt virtuālo pasauli no reālās, saprast digitālo tehnoloģiju lomu, mācīties ievērot digitālo ierīču lietošanas nosacījumus. Digitālās ierīces un tehnoloģijas ir kļuvušas par mūsdienu cilvēku neatņemamu mācību, darba un izklaides nepieciešamību. Lielākā daļa bērnu zina, kas ir telefons, fotokamera, televizors, dators – šīs ierīces ģimenē lieto ikdienā. Pirmsskolā ir būtiski dažādās tehnoloģijas izmantot jēgpilni, papildinot mācīšanos

un mācīšanās iespējas. Izmantojot tehnoloģijas, jāatceras, ka tās tikai papildina bērnu patstāvīgo un praktisko darbošanos.

9. attēls. Digitālās pratības caurviju prasmes

Pirmsskolas izglītības 1. posmā bērns attēlo digitālo iekārtu lietošanu spēļu laikā: izliekas, ka zvana, fotografē. Bērns atšķir izdomātus tēlus no reāliem. Izmanto digitālās ierīces kopā ar pieaugušo.

Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns rotaļu laikā attēlo informācijas meklēšanu digitāli, atpazīst dažādas digitālas ierīces un to funkcijas. Bērns atšķir reālas darbības no izdomātām un realitātē neiespējamām. Izmantojot digitālu ierīci, bērns ievēro pieaugušā noteiktos lietošanas nosacījumus.

Pirmsskolas izglītības 3. posmā bērns izmanto dažādas digitālas ierīces pieaugušā pārraudzībā (piemēram, lai fotografētu, piezvanītu, meklētu informāciju). Bērns atšķir sevi no digitālās pasaules tēliem. Ar pieaugušā atbalstu ievēro digitālo ierīču lietošanas noteikumus.

Skolā bērns turpinās attīstīt digitālās prasmes, tās mērķtiecīgi izmantojot mācību procesā, analizēs digitālajā vidē sastopamo saturu un rūpēsies par savu drošību un labklājību.

Meitenes fotografē kukaiņus, lai novēroto izmantotu mācībās

Digitālās pratības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērus (sk. 12. pielikumu "Bērna digitālās pratības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs") kopā ar bērna vecumposmu attīstības rādītājiem var izmantot, lai novērtētu situāciju un izvirzītu konkrētus bērnam sasniedzamos rezultātus prasmes attīstīšanai. Jāņem vērā, ka bērns jebkurā vecumā, pirmo reizi izmantojot jaunu caurviju prasmi, visbiežāk sāks to demonstrēt zemākajā līmenī.

Piemērs. Bērns jebkurā vecumā, sākot lietot jaunu digitālo ierīci, ar to vispirms darbosies pieaugušā vadībā.

Skolotāja loma digitālās pratības caurviju prasmju attīstīšanā

Lai attīstītu digitālās prasmes, skolotājs plāno to attīstīšanu gan ikdienas darbībās, gan tematu izziņas laikā, saistot ar sasniedzamajiem rezultātiem mācību jomās. Digitālo ierīču lietošana bagātina mācību procesu.

Piemērs. Dabaszinātņu mācību jomā, iepazīstoties ar labai raksturīgo, digitāli attēli vai īsfilmas par dzīvniekiem un to mazuliem rada plašāku priekšstatu nekā stāstījums un drukāti attēli; animācijas filma par strīdu risināšanu rosina sarunu par saskarsmes ieradumiem un palīdz apgūt sociālās un pilsoniskās mācību jomas prasmes; kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomā ar video vai fotogrāfiju palīdzību bērni var dokumentēt paša vai citu sniegumu: teātra uzvedumu, deju, pašu sacerētu mūziku. Tādā veidā bērni sāk apzināties digitālo tehnoloģiju lomu, šajā procesā apgūstot arī noteikumus.

Ikdienas darbībās un organizētajās rotaļdarbībās **skolotājs** atbalsta un veicina caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu, **modelē** caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru; **izveido vidi**, radot mācību situācijas, kas sekmē caurviju prasmju apgūšanu un to pielietošanu, un **mērķtiecīgi virza** nepieciešamo caurviju prasmju attīstīšanu, dodot laiku to vingrināšanai un sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām (sk. 2. attēlu "Skolotāja darbība atbilstoši plānotajam bērnam sasniedzamajam rezultātam").

Modelē digitālās pratības caurvijas prasmes:

- ievēro digitālo ierīču lietošanas noteikumus pirmsskolā, skaidrojot bērniem savu rīcību; *Piemērs. "Es izslēdzu telefonu un ieliku somā, lai tas netraucē mūsu kopīgajam darbam." "Ieliku telefonu somā, lai varētu visu savu uzmanību pievērst mūsu darbam."*
- ikdienā izmanto pieejamās digitālās ierīces mācību un darba vajadzībām, mutiski akcentē to nozīmi, pielietojumu, funkcijas;

Piemērs. *Sameklē attēlus, lai paskaidrotu bērnam nezināmu vārdu.*

- vienojas ar vecākiem par mobilo telefonu lietošanas kārtību pirmsskolā, izstāsta, kad iespējama telefoniska saziņa ar skolotājiem un kāpēc šādi noteikumi jāievēro;
- izmanto fotoaparātus un filmēšanas kameras, lai dokumentētu bērnu darbības un to rezultātus snieguma analīzei un attīstības mērķu izvirzīšanai.

Piemēri.

- Izmanto filmas/fotogrāfijas komunikācijā ar vecākiem, tā radot priekšstatu par pirmsskolas ikdienu un bērna attīstību.
- Kopā ar bērniem izvērtē mācīšanās procesu un/vai rezultātu: filmē bērnu darbības procesā. Pēc tam bērni, vērojot video ierakstus, nosauc tās darbības, kuras viņiem padodas (palīdzēt otram, klausīties cita stāstītājā, koncentrēties darba/uzdevuma izpildei) un kuras vēl jāuzlabo.

Veido vidi, kurā bērniem ir iespējams attīstīt un vingrināt digitālās prasmes caurvijas prasmes:

- rada iespēju vecāko grupu bērniem mācību procesā izmantot digitālās ierīces;
Piemērs. *Izmanto ierīces, lai veidotu fotostāstus ("Mana diena pirmsskolā" "Mans atklājums"), identificētu un nofotografētu vietas, kur bērns labprāt pavadītu laiku vai kuras vajadzētu labāk sakopt un uzturēt kārtībā.*

- piedāvā lomu spēlēm īstas, savu laiku nokalpojušas digitālās ierīces.

Piemērs. *Piedāvā vecus mobilo telefonus, fotoaparātus, datoru klaviatūras.*

Mērķtiecīgi virza digitālās prasmes caurvijas prasmju attīstīšanu:

- māca ievērot digitālo ierīču lietošanas noteikumus:
 - ja kādu no digitālajām ierīcēm lieto pirmsskolas ikdienā, kopā ar bērniem vienojas par tās lietošanas noteikumiem,
 - noteikumus var zīmēt un/vai aprakstīt uz vienas lapas kā atgādni. Ja tiek izmantots ekrāns, pārrunā ar bērniem, kādā attālumā skatīties, kā sēdēt un kā uzvesties,
- Piemērs. *Skatāties (uzzīmētas acis), klausāties (uzzīmēta auss), redzēto un neskaisto pārrunāsim pēc tam (zemāk zīmējums ar bērniem, kas sēž aplī un runā).*
- pēc ierīču izmantošanas izvērtē, kā bērni spēj ievērot noteikumus, sniedz konkrētu un pozitīvu atgriezenisko saiti: kas izdevās, ko jāturpina mācīties;

- māca lietot digitālās ierīces atbilstoši to funkcijām;

Piemērs. *Rada iespēju piezvanīt uz muzeju, lai noskaidrotu darba laiku un ieejas biļešu cenu, iepriekš izspēlējot sarunu bērnu grupā.*

- māca nošķirt virtuālo pasauli no reālās:

- ieklausās bērnu sarunās, secina, par ko bērni runā, kādas iztēles spēles izvēlas; vēro bērnu uzvedību, pārrunā rotaļās izmantotos virtuālos tēlus, to saistību ar reālo dzīvi,
- izzina bērnu pieredzi un emocijas, lietojot dažādas tehnoloģijas.

Piemērs. *Sāk sarunu: "Es dzirdēju, redzēju." Uzdod domāt rosinošus jautājumus: "Kas iespējams virtuālajā pasaulē, bet nav iespējams reālajā?" "Vai cilvēki/dzīvnieki var skriet tik ātri kā ..., kāpēc?" "Kāpēc mums patīk multfilmas?"*

IZMĒĢINI

Izvēlies kādu no digitālajām prasmēm, kuru tavā grupā nepieciešams attīstīt. Izmēģini modelēt šo caurviju prasmi savā darbībā, radi vidi, lai veicinātu digitālo prasmju attīstīšanu un vingrināšanu, un plāno, kā mērķtiecīgi virzīsi izvēlēto prasmi un kā novērtēsi sasniegto rezultātu.

Piemērs. *Skolotājs plāno, ka sešgadīgi bērni pārgājienā izmantos fotoaparātu, lai dokumentētu novēroto. Skolotājs izvirza bērnam sasniedzamo rezultātu: saudzīgi rīkojas ar fotoaparātu, prot to lietot, lai nofotografētu konkrētu objektu.*

Bērnam sasniedzamais rezultāts	
Kā es modelēšu šo prasmi?	
Kā es veidošu vidi?	
Kā es mērķtiecīgi virzīšu prasmes attīstīšanu?	
Kā es zināšu, ka bērns sasniedzis plānoto rezultātu?	

IZVĒRTĒ

Novērtē, cik bieži digitālo prasmju apguve ir novērojama tavā grupā, izmantojot skolotāja darbības izvērtējuma tabulu (sk. 13. pielikumu “Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna digitālo caurviju prasmju attīstīšanai”). Ieteicams dalīties vērtējumā, lai pārdomātu turpmākās darbības. Atgriezies pie prasmju vērtējuma pēc pašu noteikta laika (piemēram, *pēc trim nedēļām*), īpašu uzmanību pievēršot tam, vai ikdienā izdevies ieviest pārmaiņas.

PILNVEIDO

Digitālo prasmju padziļinātai izzināšanai un veicināšanai pirmsskolā ieteicams papildus izmantot video: Kosolapova, M. *Digitālā caurvija*. Valsts izglītības satura centrs | Projekts “Kompetenču pieeja mācību saturā” [tiešsaiste, video]. 2020. g. marts. [skatīts 2020. g. 5. maijā]. Pieejams: <https://bit.ly/digitalacaurvija>

Pielikumi

1. pielikums. Bērna caurviju prasmju attīstības dokumentēšanas piemēri

Novērojumu dokumentēšanas veidne

Lai sekotu kādas prasmes attīstībai ilgtermiņā, var izmantot novērtējuma dokumentēšanas veidni. Veidni ieteicams izmantot, bērnus novērojot konkrētā laikā un iegūstot informāciju, piemēram, vienu nedēļu vērojot visus grupas bērnus. Šāda veida informācija ļauj izvērtēt noteiktas prasmes attīstības dinamiku. Komentāru daļā apraksta konkrētas situācijas, kuras ļauj izvirzīt pieņēmumu par prasmes attīstību. Skolotāji var izvēlēties, kā atzīmēt prasmes esamību vai trūkumu. Piemērs. *Izmanto simbolus: * sāk apgūt; ** turpina apgūt; *** apguvis; **** apguvis padziļināti.*

Bērna vārds	Oktobris	Janvāris	Maijs	Komentāri
Xxxx				
Xxxx				
Xxxx				

Novērojumu pieraksti

Novērojumu mērķis ir dokumentēt situācijas, kuras apstiprina jebkura bērna virzību uz noteiktiem sasniedzamajiem rezultātiem, ļauj pārdomāt, kas bērniem padodas, ko vajadzētu mainīt, lai situāciju uzlabotu.

Piemērs. Skolotāju izvirzītais sasniedzamais rezultāts 5–6 gadus vecu bērnu grupā: bērni sadarbojas: pieņem atšķirīgas domas, viedokļus, izšķir vienkāršus strīdus/risina domstarpības. Skolotājs pieraksta ikdienā novērotās situācijas un bērniem raksturīgās prasmes.

Skolotāja ieraksti

Anna ir izdomājusi spēlēt mājas. Viņa aicina Jurgu un Samantu pievienoties. Anna piedāvā Jurgam būt par tēti, Samantai par bērnu. Jurgs piekrīt, bet Samanta apgalvo, ka viņa grib būt mamma, nevis bērns, un jau grasās iet prom. Anna saka: “No sākuma es būšu mamma, pēc tam mēs mainīsimies, labi?”

Secinājums: Anna var būt resurss citiem bērniem, risinot neskaidras situācijas, dalot lomas.

Skolotājas rosinātā grupas bērnu sarunā par ģimeni, Edgars stāsta: “Manās mājās pats galvenais ir tētis. Viņš visiem saka, kā būs. Vīrieši ģimenē ir svarīgākie.” Sofija, kas nāk no nepilnas ģimenes, sarunu turpina: “Jā. Bet manās mājās galvenā ir mamma. Ko viņa saka, tas mums ar māsu ir jādara.”

Secinājums: bērni ieklausās atšķirīgos viedokļos un pieņem dažādus ģimenes modeļus, viņi nebaidās atšķirties cits no cita, jūtas pieņemti un droši.

Jānis no rīta ir dusmīgs. Viņš nav gatavs iesaistīties spēlēs, ieklausīties citu teiktajā. Šodien aizmeta pa gaisu zīmējumu, kas, viņaprāt, nebija izdevies. Pēc brokastīm situācija ir mainījusies. Jānis spēlējās kopā ar citiem, gatavs klausīties, pieņemt citu piedāvātās spēles.

Secinājums: jāaprunājas ar Jāņa mammu, lai saprastu, kā viņa skaidro pārmaiņas bērna uzvedībā. Jānis ir apguvis prasmes, bet diemžēl no rīta viņš nespēj tās izmantot. Varbūt bērns nepietiekami guļ?

Dienasgrāmatas ierakstus var izmantot sarunās ar vecākiem, raksturojot bērna mācīšanos, veidojot bērna prasmju novērtējumu, pirmsskolu beidzot. Tie būs noderīgi, lai izvērtētu un plānotu pārmaiņas vidē.

Bērna darbu, fotogrāfiju un prasmju apraksta burtnīca vai mape

Bērnu darbus, to fotogrāfijas vai citus pierādījumus, kas raksturo prasmju apguvi, skolotājs var apkopot katram bērnam izveidotā darbu un prasmju burtnīcā vai mapē. Šādu mapi vai burtnīcu ieteicams veidot visu bērna pirmsskolas laiku.

Izvēlētajiem darbiem/fotogrāfijām/bērna citātiem/skolotāja novērojumiem, kurus ielīmē burtnīcā vai ieliek mapē, jāatspoguļo izvirzītie bērnam sasniedzamie rezultāti noteiktā posmā un bērna zināšanas un prasmes. Tie dod iespēju saprast mācīšanās procesu un rezultātus gan pašam bērnam, gan vecākiem.

Zēns pats izvēlējās, ko veidos no plastilīna, izvēlējās strādāt viens. Veltīja darbam daudz laika – dienas pirmajā pusē sāka, otrajā turpināja. Tas ir būtiski, jo pirmo reizi viņš ir tik daudz laika veltījis vienam darbam. Procesā prasīja palīdzību citiem (“Vai kādam nav zils plastilīns?”). Lepojās ar padarīto, direktorei un vecākiem stāstīja, kā veidojis dažādas figūras. (Sasniedzamais rezultāts: pabeidz iesākto līdz galam.)

2. pielikums. Bērna kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Analizē Pēta un ievēro detaļas, salīdzina, pretstata, meklē un saskata sakarības objektos un norisēs.	Kārto objektus grupās pēc vienas pazīmes. Atkārtoti novēroto darbību secību.	Kārto objektus, attēlus skolotāja piedāvātās kategorijās, piemēram, grafikos, shēmās. Zina ikdienas darbību secību, ar atbalstu to ievēro.	Kārto objektus, attēlus paša izvēlētās kategorijās, skaidro pēc kurām pazīmēm sagrupējis. Pamato ikdienas darbību secību.	Izvēlas veidu, kā sistematizēt informāciju (lai rastu atbildes uz jautājumiem, nodotu informāciju citam). Skaidro darbību secību un to veikšanas iemeslus paša nepiedzīvotās situācijās.
Novērtē Novērtē un salīdzina dažādos veidos iegūto informāciju pēc noteiktiem kritērijiem vai pazīmēm.	Salīdzina, ar maņām iegūto informāciju (krāsu, lielumu, garšu). Atšķir reālus objektus no izdomātiem, piemēram, atšķir īstu zaķi no rotaļu vai pasaku tēla. Verbāli vai neverbāli reaģē uz pazīstamu informāciju, piemēram, dzimšanas dienas kūkas attēlu.	Salīdzina jaunu informāciju ar personīgo pieredzi, piemēram, grāmata par kokiem mežā un izbraukums uz mežu. Atšķir reālus notikumus un pieredzi no izdomas (pasakas, animācijas filmas). Runā par attēlos un video redzamo, dzīvē pieredzēto, piemēram, teātrī.	Salīdzina informāciju no daudzveidīgiem informācijas avotiem (piemēram, pieredze, grāmata, animācijas filma). Skaidro, kur ieguvis informāciju. Skaidro redzēto, dzirdēto, pieredzēto.	Novērtē informāciju pēc noteiktiem kritērijiem. Novērtē informācijas ticamību: meklē faktus, kas to pamato. Mācās atšķirt faktus no viedokļiem vienkāršās situācijās.
Sintezē Rotaļdarbībā savieno, kombinē, pārveido, attēlo vienkāršu informāciju (pieredzēto, dzirdēto, redzēto).	Konstrukcijā savieno dažādus priekšmetus.	Konstrukcijā vai zīmējumā kombinē vairākas piedzīvotas, dzirdētas, redzētas situācijas.	Rotaļdarbībā – konstrukcijā, zīmējumā, lomu spēlē – kombinē un pārveido dažādos veidos (personīgā pieredzē, citu stāstītajā, literārajos darbos) iegūtu informāciju.	Savieno, kombinē, pārveido vienkāršu informāciju, to attēlo ar zīmējumu, simbolu palīdzību.

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Secina Saredz un skaidro vienkāršas sakarības, cēloņus un sekas, veido vispārinājumus, balstoties iepriekšējā pieredzē un zināmajā informācijā.	Secina, balstoties personīgajās izjūtās (piemēram, patīk, nepatīk; gribu, negribu). Atkārtotas pieredzes rezultātā sāk paredzēt iespējamo iznākumu/sekas.	Izsaka secinājumus, balstoties personīgajā pieredzē (par piedzīvoto, redzēto, dzirdēto). Paredz pazīstamu situāciju, notikumu cēloņus un sekas.	Izsaka secinājumus, balstoties personīgajā pieredzē, un tos pamato, piemēram, es to zinu, jo mamma pateica; es to zinu, jo redzēju grāmatā. Veido vispārinājumus, balstoties iepriekšējā pieredzē un zināmajā informācijā.	Formulē secinājumus, balstoties personīgajā pieredzē un zināmajā informācijā. Iegūstot jaunu informāciju, izdara jaunus secinājumus. Nosaka cēloņus un sekas vienkāršās situācijās.
Definē problēmu vai iespēju Atpazīst un skaidro savas un citu vajadzības un problēmas, mācās formulēt vēlamā atrisinājumu konkrētai vajadzībai vai problēmai.	Izjūt un demonstrē savas vajadzības. Izzina piedāvātās rotaļlietas un materiālus ar maņām, pievēršot uzmanību detaļām, smaržām, skaņām u. c. Pieņem pieaugušā piedāvātu atrisinājumu un emocionāli reaģē (nomierinās, priecājas).	Atpazīst un skaidro savas un citu vajadzības un problēmas. Izzina, ko ar piedāvātajām rotaļlietām un materiāliem varētu darīt, kā izmantot. Izvēlas vēlamā problēmas atrisinājumu no vairākiem piedāvātajiem risinājumiem.	Ar skolotāja palīdzību formulē vienkāršu problēmu, piemēram, skaidro, kas konkrētajā situācijā nav kārtībā, kā pietrūkst, vai definē precīzas vajadzības. Izpēta piedāvātos materiālus, lai saprastu, vai ar to palīdzību varēs rast atrisinājumu. Ar skolotāja palīdzību formulē vēlamā situācijas/problēmas atrisinājumu.	Patstāvīgi formulē vienkāršu problēmu personīgajā pieredzē vai piedāvātā situācijā, skaidro tās būtību. Mērķtiecīgi izvēlas materiālus uzdevuma atrisināšanai. Formulē un pamato vēlamā atrisinājumu.
Izvērtē un izvēlas risinājumu Izvērtē savus un citu ieteiktos risinājumus, izvēlas, kuru īsteno, mācās pamatot savu izvēli.	Izdara izvēles vienkāršās, personīgi saistošās situācijās.	Izvēlas vienu no saviem vai cita piedāvātajiem risinājumiem.	Ar skolotāja atbalstu izvērtē dažādus savus un citu ieteiktos risinājumus, izvēlas vienu un pamato izvēli.	Izvērtē dažādus risinājumus vienai problēmai, izvēlas pēc savām domām optimālo. Balstās savā pieredzē līdzīgās situācijās.

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Plāno un īsteno risinājumu Rīkojas, izmantojot mēģinājumu un kļūdu metodi vai mērķtiecīgi izplānoto darbību, lai atrisinātu problēmu. Neizdošanās gadījumā meklē citus risinājumus.	Risina problēmu praktiskā darbībā. Novēro citu bērnu un pieaugušā rīcību.	Ar skolotāja atbalstu izdomā vairākas darbības, kas jāveic, lai atrisinātu problēmu; īsteno tās patstāvīgi vai ar skolotāja atbalstu. Neizdošanās gadījumā meklē palīdzību.	Plāno, balstoties iepriekšējā pieredzē, izdomā vairākas darbības, kas jāveic, lai atrisinātu problēmu. Rīkojas, lai īstenotu plānotās darbības. Mācās uzņemties atbildību par kādas konkrētas darbības paveikšanu. Neizdošanās gadījumā izmanto citus zināmus paņēmienus.	Veido vienkāršas problēmas risinājuma plānu. Rīkojas atbildīgi, vadoties pēc plāna. Neizdošanās gadījumā meklē jaunus, vēl nepārbaudītus risinājumus.
Pārbauda un izvērtē risinājumu Izvērtē, vai un kā izdevās atrisināt problēmu, mācās formulēt, ko ir grūtāk vai vieglāk izdarīt.	Vairākkārt atkārto darbības, ar kurām izdevās sasniegt rezultātu (piemēram, aiztaisīt skapīti, norīpināt bumbu pa reni).	Apzinās, ka problēma ir atrisināta vai vēlams mērķis sasniegts, priecājas par paveikto. Līdzīgā situācijā atkārto izmēģinātu (apgūtu) risinājumu.	Problēmas risināšanas laikā vērtē, kas vēl jā dara, lai sasniegtu iecerēto rezultātu. Mācās izprast veiksmes vai neveiksmes iemeslu.	Izvērtē savu darba gaitu un rezultātu. Piedāvā ieteikumus pilnveidei.

3. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas caurviju prasmju attīstīšanai

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Modelēju kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes					
Bērniem dzirdot, pieņemu lēmumus, risinu problēmas, plānoju norises.					
Modelēju zinātkāri, aprakstot un nosaucot situācijas un jautājumus, ko tās rada.					
Veidoju vidi, kurā bērniem iespējams attīstīt un vingrināt kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes					
Uzdodu jautājumus, kuri rosina bērnus domāt, iedziļināties.					
Atvēlu laiku, kurā bērni var pārdomāt skolotāja jautājumu un patstāvīgi sniegt atbildes.					
Rosinu bērnus jautāt par nezināmo, neskaidro.					
Iesaistu bērnus ikdienas situāciju risināšanā, palīdzu ieraudzīt izvēles un to sekas.					
Mērķtiecīgi virzu kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmju attīstīšanu					
Mācu, kā iegūt un analizēt informāciju.					
Mācu pamatot savas domas.					
Mācu ikdienā risināt problēmsituācijas, piedāvājot problēmrisināšanas veidus, plānot un izvērtēt risinājumu.					

4. pielikums. Bērna jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Ir atvērts jaunai pieredzei Izrāda zinātkāri, pētot un eksperimentējot izzina jauno, ir gatavs pārvarēt nedrošību, nepatiku un pieņemt izaicinājumu.	Eksperimentē, darbojas ar dažādiem materiāliem, rīkiem, rotaļlietām. Izrāda interesi par jauno.	Aktīvi izzina jauno (piemēram, jaunus materiālus, rīkus, telpu), ir gatavs izmēģināt jaunus paņēmienus, iegūt pieredzi, piedalīties jaunās darbībās.	Izzinot jauno, ir gatavs pārvarēt nedrošību, nepatiku, pieņemt izaicinājumu.	Ir atvērts jaunai pieredzei. Ar prieku fantazē par iespējamiem neierasti risinājumiem un veidiem, kā to īstenot.
Savieno savstarpēji atšķirīgus elementus jaunās kombinācijās Praktiski darbojoties, izpēta atšķirīgus objektus, materiālus, domas un idejas, izmēģina tos savienot vēl nebijušās kombinācijās.	Praktiski darbojoties, savieno atšķirīgus elementus un novēro rezultātu.	Izpēta dažādus elementus, izmēģina dažādus atšķirīgus to savienošanas veidus.	Izvēlas atšķirīgus materiālus un tos radoši savieno, lai īstenotu savu ideju.	Kombinē pieejamos objektus neierastos savienojumos.
Rada daudzveidīgas, jaunas un atbilstošas idejas Fantazē, rotaļās un sarunās rada dažādas reālas un nereālas idejas, cenšas tās īstenot.	Izmanto pieejamos materiālus, rotaļlietas radošā veidā, piemēram, klucis kā automašīna, telefons vai fotoaparāts.	Spēlē iztēles spēles, fantazē, piemēram, izliekas par kādu citu. Rada daudz dažādas idejas, taču ne vienmēr tās īsteno praktiski.	Rada dažādas reālas un nereālas iespējas, piemēram, fantazē, kā būtu, ja... Cenšas idejas īstenot. Pieaugušā mudināts vai patstāvīgi, izdomā vairākas risinājuma iespējas ierastu darbību veikšanai.	Ar pieaugušā atbalstu izmēģina radošās domāšanas stratēģijas (piemēram, iedvesmojas no citu darbiem, izmanto domu kartes, skices), lai radītu jaunas un situācijai atbilstošas idejas.
Apņēmīgi īsteno idejas Neatļaidīgi darbojas, pārvar grūtības, lai savu ideju pārvērstu rezultātā.	Izdara izvēli, ko daīs un ar kuriem materiāliem; neatļaidīgi īsteno savu ideju. Ar pieaugušā atbalstu pārvar nedrošību jaunās situācijās.	Atrod pašu interesējošas nodarbes, darbojas ilgstošu laikposmu. Izsaka idejas, ierosina rotaļdarbības saviem draugiem. Paveic iesaisto ar vai bez citu atbalsta.	Darbojas, līdz paveic iecerēto līdz galam, nepieciešamības gadījumā atgriežas pie tā vairākkārt. Uzņemas iniciatīvu, neatļaidīgi darbojas, pārvar grūtības, lai īstenotu savu ieceri.	Apņēmīgi īsteno savas ieceres; ja neizdodas, kā plānots, mēģina vēlreiz, līdz pabeidz. Uzņemas iniciatīvu sabiedriskās un mācību situācijās. Gatavs piepūlēties, lai sasniegtu vēlamo.

5. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna jaunrades un uzņēmējspējas caurviju prasmju attīstīšanai

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Modelēju kritiskās domāšanas un problēmrisināšanas prasmes					
Demonstrēju savu gatavību jauniem izaicinājumiem; stāstu, kā pārvaru satraukumu un bailes.					
Modelēju, kā pats radu idejas, un īstenoju tās praksē.					
Veidoju vidi, kurā bērniem ir iespējas attīstīt un vingrināt jaunrades un uzņēmējspējas prasmes					
Radu iespēju gūt jaunu pieredzi, izmantojot līdz šim nezināmus materiālus, iepazīstot nezināmas vietas.					
Atbalstu ideju rašanos, veidoju drošu vidi spontanitātei.					
Atbalstu bērnus ideju īstenošanā.					
Mērķtiecīgi virzu jaunrades un uzņēmējspējas prasmju attīstīšanu					
Mācu dažādus veidus, kā radīt jaunas idejas.					
Mācu pieņemt lēmumu par turpmākām darbībām/soļiem.					
Mācu pabeigt iesākto līdz galam.					

6. pielikums. Bērna pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Plāno savas darbības Mācās prognozēt situāciju iznākumu, apzināties savas darbības mērķi. Plāno vienu vai vairākas darbības, lai īstenotu savu ieceri.	Darbojas ar visiem pieejamajiem materiāliem bez mērķtiecīgas izvēles (piemēram, darbojas, rotaļājas ar mašīnām, pēc tam ar klučiem, vēl pēc laika dodas pie ūdens trauka).	Izvēlas interesēm atbilstošas darbības (piemēram, izvēlas ilgstoši darboties ar klučiem vai zīmēt).	Mācās izvirzīt savas darbības mērķi (piemēram, pastāsta, ko darīs, pamato savu izvēli).	Ar atbalstu izvirza mērķi mācību uzdevumā (piemēram, uzrakstīt visus burtus vienādā lielumā).
	Novēro citu darbības un cenšas tās atkārtot.	Plāno vienu savas darbības soli, lai īstenotu ieceri.	Ar atbalstu (piemēram, izmantojot piedāvātās plānošanas stratēģijas: zīmējums, domu karte, paraugs, saruna, trīs soļi) plāno darbības, lai īstenotu ieceri.	Patstāvīgi plāno darbības, lai īstenotu ieceri. Izmanto kādu no bērnam zināmām plānošanas stratēģijām.
	Atkārtot darbības, kuru iznākums ir prognozējams (piemēram, atkārtoti gatavo no māla bumbas un saplacina plakanas).	Prognozē situācijas iznākumu, balstoties iepriekšējā pieredzē. Atbildot uz skolotāja jautājumiem, izdara secinājumus par nākamo situāciju iznākumu.	Prognozē jaunas situācijas iznākumu, iztēlojoties, veidojot sakarības ar piedzīvotām, redzētām, dzirdētām situācijām.	Izvērtē situāciju, vajadzības gadījumā uzdod jautājumus, lai iegūtu papildu informāciju un prognozētu turpmāko iznākumu.

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Īsteno un uzrauga savas darbības Neatlaidīgi darbojas, lai panāktu vēlamo rezultātu. Patstāvīgi mēģina pārvarēt grūtības, meklē jaunus risinājumus, maina plānu, pielāgojas situācijai. Nepieciešamības gadījumā lūdz palīdzību citam.	Meklē un pieņem palīdzību. Grūtības pārvar kopā ar pieaugušo (piemēram, ja neizdodas pielīmēt papīru pie papīra). Vairākkārt atkārtoti sekmīgi veiktas darbības. Zina pieaugušā noteikto dienas kārtību, tajā jūtas droši un ērti. Novēro citu (bērnu un pieaugušo) darbības un vairākkārt tās atkārtoti.	Mēģina grūtības pārvarēt patstāvīgi; ja neizdodas, lūdz palīdzību citam (bērnam, pieaugušajam). Skolotāja mudināts, izmēģina sekmīgi veiktas darbības jaunās situācijās. Seko pieaugušā noteiktajai dienas kārtībai, pieņem izmaiņas, par kurām ir laicīgi informēts. Īsteno plānu, koncentrējoties galvenokārt uz procesu nevis plāna īstenošanu, plānu maina, sekojot savām vēlmēm un jaunām idejām.	Neatlaidīgi mēģina pārvarēt grūtības; ja neizdodas pēc vairākkārtējiem mēģinājumiem, lūdz palīdzību citam. Apzināti vingrinās, atkārtoti sekmīgi veiktas darbības, pielieto tās jaunās situācijās. Izprot un ievēro dienas kārtību, pārmaiņu gadījumā pielāgojas situācijai ar skolotāja atbalstu (piemēram, izmantojot vizuālus). Mēģina sekot savam plānam, izmantojot savas un pieaugušā atgādnas (verbālas un vizuālas).	Patstāvīgi meklē dažādus risinājumus grūtību pārvarēšanai; ja neizdodas, lūdz palīdzību vienaudžiem un pieaugušajiem. Mērķtiecīgi pielieto sekmīgi veiktas darbības jaunās situācijās. Izsaka situācijai atbilstošus specifiskus priekšlikumus, papildinot vai pamainot iecerēto dienas plānu. Pārmaiņu gadījumā spēj īstenot citas darbības (pārplānot).
Reflektē par un virza savu izaugsmi Izvērtē savu darbību: izvērtē procesu un rezultātu pēc skolotāja dotiem vai paša izvirzītiem kritērijiem; apzinās savus sasniegumus un grūtības. Neizdošanos un kļūdas pieņem kā daļu no mācīšanās. Rīkojas, lai uzlabotu sniegumu.	Sāk atpazīt kļūdas savā darbībā. Emocionāli reaģē uz veiksmēm un neveiksmēm. Reizēm gatavs mainīt savu darbību, darīt citādi, sekojot pieaugušā ieteikumam.	Ar skolotāja atbalstu mācās kļūdas pieņemt kā daļu no mācīšanās. Ar skolotāja atbalstu bērns stāsta, kas viņam izdevās un kas būtu jādara citādi. Paskaidro, kas paša paveiktajā patīk, lepojas ar to. Vēlas uzlabot savu sniegumu, meklē pieaugušā atbalstu un jaunas idejas.	Neizdošanos un kļūdas vērtē kā daļu no mācīšanās. Bērns mācās no savas kļūdišanās pieredzes. Izvērtē savu un citu darbību un tās rezultātu, paskaidro savu vērtējumu. Lepojas ar saviem sasniegumiem, tos nosaucot/aprakstot; apzinās savas grūtības, izvēlas, pie kā piestrādās. Mācās uztvert atgriezenisko saiti kā iespēju uzlabot sniegumu.	Neizdošanos un kļūdas vērtē kā daļu no mācīšanās. Skaidro, kāpēc pieļautas kļūdas. Izvērtē savu un citu sniegumu pēc dotajiem kritērijiem. Lepojas ar saviem sasniegumiem, nosauc konkrētus iemeslus, kāpēc lepojas. Izmanto atgriezenisko saiti, lai uzlabotu savu sniegumu.

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Atpazīst, nosauc un pārrauga savas emocijas Mācās atpazīt, nosaukt savas emocijas, domas un jūtas. Mācās kontrolēt emocijas un koncentrēt uzmanību, lai pārvarētu grūtības un paveiktu iecerēto līdz galam.	Izpauž savas emocijas, mācās atšķirt un nosaukt dažas bieži izjustas emocijas (piemēram, priecīgs, bēdīgs). Bērns izmanto sev zināmus emociju regulēšanas veidus (mīlmantiņa, sedziņa, paslēpšanās drošā vietā), nepieciešamības gadījumā vēršas pie pieaugušā pēc palīdzības. Koncentrē uzmanību sev interesantās situācijās. Ar pieaugušā palīdzību mācās saprast: visas savas vēlmes nav iespējams piepildīt nekavējoties (piemēram, iegūt cita bērna rotaļlietu, izraujot to no viņa rokām).	Nosauc savas emocijas (piemēram, priecīgs, bēdīgs, dusmīgs, nobijies), mācās nosaukt to cēloņus. Reagē uz pieaugušā signāliem, kā regulēt emocijas; mācās regulēt emocijas, nenodarot pāri sev vai citiem. Mācās koncentrēt uzmanību un kontrolēt emocijas; grūtību, neveiksmju gadījumā mēģināt vēlreiz. Ar pieaugušā palīdzību gaida savu kārtu, mācās stratēģijas, kā darīt zināmu savu vēlmi vai vajadzību (piemēram, jautāt, vai skolotājs varēs palīdzēt, kad būs beidzis sarunu ar citiem bērniem).	Nosauc savas emocijas, to cēloņus. Mācās regulēt emocijas un pārvaldīt savu uzvedību, izmantot sev zināmas stratēģijas. Mācās izvērtēt, kuros apstākļos varēs labāk koncentrēt uzmanību; pārvarēt grūtības un paveikt iecerēto līdz galam Gaida savu kārtu ikdienas un mācību situācijās (rotaļājoties, sarunājoties, spēlējot galda spēli) mazā bērnu grupā.	Raksturo savu emociju intensitāti un ar palīdzību analizē to cēloņus. Cenšas patstāvīgi regulēt emocijas un pārvaldīt uzmanību, nepieciešamības gadījumā meklē atbalstu. Apzinās, kuri apstākļi palīdz vai traucē koncentrēt uzmanību; cenšas pārvarēt grūtības un paveikt iecerēto līdz galam, izmantojot zināmas stratēģijas, nepieciešamības gadījumā meklē palīdzību. Pacietīgi gaida savu kārtu, nepieciešamības gadījumā izmanto zināmas stratēģijas (piemēram, gaidīšanas laikā veic citu darbību).

7. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna pašvadītas mācīšanās caurviju prasmju attīstīšanai

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Modelēju pašvadītas mācīšanās prasmes					
Nosaucu savas emocijas un situācijas, kurās tās rodas.					
Vārdiski aprakstu savu domāšanu, plānojot, īstenojot darbības un rezultātu.					
Komentēju savas kļūdas vai neveiksmes un turpmāko darbību plānošanu.					
Veidoju vidi, kurā bērnam ir iespējams attīstīt pašvadītas mācīšanās prasmes					
Izveidoju un vizuāli attēloju dienas kārtību, kura ikdienā izpaužas kā rutīna.					
Laikus informēju bērnus par pārmaiņām.					
Veidoju un izmantoju/lietoju vizuālas atgādnas, kuras palīdz bērniem vadīt savu mācīšanos.					
Grupā izveidoju rituālus, kuros svin padarīto un priecājas par veikumu.					
Lietoju valodu, lai bērns kļūdas pieņemtu kā daļu no mācīšanās.					
Regulāri sniedzu bērniem pozitīvu, konkrētu atgriezenisko saiti.					
Mērķtiecīgi virzu pašvadītas mācīšanās prasmju attīstīšanu					
Mācu apzināties emocijas un pārvaldīt uzvedību.					
Mācu kļūdu uztvert kā darba procesa daļu.					
Mācu plānot, īstenot iecerēto un vērtēt padarīto.					

8. pielikums. Bērna sadarbības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Vēlīgi klausās, izsakās skaidri un klausītājam saprotami Sazinās, izmantojot vārdus un ķermeņa valodu un ieklausoties citu teiktajā; saprotami un secīgi izsaka savas domas un jūtas. Seko sarunai un atbilstoši tai pielāgo savu sakāmo.	Individuāli uzrunāts, ieklausās citu teiktajā – vārdos, intonācijā un ķermeņa valodā – un atbilstoši reaģē (ar darbībām vai valodu). Pauž savu viedokli, izmantojot darbības, emocijas vai valodu. Sarunājas ar bērnu vai pieaugušo sev svarīgā situācijā.	Mazas grupas situācijā ieklausās citu teiktajā – vārdos, intonācijā un ķermeņa valodā – un atbilstoši reaģē (ar darbībām vai valodu). Izsaka savas domas un emocijas par konkrētām lietām vai norisēm. Iesaistās sarunā ar vienu vai vairākiem sarunas dalībniekiem, mācās izteikties atbilstoši sarunas tematam.	Uzklusa citus, cenšas noskaidrot citu viedokli, lai uzzinātu, saprastu, gūtu apstiprinājumu savam viedoklim. Saprotami un secīgi izsaka savas domas un emocijas. Sarunās ar citiem nepārtrauc runātāju. Seko sarunai un atbilstoši pielāgo savu sakāmo.	Ieklausās, lai iegūtu informāciju, uzzinātu citu viedokli. Skaidro savas domas un emocijas, pamato savu viedokli. Seko sarunubiedra ķermeņa valodai un intonācijai, lai pielāgotu savu sacīto, turpinātu vai pārtrauktu sarunu.
Spēj vienoties Darbojas pāri vai grupā, vienojas ar citiem par darbībām, izpildījumu, kopīgu mērķi. Mācās rast kompromisus, risināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas.	Izrāda vēlmi piedalīties cita (bērna vai pieaugušā) uzsāktā vai ierosinātā darbībā. Ar pieaugušā palīdzību mācās saprast: paša uzvedība var sāpināt vai iepriecināt citus.	Darbojas pāri vai nelielā grupā, lai paveiktu kopīgu uzdevumu, iesaistītos vienotā rotaļdarbībā. Atšķir labu uzvedību no sliktas, sadarbojoties ar citiem. Gatavs iesaistīties pieaugušā vadītās sarunās, risinot nesaskaņas; pieņem pieaugušā piedāvātos kompromisus.	Vienojas par kopīgām darbībām un izpildījumu, sadarbojoties īsteno kopīgu uzdevumu. Sāk saprast, kā paša emocijas un uzvedība ietekmē citus bērnus. Nesaskaņu/konfliktu gadījumā spēj pastāstīt par notikušo; mācās risināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas.	Saskaņo darbības un viedokļus, lai sasniegtu kopīgu mērķi. Ar atbalstu vai patstāvīgi atrisina sadarbībā radušās konfliktsituācijas.

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Iesaistās grupas darbībās un organizē citus Ierosina darbības, palīdz citiem un pieņem palīdzību, mācās uzņemties atbildību, saskaņot darbības ar citiem, lai kopīgi paveiktu pašu izvēlētu vai pieaugušā ierosinātu uzdevumu.	Izrāda vēlmi veikt kādu darbību kopā ar citiem. Rīkojas saskaņā ar pieaugušā norādēm, lai veiktu kopīgu uzdevumu. Izrāda iniciatīvu veikt konkrētu uzdevumu. Kopā ar pieaugušo/pieaugušā vadībā sāk izpildīt kādu grupai nepieciešamu darbību. Pieaugušajam atgādinot, saka "lūdzu" un "paldies". Izrāda vēlmi palīdzēt pieaugušajam. Prasa palīdzību pieaugušajiem.	Rotaļājas un darbojas pāri un nelielā grupā. Mācās strādāt kopā ar citiem konkrētu uzdevumu veikšanai. Izrāda iniciatīvu, ierosina darbības uzdevuma veikšanai. Ar pieaugušā atbalstu mācās uzņemties dažādas lomas grupā, piemēram, uzņemties vadību, sagādāt resursus vai strādāt ar cita sagādātajiem resursiem. Sasveicinās, ienākot grupā, mācās palūgt, ko vēlas. Palīdz citam pēc paša iniciatīvas vai palīdz, kad to lūdz. Mācās prasīt palīdzību citam bērnam.	Rotaļājas, sadarbojoties ar citiem; mācās veidot noturīgas attiecības un savu izpratni par draudzību. Mācās saskaņot darbības ar citiem, lai kopīgi paveiktu pašu izvēlētu vai pieaugušā ierosinātu uzdevumu. Mācās uzņemties un dalīt atbildību, piemēram, skaidri sadala lomas starp vienaudžiem, spēlējot spēles un veicot uzdevumu. Spēj uzņemties dažādas lomas grupā; izturas pieklājīgi un rīkojas iekļautīgi, piemēram, pieņem zaudējumu spēlē, atbalsta zaudētāju. Vairumā gadījumu sasveicinās ar pazīstamiem cilvēkiem, saka "lūdzu" un "paldies". Palīdz citam pēc paša iniciatīvas un pieņem palīdzību. Prasa palīdzību citam (pieaugušajam vai bērnam).	Iesaistās pāra vai grupas darbā kopīgu uzdevumu veikšanai. Kopīgi ar citiem plāno darbības, lai sasniegtu konkrētu mērķi. Ar atbalstu uzņemas un dala atbildību atbilstoši veicamajam uzdevumam. Vienojas par lomām grupā, maina lomas pēc nepieciešamības; ar cieņu izturas pret citiem. Ievēro sabiedrībā pieņemtās uzvedības normas. Redz, kur nepieciešama palīdzība un piedāvā to. Palīdz, ja piedāvājumu pieņem.

9. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna sadarbības caurviju prasmju attīstīšanai

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Modelēju sadarbības prasmes					
Modelēju saziņas procesu: sasveicinos ar katru bērnu un pieaugušo, esmu pieklājīgs.					
Modelēju klausīšanās prasmes, ik reizi ieklausoties bērnu stāstītajā ar nedalītu uzmanību.					
Modelēju sadarbības valodu, darbojoties kopā ar bērniem kā līdzvērtīgs partneris.					
Lūdzu palīdzību bērniem, pieaugušajiem ikdienas situācijās kopīgu vajadzību risināšanai.					
Risīnu nesaskaņas, konfliktus un skaidroju risinājuma gaitu, izmantotās stratēģijas.					
Radu vidi, kurā bērnam ir iespējams attīstīt un vingrināt sadarbības prasmes					
Ikdienā īstenoju priekpilnas aktivitātes kopā ar bērniem.					
Radu vidi (gan telpās, gan ārā), kurā bērniem iespējams darboties kopā.					
Dodu laiku bērniem pašiem atrisināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas.					
Atbalstu bērnu ierosinājumus kopīgām grupas darbībām, uzticu atbildību.					

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Mērķtiecīgi virzu sadarbības prasmju attīstīšanu					
Mācu būt pieklājīgiem un draudzīgiem.					
Mācu runāt pa vienam, klausīties citu teiktajā un gaidīt savu kārtu.					
Ikdienā nostiprinu novēroto vēlamu uzvedību, to nosaucot.					
Mācu ievērot citu cilvēku vajadzības.					
Rosinu strādāt sadarbojoties un mācu sadarbības prasmes.					

10. pielikums. Bērna pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Saskata vienkāršas sabiedrības, vides un personiskās mijiedarbības kopsakarības Stāsta par savu piederību ģimenei, grupai un pirmsskolas iestādei. Mācās apzināties savas un citu rīcības sekas un kopsakarības.	Stāsta par savu ģimeni, grupu un pirmsskolas iestādi.	Stāsta par aktualitātēm ģimenē, grupā un pirmsskolas iestādē.	Mēģina skaidrot, kā ir saistīts ar citiem dažādās ikdienas situācijās.	Saskata vienkāršas kopsakarības, veido savu viedokli par aktualitātēm.
Izturas cienpilni pret citiem Mācās būt pieklājīgs, atbalstošs un iekļaujošs saskarsmē ar citiem, ievērot un cienīt atšķirīgo, citu vajadzības, viedokli, tiesības un pieredzi.	Ar atbalstu mācās saprast, ka apkārt ir citi cilvēki ar savām vēlmēm un vajadzībām. Sāk izrādīt empātiju, piemēram, pieaugušajam, klātesot mierina otru, piedāvā savu rotaļlietu, apskauj.	Ar atbalstu mācās saprast citu vajadzības un tiesības, uzklauša citu domas. Vēro citus bērnus, sāk mierināt rotaļu biedrus, kad viņi bēdājas vai izjūt sāpes, jautā par to iemeslu.	Mācās ievērot un cienīt citu vajadzības un tiesības; interesējas par citu viedokli un pieredzi. Izrāda empātiju, jautājot par konkrētā brīža sajūtām un izjūtām, to iemesliem, palīdzot, mierinot otru.	Mācās pieņemt cilvēkus ar atšķirīgiem viedokļiem, vērtībām, kultūrām, ar atbalstu sāk apzināties savas vērtības. Izrāda empātiju, spēj just līdzīgu citu cilvēku pārdzīvojumiem.
Rīkojas videi draudzīgi un rēķinās ar citu cilvēku vajadzībām Mācās darboties sabiedrībai (ģimenei, grupai un pirmsskolas iestādei) un tuvākajai videi draudzīgi, ievērojot kopīgos noteikumus un pieklājības normas, saudzīgi lietojot pieejamos resursus.	Pieaugušā mudināts, sāk veidot videi draudzīgus ieradumus, (piemēram, aizver krānu pēc roku mazgāšanas). Pieaugušā mudināts, palīdz sakopt savas grupas telpu.	Pieaugušā mudināts, taupa grupas materiālus un resursus (piemēram, saudzīgi lieto papīru, uzliek uzgali flomāsteram, vāciņu līmes zīmuli); pieaugušā aicināts, taupa dabas resursus, (piemēram, izslēdz gaismu, šķiro atkritumus). Kārto savu darba vietu pēc darba; piedalās telpas sakopšanā un rotaļlietu kārtīšanā; palīdz sakopt pirmsskolas apkārtni.	Mācās darboties videi draudzīgi, izvēloties darbam atbilstošus resursus un saudzīgi tos lietojot, piedalās vienkāršos videi draudzīgos pasākumos, (piemēram, iekopj dārzu, siltumnīcu, tīra mežu). Pēc darbošanās sakopj darba vietu, citas vietas telpā un ārā, palīdz uzturēt kārtību grupas telpā.	Rīkojas videi draudzīgi zināmās ikdienas situācijās. Pats novērtē, kas ir jāsakārto, un bez pamudinājuma to izdara; lūdz palīdzību, ja pats nespēj sakopt (piemēram, ja ir izlijis daudz ūdens).

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
	Izrāda vēlmi palīdzēt pieaugušajam izdarīt kaut ko labu, iepriecināt pieaugušo. Mācās ievērot vienotus, vienkāršus noteikumus; priecājas, ja izdodas tos izpildīt, bēdājas, ja tas neizdodas.	Palīdz pieaugušajam izdarīt kaut ko labu, apzināti cenšas iepriecināt pieaugušo. Piedalās kārtības noteikumu izveidē un apspriešanā, zina to nepieciešamību, ar atbalstu tos ievēro.	Atšķir labu rīcību no sliktas; vajadzības gadījumā sniedz emocionālu un praktisku atbalstu; apzināti cenšas iepriecināt citus. Piedalās kārtības noteikumu izveidē un apspriešanā, saprot un pieņem tos, vairumā gadījumu tos ievēro.	Ir motivēts palīdzēt, atbalstīt citus un darīt labu. Piedalās kārtības noteikumu izveidē un apspriešanā, spēj pamatot to nepieciešamību, ievēro pieņemtos noteikumus.

11. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmju attīstīšanai

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Modelēju pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmes					
Modelēju empātisku uzvedību: pamanu, kā jūtas citi, un atbilstoši rīkojos.					
Izrādu interesi par pirmsskolā pārstāvētajām kultūrām.					
Izsaku un pamatoju savu viedokli.					
Ievēroju kopā ar bērniem izveidotos kārtības noteikumus.					
Rīkojos videi draudzīgi.					
Veidoju vidi, kurā bērnam ir iespējams attīstīt un vingrināt pilsoniskās līdzdalības caurviju prasmes					
Veidoju grupas kultūru, kurā ir svarīgi ievērot citu cilvēku emocijas, vajadzības un rīkoties atbalstoši.					
Kopā ar bērniem vienojos par noteikumiem grupā, ārā un citur; kopā pārbaugām to ievērošanu.					
Izmantoju atgādnē, lai palīdzētu ievērot noteikumus, rīkoties videi draudzīgi.					

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Mērķtiecīgi virzu pilsoniskās līdzdalības prasmju attīstīšanu					
Mācu videi draudzīgu uzvedību: šķirot atkritumus, taupīt energoresursus un ūdeni.					
Pieņemot lēmumus, mācu interesēties par citiem un izvēlēties grupai (nevis tikai sev pašam) labāko risinājumu.					
Radu iespējas atpazīt un novērtēt tuvākajā sabiedrībā, apkārtnē vajadzīgo; pieņemt lēmumu, kā rīkoties un to īstenot.					
Izmantoju bērniem interesējošas aktualitātes grupā, pirmsskolas iestādē kā kontekstu mācībām.					
Rosīnu strādāt sadarbojoties un mācu sadarbības prasmes.					

12. pielikums. Bērna digitālās prasmes caurviju prasmju snieguma līmeņu apraksta piemērs

Caurviju prasmes	Sācis apgūt	Turpina apgūt	Apguvis	Apguvis padziļināti
Izvēlas un mērķtiecīgi izmanto digitālos rīkus Rotaļu laikā attēlo digitālo ierīču lietošanu. Pieaugušā pārraudzībā noteiktam mērķim izmanto dažādas digitālas ierīces.	Rotaļdarbībā iztēlojas, ka lieto digitālās ierīces, piemēram, zvana pa tālruni, fotografē.	Rotaļdarbībā iztēlojas, ka meklē informāciju digitāli (datorā, planšetē), atpazīst dažādas digitālas ierīces un to funkcijas.	Pieaugušā pārraudzībā noteiktam mērķim izmanto dažādas digitālas ierīces, piemēram, lai fotografētu, piezvanītu, meklētu informāciju.	Izmanto digitālās tehnoloģijas ikdienā saziņai un mērķtiecīgu mācību darbību veikšanai.
Attīsta drošus un veselīgus tehnoloģiju lietošanas ieradumus Atšķir reālus tēlus un darbības no izdomātām un realitātē neiespējamām. Ar pieaugušā atbalstu ievēro dažādu digitālo ierīču lietošanas noteikumus.	Atšķir izdomātus tēlus no reāliem (atšķir īstu zaķi no animācijas filmu vai spēlfilmu tēla). Izmanto digitālās ierīces kopā ar pieaugušo.	Atšķir reālas darbības no izdomātām un realitātē neiespējamām. Izmantojot digitālu ierīci, piemēram, televizoru, ievēro pieaugušā noteiktos lietošanas nosacījumus.	Atšķir sevi no tēliem, kas sastopami digitālajā vidē, piemēram, animācijas filmu vai spēlfilmu tēliem, spēj par tiem pastāstīt un attēlot. Ar pieaugušā atbalstu ģimenē un pirmsskolā ievēro dažādu digitālo ierīču lietošanas noteikumus.	Izmanto digitālo vidi, lai radītu savus izdomātos tēlus. Ar pieaugušā atbalstu veido veselīgus un drošus ieradumus digitālo tehnoloģiju lietošanā.

13. pielikums. Kritēriju lapa skolotāja darbību izvērtēšanai bērna digitālās prasmes caurviju prasmju attīstīšanai

Manas darbības	Cik bieži tas novērojams manā darbībā?				Piezīmes, idejas
	Vienmēr	Dažkārt	Reti	Nekad	
Modelēju digitālās prasmes caurvijas prasmes					
Ievēroju digitālo ierīču lietošanas noteikumus pirms-skolā, skaidroju bērniem savu rīcību.					
Izmantoju pieejamās digitālās ierīces mācību un darba vajadzībām, akcentēju to nozīmi, pielietojumu, funkcijas.					
Izmantoju digitālās ierīces, lai dokumentētu bērnu darbības un rezultātus viņu snieguma analīzei un attīstības mērķu izvirzīšanai.					
Veidoju vidi, kurā bērnam ir iespējams attīstīt un vingrināt digitālās prasmes caurvijas prasmes					
Radu iespēju vecāko grupu bērniem mācību procesā izmantot digitālās ierīces.					
Piedāvāju lomu spēlēm īstas, savu laiku nokalpojušas digitālās ierīces.					
Mērķtiecīgi virzu digitālās prasmes caurvijas prasmju attīstīšanu					
Mācu ievērot noteikumus, lietojot digitālās ierīces atbilstoši to funkcijām.					
Mācu nošķirt virtuālo pasauli no reālās.					

DOMĀT. DARĪT. ZINĀT.

Valsts izglītības satura centra īstenotā projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" mērķis ir izstrādāt, aprobēt un pārtēstīgi ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un pieeju mācīšanai, lai skolēni gūtu dzīvei 21. gadsimtā nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes.

Projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T Ņ Ē